

РМД

Рада магістрантів
та докторантів УВУ

Союз українських
студентів у Німеччині

ТЕЗИ

**Міжнародної наукової студентської конференції
РМД Українського вільного університету
з нагоди 150-річчя Наукового товариства імені Шевченка**

*Anthology of Abstracts for the **International Scientific Student Conference**
at the **Ukrainian Free University** Celebrating the **150th Anniversary**
of the **Shevchenko Scientific Society** (July 24, 2023, Munich)*

Мюнхен, Баварія, 24.07.2023

Після II Світової війни Мюнхен став притулком для численних українських митців, письменників і науковців, що не могли собі дозволити повернутися на окуповану советами Батьківщину. Діти України, вони зуміли не лише зберегти на чужих теренах свою сутність та ідентичність, а й вдосконалити царини української освіти та мистецтва, підготувавши плідний ґрунт для співпраці та обміну досвідом. Відтак сьогодні, під час нового прояву агресії росії проти української Незалежності, Рада магістрантів та докторантів (РМД) Українського вільного університету продовжує славетні традиції. Беручи вагому участь у підтримці та розвитку української науки за кордоном, утім, ми не розриваємо зв'язків з провідними науковими інституціями в Україні.

Студентські конференції 2023-го року в УВУ стали демонстрацією незламності українських учених, котрі ладні працювати задля Батьківщини в будь-яких умовах, за будь-яких обставин, щоби в майбутньому її відродити за західним, ліберальним зразком.

Тому хочемо від імені РМД та Наукового студентського товариства Українського вільного університету гречно подякувати усім молодим науковцям за їхні вагомні праці та цікаві презентації. Також, від імені наших учасників, висловлюємо щире подяку модераторам і рецензентам усіх секцій Наукової конференції, зокрема:

- **у Філологічній секції:** голові мовознавчої Комісії НТШ, д.ф.н. **Ганні Дидук-Меуш** (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України), к.ф.н., доц. **Олені Синчак** (Український Католицький Університет), д.ф.н. проф. **Богдані Крисі** (ЛНУ ім. І. Франка), к.ф.н. доц. **Марії Шведовій** (НУ «Львівська політехніка»), к.ф.н. доц. **Аллі Яровій** (Сумський держуніверситет)
- **у Мистецтвознавчій секції:** д-ру мист. проф. **Аделіні Єфіменко** (Український вільний університет), проф. д., арх. **Світлані Лінді** (НУ "Львівська політехніка"), к. мист. проф. **Віолетті Радомській** (НУ "Львівська політехніка"), д-ру мист. проф. **Віолетті Дутчак** (Прикарпатський НУ ім. В. Стефаника)
- **у секції «Історія»:** к. політ. доц. **Євгену Магді** (Інститут світової політики)
- **у секції «Філософія»:** д-ру філософії та теології проф. **Роланду Пітчу** (Український вільний університет)
- **у секції «Політологія та право»:** голові Осередку геноцидознавства ім. Р. Лемкіна, д-ру політології доц. **Генадю Побережному** (Український вільний університет), та експертці Ради Європи, д-ру **Єві Сушко** (Український вільний університет)
- **у секції «Економіка»:** к.е.н. доц. **Світлані Глущенко** (НаУКМА, УВУ), рецензентка к.е.н. доц. **Олені Базілінській** (НаУКМА, УВУ)

Окрема подяка – нашим колегам із Наукового товариства **Харківського університету ім. В. Каразіна**, з якими ми встигли провести напередодні 150-річчя НТШ ще один науковий захід.

З Україною в серці – віримо в нашу перемогу та допомагаємо мурувати фортеці української освіти в Європі!

Секретар Ради
магістрантів та докторантів УВУ

Голова Наукового
студентського товариства УВУ

Р. Касьяненко

А. Прилуцький

ЗМІСТ

I. УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ. ФІЛОЛОГІЯ

МОВОЗНАВСТВО

1. *Хоманчук Надія*, Український вільний університет, факультет україністики, докторантура (спеціальність – Мовознавство).

МОВА ПРОПАГАНДИ ТРЕТЬОГО РАЙХУ9

2. *Касьяненко Ростислав*, Український вільний університет, факультет україністики, магістратура (спеціальність – Мовознавство).

МОВА УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ.....11

3. *Бановська Дар'я*, Кам'янець-Подільський НУ ім. Івана. Огієнка, навчально-науковий інститут української філології та журналістики, аспірантура (спеціальність – Філологія) **ВЕРБАЛІЗАЦІЯ НАДОСОБИСТОГО В**

СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТЕКСТАХ.....17

4. *Висоцька Марія*, Львівський НУ ім. Івана Франка, катедра української мови ім. професора Івана Ковалика, аспірантура **ОЙКОНІМИ НА -ІВК-А ХХ–ХХІ ст.,**

МОТИВОВАНІ ЖІНОЧИМИ ОСОБОВИМИ ІМЕНАМИ.....22

5. *Добко Софія*, Український католицький університет, гуманітарний факультет, бакалаврат (спеціальність – Філологія)

ФЕМІНІТИВИ В МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США.....26

6. *Заводя Анна*, НУ «Львівська політехніка», інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій, бакалаврат (спеціальність – Прикладна лінгвістика)

КОРПУС ЛИСТІВ УКРАЇНЦІВ З НІМЕЧЧИНИ 1942-1943 рр.: ДОСВІД ЛЕМАТИЗАЦІЇ НЕСТАНДАРТНИХ ТЕКСТІВ.....31

7. *Хорунжий Андрій*, Харківський НУ ім. В. Н. Каразіна, бакалаврат (спеціальність – Українська мова і література)

МЕТАФОРИЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ «ЧУЖОГО» АНТРОПОНІМІКОНУ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ ПЕРІОДУ 2022–2023 рр.....36

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

8. *Чапля Ольга*, Львівський НУ ім. І. Франка, катедра укр. літератури ім. акад. М.Возняка, випускниця аспірантури (спеціальність – Літ. медієвістика)
ЛІТЕРАТУРНИСТЬ «СЛОВА ПРО ЗАКОН І БЛАГОДАТЬ» МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА41
9. *Голуб Анастасія*, Львівський НУ імені Івана Франка, філологічний факультет, бакалаврат (спеціальність – Філологія)
“НАРКІС” ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: НАУКА САМОПІЗНАННЯ.....47

II. УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ. ФІЛОСОФІЯ

10. *Касьяненко Ростислав*, Український вільний університет, фак-т україністики, магістрант (спеціальність – Українська мова та література)
ПАРАЛЕЛІ МІЖ ЗНАЧЕННЯМ СИМВОЛУ Й МІФУ У ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І В ГЕРАЛЬДИЧНИХ СИСТЕМАХ.....52
11. *Захарченко Анастасія*, ХНУ ім. В. Н. Каразіна, філософський факультет, бакалавр (спеціальність – Культурологія, освітньої програми «Візуальне мистецтво та менеджмент культурних проєктів»)
ФІЛОСОФІЯ ЛЮБОВІ У ПРАЦЯХ ХАЯО МІЯДЗАКІ56

III. УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ. ІСТОРІЯ

12. *Федорів Тарас*, Український вільний університет, філософський факультет, докторант (спеціальність – Історія) **УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: РЕОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СТРУКТУРНА РОЗБУДОВА В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1950-х рр.....59**
13. *Гринь Дмитро*, доцент кафедри всесвітньої історії Київського університету ім. Бориса Грінченка, докторант Українського вільного університету
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНА ЄВРОПА: ВІД ГЕОПОЛІТИКИ ДО ГЕОПОЕТИКИ.....65
14. *Мілана Срібняк*, аспірантка ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», стипендіатка Німецького історичного інституту у Варшаві
ТАБОРОВА ПРЕСА ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРОЦЕСУ ЇХ РЕПАТРІАЦІЇ З НІМЕЧЧИНИ (1917-1919 рр.).....69

15. Бривко Максим, Національний університет «Львівська політехніка», студент
**ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ НА СТОРІНКАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ГАЗЕТИ
«ДІЛО»**.....74

16. Сердюк Владислав, кандидат економічних наук, Український вільний
університет, факультет філософії, докторантура **РАФАЇЛ ЛЕМКИН ТА ЙОГО
ПРОМОВА “СОВЄЦЬКИЙ ГЕНОЦИД В УКРАЇНІ”**.....78

IV. УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ. ТЕАТР ТА МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

17. Вислюк Марія, Прикарпатський НУ ім. В. Стефаника, Навчально-науковий
Інститут мистецтв, магістрантка **ТВОРЧИСТЬ МИКОЛИ ЛИСЕНКА У
РЕПЕРТУАРІ БАНДУРИСТІВ ДІАСПОРИ**.....82

18. Мицак Уляна, Прикарпатський національний університет, бакалавр (спеціальна
освіта: Логопедія) **МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ
КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ
ДИСЛАЛІЄЮ**87

19. Кожушок Ольга, магістр, Прикарпатський НУ ім. В. Стефаника, здобувачка
наукового ступеня **ДОСЛІДЖЕННЯ ІВАНА ФРАНКА У КОНТЕКСТІ
ТЕАТРОЗНАВЧОГО НАПРЯМУ ДІЯЛЬНОСТІ НТШ**93

20. Сторонянська Марта-Маргарета, Львівська національна музична академія ім.
М. Лисенка, аспірант (спеціальність: Музикознавство)

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ
ЛЮТНЕВОЇ МУЗИКИ ЕПОХИ БАРОКО ДЛЯ БАНДУРИ**99

21. Сітко Лариса, Український вільний університет, філософський факультет,
докторантка **МАКСИМ БЕРЕЗОВСЬКИЙ – ЛАНКА МІЖ СХІДНОЄВРО-
ПЕЙСЬКОЮ І ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЮ КУЛЬТУРАМИ**103

22. Іздебська Вікторія, Український вільний університет, Філософського
факультет, докторантка (спеціальність – Педагогіка)
СПОГАДИ ПРО ГАЛИНУ НЕПОРОЖНЮ107

V. УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ. ДИЗАЙН ТА ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

23. Ярина Горічко, аспірант, асистент кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету «Львівська політехніка»

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГРАФІЧНИХ ТВОРІВ О. КУЛЬЧИЦЬКОЇ НА МІЛІТАРНУ ТА СЕКУЛЯРНУ ТЕМАТИКУ ТА АНАЛІЗ ЇХ ПЕРСОНАЖІВ ЗА АРХЕТИПАМИ ЮНГА.....111

24. Макара Марія, НУ «Львівська політехніка», бакалавр (3 курс, спец-сть: «Соціологія»), **Савка Віктор**, кандидат соц. наук, доцент, НУ «Львівська політехніка», Інститут гуманітарних та соціальних наук
УКРАЇНСЬКІ ВІЗУАЛЬНІ СИМВОЛИ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ПОШТОВИХ МАРОК І ТАТУ)115

25. Кейс Серафима, Харківський НУ ім. В.Н. Каразіна, магістр історії
СТВОРЕННЯ ПОЛОТЕН ІСТОРИЧНОГО ЖАНРУ: КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОЧУТТІВ ТА ПАМ'ЯТІ.....118

26. Касьяненко Ростислав, Український вільний університет, факультет україністики, магістрант (спец-сть – Українська мова та література)
МІСЦЕ РУСЬКОГО ЛЕВА У ГЕРАЛЬДИЧНІЙ ЛЬВІВ'ЯРНІ ЄВРОПИ.....122

27. Ван Цзецянь, НУ «Львівська політехніка», аспірант (спеціальність – Дизайн),
КОНЦЕПЦІЯ ПОРОЖНЬОГО ПРОСТОРУ У СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМУ ПЛАКАТІ ЯК ОЗНАКА ІДЕНТИЧНОСТІ.....128

28. Селіванов Іван, НУ «Львівська політехніка», Інститут архітектури та дизайну, каф. Дизайну та основ архітектури, аспірант (спеціальність – Дизайн)

ОСОБЛИВОСТІ ГРАФІЧНОЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПЕРЕБІГ ВОЄННИХ ДІЙ.....130

29. Саченко Андрій, Український вільний університет, Факультет Філософії, магістратура, спеціальність «Мистецтвознавство»
ОЛЕКСАНДР БОГОМАЗОВ. УКРАЇНСЬКИЙ КУБОФУТУРИЗМ.....134

VI. СЕКЦІЯ «ПОЛІТОЛОГІЯ ТА ПРАВО»

30. *Субботіна Наталя*, Український вільний університет, факультет державно-економічних наук

ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ОСНОВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ОХОРОНУ БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЩОДО ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ.....138

31. *Прилуцький Андрій*, Український вільний університет, факультет державно-економічних наук

ЗЛОЧИН ГЕНОЦИДУ ЧИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТИ: ІНШИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМАТИКУ ТЛУМАЧЕННЯ ЯВИЩА ГОЛОДОМОРУ.....144

32. *Чечулін Микола*, Київський НУ ім. Тараса Шевченка
ЗАРЕЄСТРОВАНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ФОРМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН У РАМКАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ.....150

33. *Войтович А.О.*, НА СБ України, філологічний факультет
РЕЛІГІЙНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ У КОНСТИТУЦІЙНІЙ ПАРАДИГМІ: ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ВИМІР.....155

34. *Білак Наталія*, докторантка УВУ (програми «Міжнародне право»)
ЩОДО ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ГОДУВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ОСІБ, УЗЯТИХ ПІД ВАРТУ: НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ.....161

35. *Уртаєв Олег*, аспірант кафедри теорії держави і права Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса
РІВНІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ІТ-ПРАВА.....165

36. *Уртаєва Лусіне*, к. юр. наук, викладач каф. економіки і міжнародних економічних відносин Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса

МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....170

37. *Тимофєєва Лілія*, доцент кафедри кримінального права НУ «Одеська юридична академія», канд. юрид. наук

ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....174

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

38. *Волинська Ярослава, Мовчан Микита*, ХНУ ім. В. Н. Каразіна, філософський факультет, каф. політології, бакалаврат (спец-сть «Політологія»)

**ВЗАЄМОДІЯ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ ІЗ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ
ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ У ГРОМАДАХ178**

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ

39. *Хмельницький Андрій* Харківський НУ ім. В. Н. Каразіна, Інститут державного управління, аспірантура **КУЛЬТУРНО-СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПРОДУКТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ182**

VII. СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

40. *Пузікова Валентина*, Український Вільний Університет

**НЕОБХІДНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОЕФІЦІЄНТУ ТРАНЗИТНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ.....186**

41. *Галицька Ольга*, Український Вільний Університет
**ФАНДРАЙЗИНГ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ. ЗНАЧЕННЯ
МІКРОПОЖЕРТВ.....190**

I. УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ. ФІЛОЛОГІЯ

МОВОЗНАВСТВО

УДК 316.614:94(430+431)(093)

МОВА ПРОПАГАНДИ ТРЕТЬОГО РАЙХУ

Хоманчук Надія Ігорівна

Український вільний університет,

факультет україністики, докторантура

(спеціальність – Мовознавство)

E-mail: Khomanchuk.nadia@gmail.com

Наукова керівниця: проф. Попович Людмила, Белградський університет, (Сербія).

Презентація аналізує головні мовні конструкти та наративи, застосовані в поширенні пропаганди Третього Райху. Досліджує появу новомови «*Nazi-Deutsch*».

Хронологічно дослідження обмежується рамками приходу нацистів до влади у 1933 р. і аж до капітуляції Німеччини 1945 р.

Взято до уваги основні джерела пропаганди – промови фюрера та очільників партії, публіцистичні статті, «нюрнберзькі закони», звіти вермахту, художня література часу диктатури.

Проаналізовано найпомітніші мовні прийоми та невербальні засоби, які були використані – евфемізація (*Endlösung*), підміна понять («*Ausweichbewegung*» у звітах замість «відступ»), новотвори (*Gangwerk* замість *Auto*) та абревізація (*KL-Konzentrationslager*).

У контексті сучасних подій подане дослідження є ультраважливим та актуальним, оскільки проаналізовані методи продовжує використовувати пропаганда Російської федерації у війні проти України.

LANGUAGE OF PROPAGANDA IN THE THIRD REICH

Nadiia Khomanchuk

PhD's degree, Faculty of Ukrainian Studies

Ukrainian Free University

(Prof. of linguistics Popovych L.)

The presentation analyzes the main linguistic constructs and narratives used in the Third Reich propaganda. It researches the nascency of the new language "Nazi-Deutsch". Chronologically, the study is concentrated on the period from the Nazis' coming to power in 1933 and up to the capitulation of Germany in 1945. The main sources of propaganda were researched - the speeches of the Führer and party leaders, journalistic articles, the "Nuremberg Laws", reports of the Wehrmacht, belletristic from the time of the dictatorship. The most popular language techniques and non-verbal functions were analyzed - euphemism (Endlösung), concept substitution ("Ausweichbewegung" in the reports instead of "retreat"), newspeak (Gangwerk instead of Auto) and abbreviation (KL-Konzentrationslager).

In the context of current events, presented research is extremely important and relevant, since the analyzed methods continue to be used by the propaganda of the Russian Federation in the war against Ukraine.

Keywords: *Nazi-Deutsch, euphemism, newspeak, "Nuremberg Laws", propaganda.*

Список використаних джерел

1. Barth Achim. Die Propagandasprache und Nationaltheorie des Dritten Reiches. – München: Verl. I. M. O. Barth, 1993.
2. Forster I. Euphemistische Sprache im Nationalsozialismus. – Bremen: Hempen Verlag, 2009.
3. Michael R., Doerr K. Nazi-Deutsch/Nazi-German. An English Lexicon of the Language of the Third Reich. – London: Greenwood Press, 2002.
4. Kampfhandlungen an der Südfront. B. IV.
5. Schmitz-Berning Cornelia. Vokabular des Nationalsozialismus. – Berlin: Walter de Gruyter, 1998.

МОВА УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ
на джерелах СУВІ/ЦПУЕН (протоколи 1952-55 рр.)
та кореспонденції 1950-60 рр.

Касьяненко Ростислав Юрійович
Український Вільний Університет,
факультет україністики, магістратура,
спеціальність: «Українська мова та література»
<https://orcid.org/0009-0007-5497-4635>
E-mail: rostyslav.kasyanenko@ufu-muenchen.de

I. ЦІКАВІ ФОРМИ:

Чужинецькі організації

Організація залишенців у Німеччині

Скитальщина на чужині

Матеріальне попертя (допомога, підтримка)

Поміровий інженер (інженер-дослідник?)

також: поміровий відділ, помірова батарея (“Вісті комбатанта”),

поміровий прилад — тоталь-рефлектометр для рентгенівських промінів

Міродайними (є міжнародні організації та правила) - впливовий, авторитетний

● *Для мене в тій справі міродайна і рішаюча та обставина, чи той або сей чоловік належить до того або другого народу, чи послугує ся тою або иншою мовою* (С. Смаль-Стоцький, Б., 1895, 8, 2);

● **найміродайніший** - найбільш авторитетний, впливовий.

«Сильветки наших давніших політичних діячів»

СИЛЬВЕТ[К]А, жін., заст.: **Образ, силует**

На обрію на одну мить з'являлась в огняних рамах чорна сильветка з тополь, хат і вітряків (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 315).

II. ЗАСТАРІЛІ ТЕРМІНИ ТА ФОРМИ

1. ТРУДОВЕ ПРАВО

Ваша **хвальна** установа (1975) => шановна, поважна

Страта (втрата) працездатності

З тим **числяться** => рахуються [того визнають і шанують]

Вони не гідні своїх **становиськ** і мають відійти [звільнив місце для більш зрілих]

Легка фізична **зарібкова** праця

- Також: **зарібкова еміграція** (напр. до Німеччини)
- *І так хотілося б одного дня, замість бігти на зарібкову працю...*

Піднаємець => орендар

Закладання товариства було викликано **надзвичайною конечністю** (*тут: необхідністю*)

* також: **закладини** (словник Б.Д. Грінченка, 1907 р.) – заснування; застар. – також: піршество з цього приводу: *Нехай піде позве людей на закладини – Рудч. Ск. I. 215*)

Прожиткове (*сер. рід*) – прожитковий мінімум

2. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

Управління було прикро **заскочене** освідченням пана (...) – здивовано

Відпис => відповідь

(Згідно з нашою обіцянкою) переводимо **висилку** (переказ, відправлення)

Фінансові **надужиття** (попередньої Управи) => зловживання

Скликати ширші **сходини** філії => збори

Товарська **гутірка** [що **спричиниться до скріплення** нашої установи] => дискусія або гуртування товариства

Кривда [йому робиться з боку когось] => шкода

До **контролі** (для контролю) потрібно **поквітовання** (спроц. також: **квіт**) => фінансовий звіт

Приступлення => вступ [СУВІ до світової Федерації]

Вислід – результат, наслідок

Підірвати **довір'я** => довіру [членів організації]

Затвержене **нотарем** (*досліджене архіваром*) – скорочення латинських *запозичень*

Відбулися **основуючі** збори Союзу (тобто за участі членів-**основників**) => установчі збори

Поділитися **заввагами** щодо діяльності (*тобто не заувагами*)

Зорганізована спільнота

Наші пояснення Вам **вистарчать** (вистачить, буде достатньо) для того, щоб...

Мусимо пильно **уважити** (приділяти увагу, слідкувати)

Виконний => виконавчий [орган]

“Він винен нам гроші, не **розчисливсь** за книжки” (не розрахувався)

Посвідка => довідка, свідоцтво [суспільної опіки]

Перебуваючи в **старечому домі** в Альтерсгаймі (Будинку для престарілих),
також: старечий вік

IV. ЗАСТАРІЛІ ОБЕРТИ

Якщо не захочуть підписати (...), **то неконечно**
(Не розумію) яким **робом** існує дві спілки? => яким чином
Акція була б **випала** багато слабше => виглядала б
(Стилізуйте листа самі, але) коротко і **ядерно**, щоб **вдарило в очі**
Тут **засадничо довгих** (речей не люблять)
Чим коротка і ясніша **вістка**, тим **краще ефект вразіння**

III. ЗАСТАРІЛІ КАНЦЕЛЯРИЗМИ (мова протоколів)

В **бігу** дискусії
В результаті => у **висліді** (тайного голосування)
Протокол (пропозиція) зістав(-ла) одноголосно прийнятий(-а) без змін
Про уділення (Управі) **абсолюторії** – ствердження, схвалення (затвердити, схвалити - діяльність) // *пол. udzielić absolutorium*
Згадано в четвертій **точці** => четвертому пункті
Довести організацію до **руїни** => зруйнувати, знищити
Рішення були **упляновані** і обмірковані
(Делегат з'їзду) виявив свою **сторонничість** (упередженість)
Комюніке (комунікат) про порозуміння на громадському **відтинку** (секторі)
Число **членства** (кількість членів)
Було сплачено **цілістю** і маємо **квіт**(анцію) => звіт
дати питання **під арбітр** Комісії, **зложеної** з осіб...

IV. МОВА КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

1. Офіційна

Шановна трудова **Інтелігенціє**
Шановний голова пан інж.(енер)

Ждаєте (просите), щоб прислати Вам **посвідку**
(Суд є) останньою **відкличною** інстанцією (від адміністративних рішень управи)
«Рішення не можуть бути **відкликані**, чи є остаточними» => оскаржені

З готовими **напрямними** (директивами?) і резолюціями

Згори складаючи нашу **ширу за це вояцьку подяку...**

Зістаємо(сь) або **остаємо(сь)** з належною пошаною до Вас...

2. Приватна (1984)

Я знаю то позакулісово, що...

Замовили **сукенки у Мінхені** – треба поспитати яке широке взяти **прубку**

- могу взяти **цілий звій** – треба то **потяти** на малі куски, з якого вийде суконка
- пересилаю **прубка**

(Кацапи роблять) страшні **галабурди** => конфлікти, інтригування (інтригують Буковинців проти Галичан) - Сімович, 1908, 508) // пол. hałaburda, заст. - 1) заколотник, призвідця скандалу, колотнеча; 2) скандал, суперечка, заколот.
Укр. літ. мова на Буковині - Словники - Словопедія (slovopedia.org.ua)

V. ЗАПОЗИЧЕННЯ: КАНЦЕЛЯРСЬКІ

Тиск громадської **опінії** <= думки

Із американської **централі** <= центральної Управи, **цілий льокаль** (у Юденберзі) <= філія

Харитативна діяльність <= благодійна, жертвна, волонтерська

(В мене напевно, закінчилася) **Пренумерата** (передплата)

Поставив вимогу **«фузії»** (тобто злиття)

Щоб наші члени не **ангажувалися** (тут: піддавалися на провокації) в організаціях, що їх не підтримує українська заокеанська спільнота

VI. ЗАПОЗИЧЕННЯ: ГЕОГРАФІЧНІ

Мінхен (і замість ю), Копенгага; В Нью-Йорку, Торонті, Лондоні

Заокеанські організації (Канади, США; також Аргентини та Австралії)

«На» замість «в» - на еміграції, на чужині, (існуючий режим) на Україні

Швацарія (треба: Швайцарія); Цуценгавзен Заксенгавзен (**г** замість **х**, **в** замість **у**), також: Авгсбург

VII. ЙОТАЦІЯ ГОЛОСНИХ: а, у, о (ія, ю, йо)

Матеріальний, територіальний, імперіалізм, плагіят (у Словах іншомовного походження)

=> Див. також: **заокеанських** (у сенсі: *американських*, але також: *канадійських та аргентинських*); **Соціалістична** (Радянська республіка)

Цікаво знати:

У часи українізації (1920–30-ті рр.) писали: **авіаторка**. Сьогодні варіант писання авіаторка зберігся в мові української діаспори у США та Канаді: **Амелія Ерхарт**, **відома авіаторка та подруга Елеонори Рузвельт** (також: *летунка*)

VIII. ПОМ'ЯКШЕННЯ

Деклямують, долярів, уплянований, реклямує

Соціологічний, диплом(атичний), філологічний

- *Ірина Фаріон – «Правопис - корсет Мови? Український правопис як культурно-політичний вибір»*

Частину здоровля - *сер.*, *заст.* і *прост.* те саме, що здоров'я.

Хіба треба у недужого питати, чи бажає він здоровля мати (Номис, 1993, № 13922); — *Дай, боже, пану здоровля!* — *сказав мужик, кланяючись пану до ніг* (Іван Франко, Т. 16, 1978); *Бажаю щастя й здоровля Вам, Пане Отамане, на добру користь Україні* (Олександр Доценко, Зимовий похід, 2001);
<https://sum.in.ua/f/zdorovlja>

И => І наприкінці слів:

радості, державності, любові, України-Руси

За Правописом 2019 року можна писати **державності** або **державности** (дозволили як варіантну норму **Правопису 1928 року**).

За Правописом 2019 року правильно писати **Європа** і **європейський**, але українська діаспора пише за діаспорним варіантом (тобто за Правописом 1928 року): **Европа**, **європейський**

Використані джерела

1. **СУВІ** – Союз українських воєнних інвалідів, що постав 1947 р. з метою опікуватися всіма (до 1959, пізніше лише військовими) інвалідами на території Німеччини й Австрії. У 1952 році мав 500, пізніше 150 (на всіх — 200) підопічних. Осідок — Мюнхен. Голови Союзу українських військових інвалідів: І. Марчук, І. Небола, М. Стечишин (1955 — 71), Р. Дебрицький. *Фонди Українського Вільного Університету, Архів.*
2. **ЦПУЕН** – Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині (ЦПУЕ / ЦПУЕН) — українська організація, що була створена у Західній Німеччині після Другої світової війни (1945 р.), діяльність якої стала важливим етапом згуртування українців, що опинились на території післявоєнної Німеччини. Спільний проєкт Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО, найбільша українська політична партія у Польській республіці), ОУН (б), ОУН (м) та прихильників гетьмана Скоропадського. *Фонди Українського Вільного Університету, Архів.*

LANGUAGE OF THE UKRAINIAN EMIGRATION IN GERMANY

*Based on Sources of SUVI/TSUEN (Protocols 1952-55)
and Correspondence (1950-60)*

Rostyslav Kasyanenko

Faculty of Ukrainian Studies

Ukrainian Free University, Master's Program,

Specialization: "Ukrainian Language and Literature"

(Ph.D. in Philology, Associate Professor O. Sychak)

On the Rubicon of millennia, the author engaged in the discourse regarding the project of the Ukrainian orthography of 1999. Since much of it was based on the Kharkiv orthography of 1928, he sided then with the opponents of Vasyl Nimchuk (the author of the UO-99), who argued: 'The Ukrainian diaspora, preserved in the norms of 1928, should not impose its linguistic and spelling principles on mainland Ukraine as the only correct ones.' However, over a quarter of a century, during part of which the Kharkiv journalist and philologist R. Kasyanenko lived in Galicia, his views underwent a significant evolution.

Currently working abroad in Munich (effectively the capital of the Ukrainian diaspora in Europe for the last 75 years), he focuses on the linguistic treasures of Ukrainian emigration: private correspondence. Since there is a considerable amount of it in the archives of the Ukrainian Free University, of which he is the archivist, the author has at his disposal a rich database for philological research. Regarding the funds of the Union of Ukrainian Military Invalids, they are interesting for localizing the carriers of content to the level of an individual village or townlet in Western Ukraine (1943-47). The funds of the Central Representation of Ukrainian Emigration in Germany, on the other hand, have concentrated the official papers of all leading Ukrainian diaspora organizations, among which researchers will find many gems of the Ukrainian language from the period of 1945-55.

Keywords: *Ukrainian Free University archive, Kharkiv orthography of 1928, Ukrainian diaspora, private correspondence language, linguistic norms*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ НАДОСОБИСТОГО В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТЕКСТАХ

Бановська Дар'я Костянтинівна
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
навчально-науковий інститут
української філології та журналістики, аспірантура
Спеціальність 035 Філологія
E-mail: filmdf22.banovska@kpmi.edu.ua
Наук. керівник: д.п.н., доц. Попович А. С.

Дотепер розуміння підсвідомості й надсвідомості людини досить обмежене. Механізми нашого мислення достеменно невідомі нікому. Окреслена проблема здавна турбує людство й є полігалузевою. Першими її дослідниками були китайські та античні філософи. Зрозуміти принципи роботи підсвідомості намагаються нейробіологи, нейропсихологи, психологи, філософи, культурологи, історики, літературознавці та інші. Не є винятком і лінгвісти.

Від робіт В. фон Гумбольдта та О. Потебні вербалізація підсвідомих сполук не втрачає наукової актуальності.

Окремої уваги заслуговують дослідження архетипів, мітологом і символів, які кодуєть найважливіші концепти в мові [3, с.18]. Вони апелюють до «несвідомого — так званого надособистого, або колективного несвідомого» [8, с.169]. Тобто знаходять у глибинах особистості залишки досвіду народу або й усього людства.

В українській лінгвістиці проблеми підсвідомих сполук розробляють Т. Григоренко, В. Кононеко, М. Скаб, та інші.

Метою нашої студії є аналіз вербалізації мітологом у текстах сучасних українських письменників, що допоможе зрозуміти процес дешифрування їхнього семантичного наповнення підсвідомістю носіїв української ментальності.

Ми вже зверталися до проблеми розмежування дефініцій понять: архетип, символ, міфологема [1]. У цій студії наголосимо на взаємозв'язку згаданих

термінів.

Варто розуміти, що «поняття архетипу може бути застосоване лише до колективних уявлень, оскільки воно означає тільки той психічний зміст, який ще не зазнавав ніякої свідомої обробки і, отже, є безпосередньою душевно-психічною даністю» [8, с.174]. Отож архетипи не можуть бути предметом дослідження лінгвістів, адже будь-яка мовна одиниця піддається мисленнєвій обробці. На вербальному рівні архетипи «увиразнюються лише в дзеркалі міфічно-символічних значень» [9, с.38].

Тобто колективне надсвідоме творить архетипи, які свідомість перетворює в мітологєми, що згодом набувають символічного значення. Тут ідеться про конденсаційний тип символізму, який «усе глибше й глибше пускає коріння у сферу підсвідомого» [4, с.30], а мітологєми є джерелом «надзнань», до яких апелює як автор тексту, так і реципієнт.

У розмовному мовленні кожна людина щоденно використовує мітологєми більшою мірою без усвідомлення цього. Автори художніх текстів можуть звертатися до «уламків» мітів як для реалізації певної мети, так і довільно. Для розуміння стилістичного навантаження й визначення семантики окремої одиниці важливо звертатися до макроконтексту — теми, ідеї, історії написання тощо.

Спробуємо порівняти семантику мітологєми **небо** в текстах, орієнтуючись лише на мікроконтекст:

1. «Тут поруч, за якихось п'ять метрів від неї, стоїть людина, розмовляє з **небом** і не просто балакає, а ще й наказує йому» [6, с.61].

2. «А вони з Яковом Копетутером бігали по вулиці, у кожен двір зазирали, де довга драбина є, щоби до **неба** дістатися, і не з кожним тоді віталися» [7, с.71].

3. «**Небесну** Сотню на Майдані вже було розстріляно [...]» [5, с.54].

У наведених реченнях слово **небо** вжите не в прямому значенні: «видимий над поверхнею землі повітряний простір у формі шатра» [2, с.747], а в переносному — «місцеперебування Бога, ангелів, святих; потойбічний світ, рай» [2, с.747]. На рівні мікроконтексту можемо констатувати у третьому реченні використання мітологєми в стійкому словосполученні.

Детальніші висновки нам дозволяє зробити макроконтекст. Зокрема, перший текст є трансцендентним. **Небо** в ньому виступає як суб'єкт дії та уособлює сили природи. Другий текст зорієнтовано на відтворення колоритного мислення дитини Буковини середини ХХ ст. У ньому **небо** сприймається як кращий, вищий, але недосяжний світ. У третьому випадку, найбільш наближеному до повсякденного мислення пересічного українця, мітологема є складником сталої сполуки. Оксана Забужко не має визначеної мети вживання одиниці, натомість звертається до «уламку» міфу, як до загальновідомого, підсвідомо зрозумілого. Тут **небесний** (похідний прикметник від мітологема **небо**) має значення вічно живого, прекрасного, вищого. Використання мітологема в новітній стійкій сполуці онімного характеру **Небесна Сотня** дає підстави говорити про частотне використання й надання сучасним українським суспільством особливого значення мовній одиниці.

Проаналізуємо в цих текстах значення слова **душа**. За Карлом Юнгом, **душа** — «певний відмежований комплекс функцій, який найкраще за все можна було б охарактеризувати як “особистість”» [8, с.175].

Мітологема **душа** в трансцендентному тексті — цілком реальна субстанція, що надана вищими силами й визначає характер людини чи істоти: «Люди, у яких живе відразу дві **душі** — дана Богом при вродженні, правдива душа, і взята доброхитно від темних чи не темних сил» [6, с.72]. У колоритному тексті мовну одиницю **душа** Марія Матіос вживає під час опису вірувань народу: «На небі живе сонце, місяць, звізди, хмари, дощі, ніч і день живуть, нечиста сила, **душі** померлих, ангели, що крильцями живим звідти махають [7, с.16]. Тут мітологема безпосередньо апелює до першотекстів та катехічних знань про душу й означає абстрактне явище, що продовжує існувати після смерті людини.

У тексті, що відтворює сучасне мислення, мітологему дефініціюємо, як підсвідоме визначення внутрішнього невідомого людини, що не піддається свідомому керуванню (емоції, почуття, потреби тощо): «Було щось на розрив **душі** нестерпне в цих мурашино-впертих заклинаннях-розмальовуваннях, цих невідомо кому адресованих (світобудові, небесам? Людям із чужими прапорами? Чи собі

самим, для підбадьорення?..) [...] [5, с. 56].

Отже, стилістичне й семантичне наповнення мітологом відрізняється залежно від макроконтексту. Виділяємо три основні типи використання мітологом сучасними українськими письменниками: опис надприродних явищ; відображення колориту та способу мислення; підсвідоме апелювання до пам'яті колективного надсвідомого. Останній тип частотніший у художніх текстах і зреалізований у розмовному й публіцистичному стилях.

Список використаних джерел

1. Бановська Д. К. *Мітологема: окреслення терміна. Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 14. С. 45 – 46.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. Т. VIII. 1728 с.

3. Григоренко Т. В. Етнографічна лексика і фразеологія у складі української літературної мови : монографія Умань: ПП Жовтий, 2010. 216 с.

4. Дмитренко М. Символ. Символіка. Фольклор. *Україна в етнокультурному вимірі століть* : збірник наукових праць : посібник для викладачів, вчителів, студентів й учнів вузів і шкіл. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 5 : Міфи і символіка в етнокультурі українців. С. 21 – 33.

5. Забужко О. Найдовша подорож: Есей. Київ : Видавничий дім «Комора», 2022. 168 с.

6. Корній Дара. Гонимарник / передм. Люко Дашвар ; худож. А. Єрьоміна. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 336 с.

7. Матіос М. Черевички Божої Матері: роман. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 224 с.

8. Читанка з історії філософії: у 6 кн. / під ред. Г. І. Волинки. Київ: Фірма «Довіра», 1993. Кн. 6.: Зарубіжна філософія ХХ ст. / під ред. Г. І. Волинки. 239 с.

9. Шестопалова Т. Кореляція понять “архетипний образ-міфологема-символ-

міф” (на прикладі поезії П. Тичини). *Наукові записки НаУКМА. Філологія* / упор. В. П. Моренець. Київ : Національний університет “Києво-Могилянська академія”, 1999. Т. 17. С. 37 – 41.

VERBALIZATION OF THE PERSONAL IN CONTEMPORARY UKRAINIAN TEXTS

Darya Banovska

Postgraduate student, Educational and Scientific

Institute of Ukrainian Philology and Journalism,

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University

(Doctor of Pedagogical, Associate Professor A. Popovych)

The work determines the relevance of the study of subliminal compounds in modern linguistic science. Interrelationships were established and the hierarchy of the term's archetype, mythologeme was determined. It is noted that only mythologemes can be the subject of linguistic research. The author of the article draws attention to the insufficiency of the micro-context (sentence) for understanding the semantics of mythological units. Instead, depending on the macro context, three types of verbalizations by the mythologist are defined: transcendental, colorful, subconscious. As an example, the texts of modern Ukrainian authors are given, which are representatives of the Ukrainian mentality. Based on these texts, the differences in stylistic and semantic content of the mythologist were analyzed: the soul, the sky.

Keywords: *mythologeme, archetype, subconscious, verbalization, text, semantics.*

ОЙКОНІМИ НА -ІВК-А ХХ–ХХІ ст., МОТИВОВАНІ ЖІНОЧИМИ ОСОБОВИМИ ІМЕНАМИ

Висоцька Марія Артурівна

*Львівський національний університет
імені Івана Франка, катедра української мови
імені професора Івана Ковалика, аспірантура*

Спеціальність: українська мова

<https://orcid.org/0000-0001-7732-9320>

E-mail: vysotskam27@gmail.com

Наук. керівник: д.ф.н., доц. Купчинська З.О.

Ойконіми з формантом -івк-а зводяться до антропологічного позамовного чинника, оскільки цей тип виник тоді, коли важливо було зазначити, кому саме належить населений пункт [5, с. 15].

Більшість жіночих імен в українській мові, зафіксованих у словниках особових назв (Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. «Власні імена людей. Словник-довідник» [6], Трійняк І. І. «Словник українських імен» [7]), утворена флексійним способом від чоловічих відповідників (*Мар'яна* ← *Мар'ян*, *Олександра* ← *Олександр*). Тому, аналізуючи ойконіми з формантом -івк-а, зараховуємо назви (як от *Олександрівка*, *Юстинівка*, *Валентинівка*, *Мар'янівка*, *Володимирівка* тощо) як похідні від чоловічих особових імен, і, відповідно, у дослідженні такі оніми не розглядаємо.

Важливо зазначити, що формант -івк-а зазвичай виражає значення належності [2, с. 8], тому основами для творення українських ойконімів на -івк-а є переважно особові назви, а саме чоловічі канонізовані християнські імена. Незначна кількість жіночих особових імен як твірних основ назв населених поселень передусім пов'язана із соціальним чинником (ролі жінки в українському суспільстві).

Мовознавці виділяють такі типи українських особових імен: 1. Візантійські християнські імена (імена християнського календаря); 2. Давньоруські; 3. Імена, запозичені із південнослов'янських та західнослов'янських мов; 4. Імена радянського періоду (імена-відображення революційної ідеології, явищ тогочасної дійсності, суспільного життя); 5. Імена, запозичені із західноєвропейських мов; 6. Імена-новотвори, які виникли індивідуально в колі певної родини [6, с. 8].

Зафіксовано 608 ойконімів, твірними основами яких виступають жіночі особові імена. Усі назви населених пунктів поділяємо на такі групи:

1. *З твірними основами давньогрецького походження:* Катерина / Каська (85 назв); Софія / Соф'я (84 оніми); Варвара (45 назв); Анеля / Ангеліна / *Ангеля / *Янгеля (9 назв); Текля (14 назв); Олена (56 ойконімів); Христина / *Христя (4 назви); Євдокія (2 назви); Ліда (2 назви); Явдоха (2 ойконіми); Марта / Марфа / Мартуся (5 назв); Агнеса, Ксеня; *Настенька; Пелагія; Галина; Глафіра.

Катеринівка; Хрс., Каховський район, Великолепетецька селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 3; **1972**, ІМС, 272; **1946** УкрАТП, 102;

Софіївка; Чрнг., Прилуцький район, Парафіївська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 5; **1972**, ІМС, 299; **1946** УкрАТП, 435;

Теклівка; Т., Тернопільський район, Скалатська міська рада; **2021**, ЕДУАТУ, 2; **1971**, ІМС, 475; **1946** УкрАТП, 1511.

2. *З твірними основами давньоєврейського походження:* Анна / Ганна / Ганнуся (85 назв); Єлизавета / Єлисавета / Лисавета (43 оніми); Мар'я / Марія (66 назв), Соломія / Солоха (3).

Ганнівка; Хрк., Чугуївський район, Печенізька селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 8; **1967**, ІМС, 924; **1946** УкрАТП, 2165;

Новоєлизаветівка; Од., Березівський район, Знам'янська сільська рада; **2021**, ЕДУАТУ, 1; **1967**, ІМС, 866; (*Ново-Єлисаветівка*) **1946** УкрАТП, 717;

Мар'ївка; Крв., Новоукраїнський район, Новомиргородська міська рада; **2021**, ЕДУАТУ, 4; **1946** УкрАТП, 871.

3. *З твірними основами латинського походження*: Роза / Розалія (11 назв); Наталя (16 назв); Марина (11 ойконімів); Тетяна (4 оніми); Цецелія / Цицеля (3 назви), Мотрона.

Тетянівка; Хрк., Куп'янський район, Шевченківська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 5; **1967**, ІМС, 947; **1946** УкрАТП, 2659;

Наталівка; Жт., Новоград-Волинський район, Новоград-Волинська міська рада; **2021**, ЕДУАТУ, 7; **1967**, ІМС, 486; **1946** УкрАТП, 24;

Маринівка; Зп., Бердянський район, Приморська міська рада; **2021**, ЕДУАТУ, 1; **1967**, ІМС, 638; **1946** УкрАТП, 897.

4. *Твірні основи яких походять із західноєвропейських мов*: Ольга (15 ойконімів); Аліса (3 назви); Магдалина (6 онімів); Матильда.

Ольгівка; Крв., Кропивницький район, Новгородківська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 2; **1971**, ІМС, 449; **1946** УкрАТП, 23;

Магдалинівка; Дн., Новомосковський район, Магдалинівська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 6; **1968**, ІМС, 366; **1946** УкрАТП, 691;

Матильдівка; Од., Болградський район, Бородінська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 3.

5. *З твірними основами слов'янського походження*: Віра (4 оніми); Надія / Надежда (20 назв поселень); Ярина (з ойконіми); Людмила

Вірівка; Днц., Покровський район, Добропільська міська рада; **2021**, ЕДУАТУ, 6; **1969**, ІМС, 347; **1946** УкрАТП, 841;

Надійка; Дн., Дніпровський район, Солянська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 1.

Аналізуючи локалізацію поширення ойконімів на -івк-а, мотивованих жіночими особовими іменами, стверджуємо таке: найбільше таких назв поселень зафіксовано у центральних та південно-східних областях України: Дніпропетровській (94 ойконіми), Кіровоградській (57 назв), Одеській областях (55 ойконімів), найменше ж – у Закарпатській (1 ойконім), Чернівецькій області (1 ойконім).

OIKONYMS ENDING IN -IVK-A OF THE XX–XXI CENTURIES, MOTIVATED BY FEMALE NAMES

Vysotska Mariia
Postgraduate Student,
The Ukrainian Language Department
named after professor Ivan Kovalyk,
Ivan Franko National University of Lviv
(Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor **Z. Kupchynska**)

The relevance of the study is the insufficient analysis of geographical titles of Ukraine with formant -ivk-a. The article is devoted to the analysis of the names of settlements ending in -ivk-a, motivated by female names. The names of settlements are founded on the pages of the following sources: “Administrative-territorial units of Ukraine as of February 1, 2021”, “The history of cities and villages of the Ukrainian SSR”, “Ukrainian SSR. Administrative-territorial division on September 1, 1946”. *The purpose of the article* is to register all titles of settlements ending in -ivk-a, derived from female names; to carry out lexical-semantic analysis of creative bases of onyms. Mainly geographical titles ending in -ivk-a express the meaning of belonging. 608 oikonyms with -ivk-a formant derivational bases of which are the female names were recorded. Among the woman`s names as the derivational stems of oikonyms, we distinguish the following groups: names of Hebrew, Greek, Latin, Slavic, Western origin. The territorial distribution of oikonyms was also studied.

Keywords: *toponym, oikonym, anthroponym, derivational stem, female names.*

Список використаних джерел

1. Адміністративно-територіальний поділ України за станом на 01.02.2021.
URL: <http://gska2.rada.gov.ua/pls/z7502/a002>
2. Бучко Д., Котович В. Походження назв населених пунктів Тернопільщини.
Дрогобич : Посвіт, 2017. 316 с.

3. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої української актової мови XIV-XV ст. Київ: Вид. академії наук Української РСР, 1958. 298 с.
4. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Київ, 1967–1973. Т. 1–26.
5. Кордуба М. Що кажуть нам назви осель? Львів, 1938. 22 с.
6. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник. К.: Наук. думка, 2005. 334 с.
7. Трійняк І. Словник українських імен. Київ : Довіра, 2005. 510 с.
8. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. Київ : Укр. вид-во політичної літератури, 1947. 1062 с.

УДК 811.161.2'367.622'366.522:323.113(=161.2)(73)"19/20"

ФЕМІНІТИВИ В МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США

Добко Софія Тарасівна

Український католицький університет,

Гуманітарний факультет, бакалаврат

Спеціальність – Філологія

Email: s.dobko@ucu.edu.ua

Наукова керівниця: Синчак О.П., к.ф.н.,

доцентка кафедри філології

Українського католицького університету

Фемінітиви сьогодні — своєрідний «hot topic» в українському мовознавстві та суспільстві. Гостре бажання відмежуватися від усього російського, зокрема від мовних впливів російської мови на нашу, активізація рухів за жіночі права та гендерну рівність, широке користування масовими медіа всіма верствами населення енергійно живлять лінгвістичні дискусії: чи словотвірні можливості

української мови дозволяли активно творити фемінітиви, доки процес радянської та відповідна мовна політика не обмежили його [2, с. 68-69]; окреме найменування жінки — один із способів досягнення рівності між чоловіками та жінками чи посилення і так вже наявних розбіжностей між ними; поширення фемінітивів завдяки медіа — волюнтаристична, нічим не вкріплена модна тенденція чи спроба привернути увагу до важливого мовного і соціального явища [1, с. 298-302]? Відтак відчутна потреба якісних та нових наукових дослідження для обґрунтування проблематики фемінітивів.

Мета роботи полягає в документації мовлення та особистих історій представників діаспори 1940-1950-х років еміграції, їх збереження в усному корпусі Генерального регіонально анотованого корпусу (ГРАК-17) й виявленні особливостей використання фемінітивів у діаспорській мовній практиці. Завданням цього дослідження є проаналізувати жіночі назви у мовленні української діаспори саме третьої хвилі еміграції, яка вважається носієм так званого українського варіанту мови, що не зазнав впливу радянської мовної політики, а тому міг зберегти особливості мовлення українців до і включно з періодом «українського відродження», «українізації».

За зразком методології американських соціолінгвістів, а саме Вольта Вольфрама [3, с. 36-60], проведено опитування представників української діаспори третьої хвилі еміграції США у форматі інтерв'ю, яке складалось з двох частин — усної та письмової. Зібрані записи тривалістю 278 хвилин та 59 секунд розшифровано та збережено в усному корпусі ГРАК-17 для ціннісної документації, а відтак здійснений лінгвістичний та статистичний аналізи отриманих даних для виявлення словотвірних, семантичних, прагматичних та стилістичних особливостей вживання жіночих назв у мовній практиці діаспорян. Виявлено такі тенденції:

- 1) В усному та писемному опитуванні найбільш вживаним способом найменування жінки, залежно від її професії, типу діяльності чи певної характеристики, стали фемінітиви, утворені за допомогою фемінізувальних суфіксів, та маскулінітиви, тобто слова, які зазвичай називають осіб чоловічої статі,

але в контексті цього дослідження їх було застосовано і для номінацій жінки. Найпродуктивнішим суфіксом, як в усному, так і в писемному варіанті, виявився *-к(а)* — 59.1% та 56.5% відповідно. Суфікси *-ин(я)* та *-иц(я)* також використовувались для формування жіночих назв, але рідше — 20.5% і 16.7% (в усному), 19.5% і 21.7% (в письмовому опитнику). У живому мовленні люди утворювали більше фемінітивів із суфіксом *-ин(я)* у порівнянні з *-иц(я)*, а в письмовому форматі — навпаки. Траплялись й поодинокі фемінітиви, утворені суфіксами *-ин(я)*, *-ин(а)*, *-их(а)*, *-овн(а)*, *-ов(а)*, в усному мовленні діаспорян, їхня продуктивність — 0.74%. У письмовому форматі також зустрічались окремі жіночі назви із суфіксами *-ин(а)*, *-их(а)*, *-ух(а)*, продуктивність їх вживання — по 0.76%.

Щодо маскулінитивів (*лікар, доктор, адвокат, нотаріус, перекінчик*), то в усному мовленні їх продуктивність висока — 45%, вона майже врівноважує суфіксальні фемінітиви — 55%. У письмовому опитуванні це співвідношення інше: суфіксально утворені фемінітиви становлять 90.8% продуктивності вживань, тоді як випадків найменувань жінок чоловічими назвами — 9.2%. Хоча в усному мовленні опитані часто згадували насамперед чоловічу назву для найменування жінки, а згодом самотійно або після прямого запитування, зазначали, що був поширений й інший фемінітив.

2) В усному мовленні діаспорян присутні також описові конструкції для називання жінок (*жінка, яка служила/була при війську*), які використовувались, якщо респонденти не могли підібрати одне слово для характеристики жінки. Зі схожої прагматичної причини у відповідь інколи звучали англійські слова як найменування осіб жіночої статі замість українських (*ambassador, nephew, niece, doctor, secretary*), що не дивує, адже опитані реалізовувались й живуть в англомовному середовищі.

3) Вплив інших мов, а саме польської, німецької та чеської, знайшов відображення в окремих вживаних діаспорянами фемінітивах: *спацєрка* (від польського *spacer* — прогулянка), *волена* (від чеського *volena* — обрана; тобто та, яку обрали до війська), *касієрка* (від німецького *Kassier* — касир).

4) Виразною особливістю вживання фемінітивів у мовленні представників третьої хвилі еміграції стало розрізнення способу звертання до жінки та розмови про неї, у першому випадку використовували конструкції «пані + назва професії в чоловічому роді» (*пані професор*), а в другому — фемінітив (*професорка*). Така тенденція поширена і в польській мові.

5) Ще один тип жіночого найменування, «виловлений» в розмовах із респондентами — оцінні висловлювання. Це такі слова, як *пані дре носа* (у двох значеннях: «жінка, професія якої була критика літературних, художніх творів, тощо або яка просто щось критикує» та «жінка, яка була егоїстичною і зарозумілою»), *нендза* (у значенні жінки-критика) та *курва* (у значенні «жінка, яка позивалася в суді»), кожне з яких містить виразне забарвлення оцінки щодо осіб, що їх характеризували цими словами.

Усі висновки та припущення, зроблені в процесі цього наукового дослідження, можуть і повинні піддаватися подальшому аналізу. Усі чинники, які могли вплинути на отримані результати, необхідно враховувати: метод збору інформації у форматі інтерв'ю, присутність інтерв'юерки та тип сформульованих питань створює «парадокс спостерігача», письмовий опитник із вже запропонованими варіантами відповіді викликає ефект праймінгу, недостатня кількість отриманої інформації про контекст вживання певних фемінітивів утруднює розуміння семантичних особливостей їх використання та інші.

Деякі отримані в процесі дослідження фемінітиви можуть підтверджувати наявність двох стандартів мови щодо вживання жіночих назв — радянського та діаспорного. Це, наприклад, широке вживання таких жіночих назв серед представників діаспори ТХЕ, як *спортовка* (від *спортовець*, а не *спортсмен*), *мисткиня* у парі з *мистцем* (від слова *мистецтво*, коли в Україні вживають або *художник*, або *митець*), *стипендистка* (від *стипендист*, а не поширене *стипендіатка* від *стипендіат*), *продавчиня* (а не *продавщиця*), *сестрінка* або *сестріниця* і *братанка* або *братаниця* (а не *племінниця*), *плавачка* (від *пливач*). Більш рідкісні фемінітиви, як-от: *власителька* (від *власитель*, а не *власник*), *нотарка* (від *нотар*, а не *нотаріус*), *пивоварка* та *броварка* (прикладів яких узагалі

не знаходимо в СУМ, де *броварниця* є синонімом до слова *броварня*), *старостина* (у значенні «жінка, яка була свідком на весіллі») та *пішохода*, *носія* і *непота*, які утворені за допомогою рідкісного способу словотворення жіночих назв — додаванням закінчення — також можуть слугувати свідченням про існування двох стандартів мови для жіночих найменувань.

Перші важливі кроки в напрямку вивчення мовлення представників української діаспори, зокрема третьої хвилі еміграції США, були зроблені в цьому дослідженні, яке потребує продовження для успішного та обґрунтованого розвитку тематики фемінітивів в українському мовознавстві. Якщо особливості вживання фемінітивів у мовленні представників третьої хвилі еміграції США настільки промовисті, можуть доводити, що дійсно існують два стандарти мови щодо вживання жіночих назв, стає цікаво, які інші лінгвістичні скарби містить мова діаспори, що вже впродовж багатьох років зберігає в собі сліди української історії.

FEMININE NOUNS IN THE SPEECH OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN THE USA

Sofiia Dobko

Bachelor's degree, Humanities Faculty

Ukrainian Catholic University

(Ph.D. in Philology, Associate Professor O. Synchak)

The thesis examines feminine nouns in the speech of the third wave of the Ukrainian diaspora in the USA, who can be considered to have preserved the relevant features of the Ukrainian language up to and including the period of "Ukrainization" (1920-1930) and avoided the influence of the Soviet language policy, in comparison with the corpus of the Ukrainian literary language. Attention is devoted to the collection in the form of interviews, transcription, and qualitative analysis of the speech of the diaspora, which is rarely studied in Ukrainian linguistics and requires documentation for valuable preservation. It is examined whether feminine nouns can support the assertion of two standards (diasporic and soviet) of the Ukrainian language regarding the use of feminine

personal nouns. The study will be useful to a wide audience of linguists, professors, students, and everyone heedful of the problem of using feminine personal nouns in the Ukrainian language and those interested in sociolinguistics.

Keywords: *feminine nouns, people of diaspora, the third wave of the diaspora in the U.S.A., diasporic language, language standards, speech.*

Список використаних джерел

1. Архангельська А. М. *Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику.* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. с. 444.
2. Тараненко. О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні // *Мовознавство.* 2013. № 2-3. с. 63-99. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2013_2-3_7
3. Wolfram, Walt, and Fasold, Ralph W. *The Study of Social Dialects in American English.* Prentice-Hall, 1974. p. 239.

УДК 811.161.2:004.6

КОРПУС ЛИСТІВ УКРАЇНЦІВ З НІМЕЧЧИНИ 1942-1943 РР. : ДОСВІД ЛЕМАТИЗАЦІЇ НЕСТАНДАРТНИХ ТЕКСТІВ

Заводя Анна Віталіївна
Національний університет «Львівська політехніка»,
інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій,
бакалаврат (прикладна лінгвістика)
Email: anna.zavodia.fl.2019@lpnu.ua
Науковий керівник: к.ф.н., Шведова М.О.

Основою референтного корпусу традиційно є стандартні письмові тексти, що дають змогу дослідити мову і її норму. Значно менше потрапляє в такі корпуси усних текстів, які складніші для опрацювання, а історичні усні тексти недоступні, крім тих, що залишилися в записах. Відповідно, ця важлива частина мови досліджена менше і будь-які матеріали, які відображають побутове мовлення, є дуже цінними. Зокрема, таким матеріалом є родинні листи.

Метою роботи було підготувати для референтного корпусу української мови (ГРАК [4]) колекцію листів мешканців Київщини з Німеччини 1942-1943 рр. Усі листи, що розглядаються, опубліковані на офіційній фейсбук-сторінці проекту «НепрОСТі листи» [7], що організований ДАКО [5], а також директором Макарівського районного історико-краєзнавчого музею [6] і адміністратором Всеукраїнської кампанії «Пам'ять Нації» Віталієм Гедзем. Для корпусу було зібрано 84 тексти листів (5 текстів 1942 року і 79 текстів 1943 року). Більшість авторів родом з Макарівського району Київщини, 34 чоловіка і 50 жінок. Загальний обсяг корпусу 16569 слів. На цьому етапі дослідження для пошуку в корпусі ми користуємося програмою Корпусомат [3].

Під час лематизації корпусу виникають проблеми через те, що система морфологічного аналізу на основі ВЕСУМу [8], яку використовує ГРАК, розрахована на сучасні стандартні тексти. Для лематизації стандартних текстів у старих правописах у ГРАКу застосовано додаткові інструменти [1], але коли ми маємо зовсім нестандартні тексти, вони лематизуються гірше.

Корпус листів українців з Німеччини 1942-1943 рр. є корпусом нестандартних текстів. У ньому часто трапляються слова і варіанти написання, яких немає у ВЕСУМі: *родителі(и), желати, откритки, пісьма, новості, ответ, обіжгатися, до свідання, харашо, січас, грусно*. Характерні приклади тексту: «Галю *бить* може уже Галю *получатимеш* від мене *последне известіє*, я писать іще буду но не знаю чи *получатимеш...*» (Костянтин Дяченко); «...було б *веселій* на серці. Ви питали мене який у нас *лагерь* то у нас тільки назва *лагерь* а воно цілий *дом двухэтажний на горі поміщаються* хлопці а нас 20 *душ* у *комнаті* унизу» (Ганна Лебединець); «*Новосців* повно, но неможна писать, *дорогесенька семейка*, хоч ви живіть дружно, не сваріться, слухайте *одно другого* допомагайте, зберігайте своє здоров'я, як дасть Бог *кончиться война* то побачимось...» (Катерина Машовець).

Ми порівняли результати лематизації таких текстів двома системами морфологічного аналізу — на основі ВЕСУМу (словника) [8] та Станзи (нейронної мережі) [2]. Очікувано, найкращий результат лематизації ми отримали для листів, написаних мовою, ближчою до літературної: майже стовідсоткове розпізнавання

обома системами, крім окремих нестандартних слів (*можно, руских, заслужані, німецькі*), які є суржиком.

Нейронна мережа помиляється, але вона може розпізнавати слова з помилками, чого не може система на основі словника. Ось приклад слів, що зовсім не розпізналися ВЕСУМом, проте були лематизовані Станзою: зраствуйте |здрaствувати|, желяю |желати|, новостей |новість| (?), спасіба |спасіба|, безчастна |безчастний|, грусна |грусний|, головой |голова|, чувствую |чувствувати|, простуділась |простудітися|. Проте в частині випадків лема визначена Станзою неправильно (напр., відблагадарю |відблагадар|, тобой |тобоя|). З 24 слів з проаналізованих текстів, нерозпізнаних системою на основі словника, 9 (37,5%) було правильно лематизовано Станзою.

Не менш цікавими є приклади, коли лематизація на основі словника пройшла успішно, але в результатах нейронної мережі є неточності:

Слова тексту	Лематизація (ВЕСУМ)	Лематизація (Станза)
зімі	зіма noun:inanim:f:v_dav:arch noun:inanim:f:v_mis:arch	зімі [NOUN]
таточку	таточко noun:anim:m:v_dav noun:anim:m:v_kly noun:anim:m:v_mis	таточка [NOUN]
спішу	спішити verb:imperf:pres:s:1 verb:perf:futr:s:1	спісти
ума	ум noun:inanim:m:v_rod	ума [NOUN]
двоюрідні	двоюрідний adj:p:v_kly adj:p:v_naz adj:p:v_zna:rinanim	двоюрідні [NOUN]
люба	любий adj:f:v_kly:compb adj:f:v_naz:compb	люба [NOUN]
дорогії	дорогий adj:p:v_kly:compb:long adj:p:v_naz:compb:long	дорогія [NOUN]

Варто зазначити, що система на основі ВЕСУМу наразі працює без зняття граматичної омонімії.

У деяких випадках обидві програми дали неправильний результат: *мати*, *прими*, *мне* (за ВЕСУМом ці слова мають леми: |мати|, |прима|, |м'яти|, нерелевантні для проаналізованого тексту).

Отже, можна стверджувати, що мова корпусу листів українців з Німеччини 1942-1943 рр. є досить далека від літературного стандарту. Зафіксовано багато нелітературних слів та висловів, що вживали в усному мовленні, можливо, під впливом російської мови. Таке ненормативне написання ускладнює процес лематизації. Лематизацію було проведено двома методами — системою на основі словника (ВЕСУМ), а також системою на основі нейронної мережі (Станза). Обидва мають свої переваги та недосконалості. Станом на зараз для нашого корпусу кращою виявилася нейронної мережа, сильною стороною якої є можливість розпізнавати слова з помилками. На противагу, система на основі ВЕСУМу подає більш точні граматичні теги і розпізнає деякі варіантні форми (напр., повні форми прикметників: *дорогії*).

Список використаних джерел

1. Maria Shvedova, Andriy Rysin, Vasyl Starko: Handling of Nonstandard Spelling in GRAC. CSIT (2) 2021: 105-108
2. Peng Qi, Yuhao Zhang, Yuhui Zhang, Jason Bolton and Christopher D. Manning. 2020. Stanza: A Python Natural Language Processing Toolkit for Many Human Languages. In Association for Computational Linguistics (ACL) System Demonstrations. 2020.
3. Witold Kieraś, Łukasz Kobylński, and Maciej Ogrodniczuk. Korpusomat — a tool for creating searchable morphosyntactically tagged corpora. Computational Methods in Science and Technology, 24(1):21–27, 2018.

4. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. – Київ, Львів, Єна, 2017-2023. – URL: uacorpus.org.
5. Державний архів Київської області [Електронний ресурс] – URL: <https://dako.gov.ua/>.
6. Макарівський районний історико-краєзнавчий музей [Електронний ресурс] – URL: https://www.facebook.com/makrikm/?locale=ru_RU.
7. НепрOSTі листи [Електронний ресурс] // Facebook. – URL: <https://www.facebook.com/people/НепрOSTі-листи/100063583959661/>.
8. Словник ВЕСУМ та інші пов'язані засоби NLP для української мови [Електронний ресурс] – URL: <https://r2u.org.ua/articles/vesum>.

CORPUS OF UKRAINIANS' LETTERS FROM GERMANY 1942-1943: THE EXPERIENCE OF LEMATIZATION OF NON-STANDARD TEXTS

Zavodya Anna
Lviv Polytechnic National University,
Institute of Computer Sciences and Information Technologies,
Bachelor's degree (Applied Linguistics)
Supervisor: Ph.D., Shvedova M.

The article is concerned with the problem of computer processing of the corpus of Ukrainians' letters from Germany (1942-1943) written in non-literary language. The main task of the paper is to compare the available lemmatisation tools for processing non-standard Ukrainian texts. We lemmatized the corpus using two systems of morphological analysis — based on VESUM (Large Electronic Dictionary of Ukrainian) and Stanza (neural network). Both have their advantages and disadvantages. As for now, the neural network which strength is the ability to recognize words with errors proved to be better. In contrast, VESUM provides more accurate grammatical tags.

Keywords: non-standard text corpus, lemmatization, dictionary, neural network, Ukrainian language.

МЕТАФОРИЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ «ЧУЖОГО» АНТРОПОНІМІКОНУ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ ПЕРІОДУ 2022–2023 рр.

Хорунжий Андрій Володимирович

Харківський національний університет

ім. В. Н. Каразіна, студент III курсу (бакалаврат),

Спеціальність – Українська мова і література

Email: ahorunzij81@gmail.com

Наук. керівник: к.філ.н., доц. кафедри української мови

Харківського НУ ім. В. Н. Каразіна Бутко С. Г.

Конвенційний напад Росії на Україну від 24 лютого 2022 року реактуалізував поділ сучасної мовної картини світу на концептосфери «свого» і «чужого» – фундаментальної опозиції, у якій людина «проводить межу між світом, сприйнятим носієм мовної свідомості як “свій”, “близький”, “безпечний”, оцінюваний позитивно, і світом, оцінюваним як “чужий”, “поганий”, “небезпечний”» [5, с. 3]. Під час збройного конфлікту лексеми, що позначають українські реалії, набувають ознак модусу «свого», а назви російських реалій належать до «чужого» простору, одним із маркерів якого є система антропонімів – імен і прізвищ керівників ворожої країни, їх поплічників та зрадників України. Такі одиниці закріплюються в мовній свідомості з негативнооцінним та іронічно-сатиричним значенням, викликають у реципієнтів ненависть, злість, огиду.

Значний вплив на формування окресленої опозиції мають вітчизняні ЗМІ. У них, за нашими спостереженнями, номінація української дійсності здійснюється переважно прямими назвами, а елементи російського світу вербалізуються вторинними одиницями, з-поміж яких активно функціонують метафоричні лексеми на позначення керівництва держави-агресора. Структурні та лексико-семантичні трансформації таких одиниць реалізують протиставлення «свій» – «чужий» в українських масмедіа, щоб «послабити моральні й матеріальні сили супротивника

або конкурента й посилити власні» [8, с. 41]. Ґрунтуючись на зазначених мовних фактах, особливу увагу звертаємо на процес лексико-семантичного переосмислення «чужого» антропонімікону в ЗМІ періоду 2022–2023 років.

У сучасній науці наведена бінарна опозиція, її складники та особливості матеріалізації у лінгвокультурному просторі воєнного дискурсу ставали об'єктом дослідження багатьох фахівців: істориків (С. Волкова, Г. Лисенко, Г. Євсєєва) [3], соціологів (О. Кривицька [10], С. Андрущенко [1], Н. Громова [1]), філософів (І. Пантелєєва [11], Г. Ковальова [9]), мовознавців – Т. Семашко [12], А. Головня [4], Т. Вільчинська [2] та ін. Утім, у сучасній лінгвістиці ґрунтовний аналіз заголовної теми ще не здійснено, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Об'єкт аналізу – метафоричні номінації, утворені в 2022–2023 роках, які ідентифікують представників Росії.

Предмет аналізу – лексико-семантичні та стилістично-функційні особливості означених непрямих назв, уживаних в українських ЗМІ від 24 лютого 2022 року.

Мета нашої **розвідки** полягає в тому, щоб визначити специфіку лексичної деривації одиниць із переносним значенням на позначення керівників Росії та їхніх соратників і схарактеризувати оцінно-експресивні властивості наведених лексем.

Джерельну базу дослідження становлять медіатексти, вилучені методом суцільної вибірки з інтернет-видань «Українська правда», «Без брехні», «5. ua» тощо і телеграм-каналу «Труха. Україна».

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило активне продукування метафоричних одиниць – вторинних номінацій владної верхівки країни-напасника, серед яких виділяємо такі основні тематичні групи:

1. Непрямі назви за параметричною характеристикою *карлик, ліліпут, бункерний недомірок, кремлівський карлик, закомплексований ліліпут, московський куцак*, які позначають президента Російської Федерації, акцентують увагу реципієнтів на зовнішній ознаці – невеликому рості, меншому за нормальний розмір людини, що виражає прагматичне прагнення мовців применшити вплив

В. Путіна на розвиток воєнних дій в Україні, окреслити неповноцінність російського президента. Показником наведеного асоціативно-семантичного концепту є визначення представника ворожої країни в середньому роді, про що свідчать синтаксичні конструкції, у яких вживано з вторинними лексемами дієслова у відповідній формі: *«Бункерний карлик злякалося кожного гучного звуку: як пройшов парад “побєдобєсія” у москві»* [14]. Такі форми слів закріплюють у мовній свідомості лексико-морфологічне значення «недорослої, малої особи». Прикметним, на нашу думку, виявляється використання у масмедіа локативних атрибутів на кшталт *бункерний, московський, кремлівський*, що конкретизують вторинну номінацію знаками, які відсилають реципієнта до російських реалій – місця, де перебуває В. Путін. Сукупність семантико-граматичних засобів нівелює керівника Росії в українських ЗМІ.

2. Метафоричні перифрастичні номінації зооморфного характеру: *бункерний кнур, трьохсотвідсотковий таракан, рашистська воша, пес государєв, московський щур*: *«Всіх винних – від рядового до найголовнішого бункерного кнура – світова спільнота обіцяє притягти до відповідальності»* [16]. Утворення описових зворотів на позначення російських керівних осіб ґрунтується на перенесенні ознак за їхнім способом існування, характерними діями на тваринні образи, що встановлює кореляцію між цими назвами та характерними рисами істот – відразливість, руйнівність, нищівництво. Лексеми формують зв'язки з хтонічним, негативнооцінним світом, обумовлюючи повну дегуманізацію репрезентантів ворожого світу. Семантичні інновації імпліцитно вказують на необхідність знищення представників Росії, їх фізичного усунення відповідно до архетипних уявлень про боротьбу зі шкідниками.

3. Назви міфологічних і демонологічних істот: *зомбі, кремлівський монстр, московський диявол, бункерний чорт*: *«Європа стільки років заплющувала очі на кремлівського монстра»* [18]. Наведені одиниці увиразнюють характерні риси фантастичних створінь – злість, ненависть до людей, облудство, які становлять основу для метафоричного зображення представників Росії – В. Путіна, С. Шойгу, Д. Пескова та ін. Привертає увагу лексема *російські тролі* – метафорична назва

поплічників президента держави-агресора, що сприяють розвиткові збройного нападу на Україну: «*Російські тролі “зливають” Україну*» [15]. Як відомо, троль – це «потворний карлик або гігант чи демон – антисоціальне, сварливе та невдале створіння, яке робить шкоду» [13]. Таким чином назва викриває внутрішні риси та основні дії ворожих осіб. Номінації формують вербальний тригер з пейоративним значенням, який декодує реципієнт, розуміючи належність номенів до «чужого» ареалу.

4. Вторинні номінації *диктатор, імперіаліст, кремлівський цар, московський вождь* висвітлюють об'єктивну дійсність сучасного суспільно-політичного ладу Росії, що полягає у тотальному підкоренні влади президентові держави. Привертають увагу одиниці *вождь світового антиколоніального руху та диктатор «другої армії світу»*, сатирично-іронічна семантика яких руйнує російські ідеологеми про непереможність, міцність ворожої країни, її унікальних інституцій та формувань, зокрема армії.

У результаті дослідження проаналізовано метафоричні номінації представників російської влади, творення яких здійснюється на основі зооморфного, міфоморфного лексико-семантичного переосмислення і перенесення ознак з агенса на пацієнс за зовнішніми ознаками та соціально-політичними реаліями. Розглянутий матеріал засвідчує яскраві стилістичні властивості лексем, що, створюючи саркастичний образ керівників ворожої країни, формують концептосферу «чужого» антропонімікону.

Список використаної літератури

1. Андрущенко С., Громова Н. Простір поза межами житла та чужина» в традиційних уявленнях українців. *Етнічна історія народів Європи*. 2022. Вип. 66. С. 41–48.
2. Вільчинська Т. Вербалізація бінарної концептуальної опозиції «захисник – ворог» (на матеріалі газетних текстів). *Медіанпростір*. 2017. Випуск 10. С. 59–65.

3. Волкова С. П., Євсєєва Г. П., Лисенко Г. І. Російсько-українська війна 2022 року: історичні витоки трагедії та уроки для наступних поколінь українців. *Український журнал будівництва та архітектури*. 2022. № 6 (012). С. 45–58.
4. Головня А. В., Шурма С. Г. Опозиція свій / чужий у англomовних та україномовних перекладах статей про Україну. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження й перспективи*. 2014. С. 46–53.
5. Дубчак О. П. Концептуальна опозиція ‘свій’ – ‘чужий’ як базовий регуляторний фрагмент української мовної картини світу. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dubchak_Olha/Kontseptualna_opyzysiia_svii_chuzhyi_ia_k_bazovyi_rehuliatorny_i_frahment_ukrainskoi_movnoi_kartyny.pdf?
6. Кирилюк О. Л. Мовні засоби творення образу ворога в умовах інформаційної війни. *Наукові записки ЦДПУ ім. В. Винниченка. Серія Філологічні науки*. 2019. Вип. № 187. С. 45–49.
7. Кирилюк О. Л. Формування образу захисника в умовах інформаційної війни: лінгвокогнітивний аспект. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. Вип. № 8. С. 90–96.
8. Кіндратець О. М., Сергієнко Т. І. Особливості формування ідентичності українців в умовах гібридної війни. *Науковий журнал «Політікус»*. 2021. Вип. № 1. С. 40–46.
9. Ковальова Г. П. Опозиція «свій – чужий» при формуванні національної ідентичності в контексті глобалізації. *Наукові записки. Серія «Філологія»*. Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». 2009. Вип. 5. С. 84–91.
10. Кривицька О. Дихотомія «свій» / «чужий» у контексті теорій кордонів та порубіжжя. *Наукові записки ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. № 2 (76). С. 196–208.
11. Пантелєєва І. Бінарні концепти комунікації у контексті культурних взаємовідносин у суспільстві (на прикладі опозиції «свій – чужий»). *Філософія*. 2009. Вип. № 5 (96). С. 94–97.

12. Семашко Т. Межі дихотомії «свій» – «чужий» в аспекті етнічної стереотипізації. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2014. Вип. II (24). С. 238–243.
13. Троль. Матеріал з Вікіпедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C> (дата звернення: 17.06.2023).

Список використаних джерел

1. 5.ua. URL: <https://www.5.ua/>.
2. Stopfake.org. URL: <https://www.stopfake.org/uk/ekosistema-brehni-yak-rosijski-troli-zlivayut-ukrayinu-ta-demonizuyut-ssha/>.
3. Без брехні. URL: <https://without-lie.info/>.
4. Труха. Україна. URL: <https://t.me/truexanewsua>.
5. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/>.

METAPHORICAL VERBALIZATION OF THE «ALIEN» ANTHROPONYMIKON IN THE UKRAINIAN MEDIA IN 2022–2023

Andrii Khorunzhyi,
Bachelor, Faculty of Philology,
V. N. Karazin Kharkiv National University
Supervisor: PhD in Philology Butko S. G.

The article deals with metaphorical names that nominate the Russian authorities and their associates, among which the thematic groups of anthropomorphic, sociomorphic, zoomorphic and mythomorphic character are distinguished.

The peculiarities of lexical and semantic derivation and the specifics of the functioning of secondary units in the Ukrainian mass media are revealed. It has been established that semantic concepts encoded in metaphorical lexemes and stylistic features form an «alien» anthroponymicon in the national media, which is a component of the «his» – «alien» opposition in military discourse. The analyzed material made it possible to detail the linguistic picture of the world of Ukrainians in the conventional confrontation, to testify to linguistic and cultural trends during the war.

Keywords: *war, opposition «his» – «alien», metaphorical units, anthroponymicon.*

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2-97.09”10”Іларіон

ЛІТЕРАТУРНИСТЬ «СЛОВА ПРО ЗАКОН І БЛАГОДАТЬ» МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

Чапля Ольга Олегівна

Випускниця аспірантури кафедри

української літератури ім. акад. М. Возняка

Львівського національного університету імені Івана Франка

Спеціальність – Літературна медієвістика

<https://orcid.org/0000-0002-0976-4862>

Email: olhachaplia@gmail.com

Наук. керівник: кандидат філологічних наук,

докторант каф. української літ-ри

ім. акад. М. Возняка, доцент Федорак Н. Л.

Досліджуючи *Слово про Закон і Благодать* як літературний факт, треба розуміти, що і для своїх первинних реципієнтів, і для переважної більшості тих, хто мав нагоду пізнати його до публікації тексту в середині XIX століття, воно не було літературою в буквальному сенсі (це підтверджує сама етимологія – латинське *litera* передбачає, власне, написане). Митрополит Іларіон виголошував *Слово* або для неписьменних слухачів, або для навчених читати / писати, чиї батьки-діди цього ще не вміли. Отож саме з усності як способу функціонування виростає потреба вивчати риторичність наших давніх творів, які стали літературою, бо виглядає, що такий дослідницький підхід допоможе пояснити специфіку цих творів на різних рівнях та прокласти містки до літератури сучаснішої (і не лишень літератури), щоби увиразнити те, що Волтер Онг (Walter Jackson Ong, SJ) – американський єзуїт і професор літератури – називає переходом від усності до писемности, пов’язуючи цей хід із впливом модерних комунікаційних каналів на спосіб мислення та пізнання.

Ідеї, викладені у відомій праці «Усність та писемність. Технологізація слова» [2], надаються до експлікування специфіки поетики і риторики *Слова про Закон і Благодать*, важливості *Слова* й давньоукраїнської словесности (усної культури) для адекватного розуміння нашої писемности (писаного чи друкованого слова), і навіть для сьгоднішніх джерел інформації, які повертаються до усности. За Волтером Онгом, *secondary orality* – «вторинної усности» [2, с. 3]. Акти говоріння і слухання (деколи разом із «дивленням») усе частіше стають основними каналами отримання нової інформації, розважального контенту і навіть міжособистісної комунікації.

Очевидно, що первісно твір митрополита Іларіона функціонував як виголошений, а вже потім – записаний. Цілком можливо, що перша частина *Слова* – воскресна проповідь – виголошувалася неодноразово і в різних варіаціях, *Похвала Володимирові* – епідейктична проповідь – теж мала бути озвучена при конкретній нагоді, в певному місці та у свій час, так само й *Молитва* як жанр призначена для мовлення. Навіть якщо ритор пізніше вдосконалив свої промови і записав їх, початково він орієнтувався на орацію, яка й диктувала форму, манеру вираження змісту, композиційні особливості та, властиво, передбачала вибір найвідповідніших риторичних засобів. Такі потреби спровоковані специфікою сприйняття «на слух», розуміння і запам'ятовування почутого. Усі твори усної культури, зокрема тексти Святого Письма, які «опрацьовує» митрополит Іларіон, мають спільні ознаки, пов'язані з мнемонічними функціями. Волтер Онг наголошує важливість для усної культури мислення мнемонічними моделями, що визначають навіть синтаксис: думка повинна бути ритмічно організована, збагачена повторами і протиставленнями, алітераціями й асонансами, епітетичними формулами та шаблонними висловами, які в багатьох на слуху [2, с. 34]. Зважаючи на низку перелічених факторів, *Слово про Закон і Благодать* «виграє» у запам'ятовуванні, а отже, – у сприйнятті, ще й тому, що значна його частина зіткана з цитувань богослужбових текстів, які, вочевидь, співалися. Відтак відповідний слуховий образ – пригадування конкретної мелодії – працював на благо цілому когнітивному процесові.

Іншою показовою рисою первинної усної культури, знову за Волтером Онгом, є тенденція радше адитивної, а не субординативної манери висловлення [2, с. 37]. Для усности природним видається лінійний виклад думок, що не нагромаджує інформацію, а навпаки – своєрідним полісиндетонним нанизуванням організовує її в чітку і зрозумілу структуру. За прикладами далеко ходити не доводиться, промовисто сформульована сама назва Іларіонового твору: «О законѣ, Моисѣомѣ данѣмѣ, и о благодѣти и истинѣ, Исусомѣ Христомѣ бывшіи и како законѣ отиде благодѣть же и истина всю землю исполни, и вѣра вѣ вся языки прострѣся и до нашего языка рускаго, и похвала кагану нашему Володимеру, от него же крещени быхомѣ, и молитва къ богу от всеа земля наша» [1, с. 152]. За допомогою простих сурядних конструкцій, єднальних і протиставних, ритор вибудовує переконувальні стратегії: «Вѣра бо благодатьнаа по всеи земли прострѣся и до нашего языка рускааго доиде. И законное езеро прѣсьше, евангельскыи же источникѣ наводнився и всю землю покрывѣ, и до насъ разліася. Се бо уже и мы съ всѣми христіаныи славимъ святую троицу, а Іудеа молчить. Христос славимъ бываетъ, а іудеи кленоми. Языци приведени, а іудеи отриновени» [1, с. 161]. Зрештою, цілі частини *Слова* про перевагу християнства над юдейством, про дві природи Ісуса Христа і Його спасительну місію, про поширення християнської віри скомпоновані за тим самим адитивним принципом [1, с. 158–159]. Такий риторичний прийом створює враження поступового додавання аргументів, об'єднування їх у систему для ефективнішого вираження домінантної ідеї, яка підводить до *Похвали Володимирові*.

Читаючи *Слово про Закон і Благодать*, можемо зауважити надмірність повторень, доволі дивну для сучасних літературних стандартів. І це ще одна властивість первинної усности (*primary orality*), *sub specie temporis*, – «усної літератури», якій передувало усне мислення-мовлення. Надмірності також сприяють акустичні умови усного мовлення перед великою аудиторією, де надмірність є більш помітною, ніж у більшості розмов віч-на-віч, адже мовцеві часом доводиться в певній формі повторювати сказане, щоби втримати увагу слухачів [2, с. 40]. Таких повторень чимало в тексті митрополита Іларіона; часом

кожне наступне речення, фактично, пояснює чи розширює ключові смислові одиниці попереднього.

Отже, Іларіонова риторика явно опирається на моделі усного функціонування, себто спрямована на виголошення і слухання. Водночас прозора логіка викладу багаторівневих сенсів, насичених біблійними інтертекстами, та продуманість структури як цілого спонукають мінімізувати міру імпровізації. Якщо припустити, що послідовність актів у творчому процесі київського митрополита була «писання – мовлення – писання», маючи на увазі під початковим «писанням» підготовку до виголошення – створення більш чи менш докладного плану, то центральною дією таки виступає мовлення, яке «узалежнює» писання. Тому такий хід може ускладнювати рецепцію у процесі читання, особливо для модерного читача.

Зорієнтованість на слухання виявляється і в богослужбових практиках, тексти з яких інкорпоровані у *Слово про Закон і Благодать*, зрештою виголошення *Слова*, хоча би першої частини, могло відбуватися в ході Літургії. Як і десять століть тому, зараз більшість учасників богослужіння є радше слухачами, бо навіть те, що не належить до текстів священнослужителя, говорить / співає або хтось один, або невелика група осіб: читець, дяк, хор (принаймні це стосується змінних частин Літургії, як-от: тропарі, кондаки, прокімен зі стихами, читання апостола). Аспект єдності відіграє потужну роль, зокрема у молитві, особливо для християн, адже Ісус запевнив: «де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них» (Мт. 18, 20). Божественна присутність *ipso facto* «передбачена» в Іларіоновій *Молитві*, що належить до списку *Слова*, але й саме *Слово про Закон і Благодать* – це молитва в ширшому її розумінні, тобто діяльність, спрямована на прославу Бога. Крім сакральних сенсів спільнотности, важать психологічні, прямо пов'язані з риторичною стратегією митрополита Іларіона, який творить і утверджує нову християнську спільноту, відкриваючи цій спільноті джерела їхньої сили, переконуючи та закликаючи до дії. Реалізувати таку риторичну стратегію можна лише в мовленні / слуханні, але не в писанні / читанні, бо писання і читання – заняття усамітнені.

Отож фокусування на первісній усності *Слова про Закон і Благодать* та його комунікативній меті сприяє відкриттю нових шляхів до пояснень формальних особливостей твору (текстового втілення авторових інтенцій) та заохочує до використання передових літературознавчих методологій, наприклад теорії мовленнєвого акту чи теорії читацького відгуку, які віднедавна зайняли чільне місце у біблійних студіях.

Список використаних джерел

1. Розов Н. *Синодальный список сочинений Илариона – русского писателя XI в.* // *Slavia, časopis pro slovanskou filologii*. Praha 1963 (Roč. XXXII Seš. 2), 141–175.
2. Ong W. J. *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*. With additional chapters by John Hartley. (30th anniversary ed.). London 2012.

LITERATURNIST' (I. E. LITERATURE / LITERACY / LITERARINESS) OF THE "SERMON ON LAW AND GRACE" BY METROPOLITAN ILARION

Olha Chaplia

*Graduate of postgraduate studies, Faculty of Philology,
Ivan Franko National University of Lviv
Supervisor: PhD in Philology, Ass. Professor Nazar Fedorak)*

The article is devoted to those aspects of the "Sermon on Law and Grace" – the first work of Ukrainian literature – which define its literary character. The term "literaturnist'" includes various manifestations, but the most important is the correlation between orality and literacy. It seems these connections explain the specifics of Metropolitan Ilarion's rhetorical strategy and narrative methods.

Keywords: *literature, orality, literacy, sermon, rhetoric.*

“НАРКІС” ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: НАУКА САМОПІЗНАННЯ

Голуб Анастасія Олександрівна

Львівський національний університет

імені Івана Франка, філологічний факультет,

бакалаврат, Спеціальність “Філологія”

(українська мова та література)

E-mail:Anastasia.golub2901@gmail.com

Науковий керівник: проф. Богдана Криса

Григорій Сковорода використав у своєму трактаті міф про Нарциса, зазначивши це у Пролозі *“из обветшалыя богословіи египетскія, яже есть матер еврейскія”* [4, с.154]. У такий спосіб, як зауважила Наталія Пилип’юк у статті *“Маніфест Містичного Нарциза Сковороди”*, *“...Сковорода імпліцитно дистанціював свого персонажа від Овідієвого наративу. Властиво, він видозмінив і до мінімуму скоротив сюжет з “Метаморфоз”, не згадавши про закоханість німфи Ехо, різних Наяд і юнаків”* [2, с.121]. Варто нагадати, що раніше від Овідія міф про Наркіса подає Парфеній з Нікеї, згадує Наркіса сучасник Овідія Конон. У всіх версіях тіло персонажа зникає, а залишається лише квітка нарциса. Г. Сковорода пропонує інший, свій сюжет – у центрі якого юнак, який хоче пізнати свою сутність, свій внутрішній, справжній образ. Він імпліцитно протиставляє античний міф і вибудовує його християнську версію. Про це свідчать безліч біблійних цитат та висловів, зокрема у *“Симфонії”*, що є своєрідною спробою узгодження біблійного сенсу та його висловів. Використовує або просто згадує послання апостола Павла до коринтян IV – 6, євреїв IV – 12, ефесян V – 14; Євангеліє від Івана; Книга пророка Ісаї; Євангеліє від Матвія; Псалтир та інші біблійні книги, саме їх застосував у основній частині, у діалогах.

Свій перший філософський трактат *“Наркіс. Розмова про те: Пізнай Себе”* Сковорода написав у 1769 році. Саме тоді настав переломний момент у його житті –

звільнення з Харківського колегіуму. А що «Наркіс», як стверджує Н. Пилип'юк, має форму колоквиуму, то можна припустити, що звільнений Сковорода, продовжував свою учительну місію, обдумуючи на самоті, недалеко від Харкова, проблеми самопізнання. Спочатку трактат складався зі семи розділів (“розговорів”) і восьмої “Симфонії”. Приблизно через 23 роки після написання основної частини трактату Сковорода додав Пролог і саму назву – “Наркіс”. Саме Пролог був написаний за декілька місяців до смерті.

Найкращим знавцем текстів Сковороди є Леонід Ушкалов, який видав “Повну академічну збірку творів” філософа. З його праці дізнаємося, що трактат дійшов до нас у двох автографах. Перший автограф, старіший, має назву “Разговор о том: знай себе”, раніше зберігався у бібліотеці Харківського університету, тепер – у відділі рукописів [3, с.272, 346-347]. Деякі аркуші були загублені і відновлені невідомим переписувачем, який, напевно, відновлював текст пізніше за другим автографом. “Разом з тим автограф має велику кількість виправлень, загальне число яких перевищує тисячу. “Пролога” в ньому немає” [4, с.498]. “Другий автограф дійшов до нас в рукописному зібранні М.І. Ковалинського. Аналіз паперу дає підставу віднести автограф до середини 80-х років XVIII ст.” [4, с.499]. Зараз знаходиться у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України [3, с.272].

Про додавання “Пролога” аж через 23 роки після написання основної частини свідчить один з останніх листів до М. Ковалинського, який Л. Ушкалов подає у вище згаданій праці. На звороті листа філософ повідомляє, що “Написав я вступ і до “Наркісса”, тобто до книги “Пізнай себе”, але вона прийде у свій час” [3, с.346-347, с.1186]. Цей лист написаний 2 квітні 1794 року. Він повідомляє Ковалинського, що нещодавно написав вступ до трактату, але ще не додав до діалогів. У листі від 25 вересня 1790 року “Сковорода писав про те, що він забув про “Наркісса” і тільки пізніше, побачивши його у Якова Правицького, згадав про нього” [4, с.500]. Тому можна вважати, що Пролог написаний у 1793–1794 рр. Основна частина трактату – це початок творчої дороги філософа. А у “Пролозі” осмислено весь досвід самопізнання й розуміння свого внутрішнього світу, а також передання цього досвіду іншим. Н. Пилип'юк зауважила, що “«Пролог» – чудова мозаїка ораторських жанрів, і він

відображає артистичну зрілість пізніших творів, де вигини думки Григорія Сковороди особливо складні” [2, с.140].

Міф про Наркіса є для Сковороди притчею з єгипетської теології, що згодом започаткувала єврейську. Для філософів і теологів італійського Ренесансу назва „єгипетська теологія” вказувала на пратрадицію, джерелом якої є вічна Божественна мудрість.

Образ Нарциса у “Метаморфозах” Овідія дуже відрізняється від Сковородинівської версії. У мислителя персонаж є носієм краси. І тому для Г. Сковороди Нарцис, який дивиться на своє відображення у джерелі і пізнає самого себе, не є лише обмеженим міфічним образом, а й тією особою, що не просто померла від кохання до самого себе, але й очистилася і наблизилася до власної божественної основи. Любов до себе в душі – це єднання з Господом. Оскільки персонаж прагне зв’язку з Богом, який є найсильнішим, то звільняється від своїх внутрішніх кордонів і дуже глибоко старається зрозуміти сутність свого життя.

Образ Нарциса, з погляду Сковороди, є ще й уособленням природи, що розмежовує речі на видимі та невидимі, споглядає себе крізь свою зовнішність. Мислитель зауважує, що людина мусить подивитися на себе в дзеркало, але не лише на свій зовнішній вигляд, а заглянути всередину, побачити, що там приховано, а для цього потрібно працювати над своєю душею, пізнавати та любити себе, щоб мати очі і бачити своє серце.

Важливу увагу Г. Сковорода приділяє теорії двох натур. Він виходив із вчення апостола Павла, коли розмірковував над цією теорією. Сковорода далі, базуючись на цьому, розвивав свою філософію, в основі якої була думка про існування двох світів: матеріального, оманливого, такого, який є порожнім, який весь час намагається обманути людину, завести її у світ неправди та істинного світу, ідеального, духовного. Протягом семи розмов у трактаті він у кожній розповіді говорить про подвійну природу. Наприклад, у перших п’яти розмовах чітко розмежовує два світи, що тіло – це “ніщо”, “тінь”, “п’ята” і “хвіст”, а думка, яка зветься ще серцем, – головна. Привертає увагу друга розмова, де Друг запитує Луку: “Скажи жь, что такое живописью считаешь? Краски ли или закрытый в краскѣ рисунок?” [4, с.165]. З’ясували вони, що живописом

є малюнок. Фарби без пропорції та розташування – це всього лише бруд, а малюнок – серце, думка. Н. Пилип'юк пояснює, що “Пошук самопізнання, який ініціює Друг, сфокусовано на невидимому місці, де людина зустрічається зі своїм божественним прототипом. Урешті, це – процес самотворення” [2, с.149].

Сковорода найкраще пояснює вчення про “зовнішній” і “внутрішній” людський образ, коли порівнює видиме з соломою, а невидиме із зерном. Тобто автор має на увазі, що солома зігніє, а новий плід виросте всередині. Це означає, що людина звільниться від власної волі і себелюбства через зовнішню смерть, і ця смерть є безумовно необхідною для неї.

Мислитель не оминув, що важливим для пізнання себе, так це не розділяти тілесний і духовний світи. Не потрібно надавати перевагу одній натурі, а іншою нехтувати. Мусить бути гармонія між двома матеріями людини. Тож, невидиме – є головним. Його неможливо побачити очима, до нього не можна доторкнутися, але це невидиме залишається, навіть тоді, як тіло помре. Головне – це думка, світло, віра, наші надії. Видиме – це другорядне, це “фарби”, “цегла”, “п’ята”, “хвіст” та “тінь”. Але ці два протилежні світи повинні співіснувати разом, щоб пізнати та зрозуміти істину.

Пізнання свого внутрішнього світу – це велика духовна істина життя. Григорій Сковорода наголошує, що внутрішній світ є основою, з якого людина створює своє життя, він пов’язаний з найглибшими бажаннями та метою душі та духу. Це місце, де людина знаходить свою рівновагу, її зв’язок з Богом.

У трактаті “Наркіс: Пізнай себе” мислитель через діалоги героїв твору обмірковував створення умов для гармонійного середовища розвитку та пізнання людини.

Отже, основною думкою трактату – це є зрозуміти сенс людського життя, який полягає в самопізнанні себе шляхом перемоги духу та душевного спокою. І тоді кожна людина зможе досягнути щастя. Григорій Савич стверджує, що самопізнання та духовний ріст людини – це і є ціна за справжнє щастя, яке так нам необхідно. «Пізнай самого себе» – одне з найважливіших вказівок Сковороди, який промовляє до нас упродовж століть.

"NARCISSUS" HRYHORY SKOVORODA: THE SCIENCE OF SELF-AWARENESS

Anastasiia Holub

Bachelor's degree, Faculty of Philology,

Ivan Franko National University of Lviv

Supervisor: Professor B. Krysa

The article explores the subject of finding one's place in the world in H. Skovoroda's treatise "Narcissus. A conversation about: Know yourself". The subject of self-awareness is central to Skovoroda's philosophy. Understanding oneself brings one closer to understanding God. Understanding God brings us closer to the desired happiness. The philosopher sought and disseminated his ideas about the Kingdom of God, the Heavenly Jerusalem. In his treatise, he taught that the root of evil in society is the misuse of innate talents. People pay too much attention to external satisfaction and ignore internal one, which is a vital need and the highest pleasure. H. Skovoroda emphasised that a person must find their innate abilities through self-analysis.

Keywords: *Hryhory Skovoroda, Narcissus, self-awareness, internal and external, The God*

Список використаної літератури:

1. Гладка Н. Особливості сприйняття образу Нарциса в українській та англійській літературах. Іноземна філологія. – Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2014. – Вип. 127, ч. 2. – С. 173-179.
2. Пилип'юк Н. Божественний нарцисизм Сковороди / У пошуках єдиної основи. Метафізичний спектр українського письменства XI-XVIII століть. Львівська медієвістика. Вип.6. – Львів: Артос. – 2020. – С.117-154.
3. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / За ред. проф. Леоніда Ушкалова. – Харків–Едмонтон–Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с. «Наркіс» – С.231-292.
4. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. – Т. 1. – Київ, 1973, – С. 465-527.
5. Ушкалов Л. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди. – Київ: Дух і Літера, 2017. – 368 с.

II. УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ. ФІЛОСОФІЯ

УДК: 1.2-93

ПАРАЛЕЛІ МІЖ ЗНАЧЕННЯМ СИМВОЛУ Й МІФУ У ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І В ГЕРАЛЬДИЧНИХ СИСТЕМАХ

Касьяненко Ростислав Юрійович
Український Вільний Університет,
факультет україністики, магістратура,
спеціальність: «Українська мова та література»
<https://orcid.org/0009-0007-5497-4635>

E-mail: rostyslav.kasyanenko@ufu-muenchen.de

Наук. керівник: зв. проф. Українського вільного унів-ту,
доктор філософії та теології **Роланд Пітч.**

Подібно до того, як у дослідника давнини Йогана Якоба Бахофена (1815 – 1887) міф – це «екзегеза символу», і в геральдиці – герб будь якого армігера, що дістався йому від прабатьків, складається із символу (греч. σύμβολον) чи символів, що пов'язані з якимось прадавнім для нас (але сучасним життю першого носія герба) міфом.

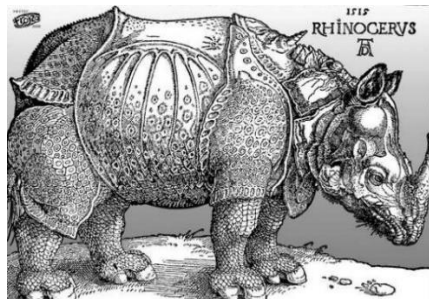
Подібно до того, як у дослідника давнини Йогана Якоба Бахофена (1815 – 1887) міф – це «екзегеза символу», і в геральдиці – герб будь якого армігера, що дістався йому від прабатьків, складається із символу (греч. σύμβολον) чи символів, що пов'язані з якимось прадавнім для нас (але сучасним життю першого носія герба) міфом.

Що ж до логосу, тобто слова, то будь-який герб, насамперед, має бути описаний в блазоні (від старо-франц. *blason* – "shield", щит), який є навіть значно важливішим за зображення. Останнє є досить суб'єктивним розумінням художником-геральдистом сенсу по-перше блазону, по друге – міфу, який лежить в його основі. Будь який з митців зможе по опису (блазону) герба хоч через 100, хоч через 500 років відтворити герб для нащадків армігера у притаманній лише йому манері (див. малюнки нижче). І це буде той самий герб, за правилами геральдики, що і попередній, адже він відповідає саме блазону, який є первинним.

Що стосується віддавна переданих міфів, які, згідно проф. Р. Пічу, своєю «символічною мовою сповіщають про саму істину»¹, то засновник будь-якого герба чи його герольд (який в багатьох випадках сам вигадував міф про армігера і створював символи, що його красномовно відображають) були б тим приємно здивовані.

Проте міфи й досі залишаються «недоступними й незрозумілими для просвітницького раціоналістичного мислення»². Як наприклад, можна раціонально сприйняти козака з гербу Шовкоплясів, опануваного червоного носорога (мал. 3)?

Але саме в тому і сенс: герольд, створюючи міф про замовника (господаря), вочевидь, спирався на риси його характеру, гіперболізуючи їх, але – до певної міри. По перше, він мав їх дуже добре знати – щоб майбутній гербовласник затвердив його концепцію. По-друге, оточення нашого герою (у тому числі, шляхетне, де могли бути зовсім не лояльні до нього персонажі) мало би сприйняти цей міф, а не зробити з гербовласника посміховисько. Адже йшлося про сучасні для них події, які легко було уточнити чи перевірити.

Таким чином, можна сказати, що Сковорода, виступаючи проти просвітників свого часу, які вчили, що символи й байки ведуть до марновірства й ідолопоклонства, був на 100% адвокатом існуючої на той момент геральдичної системи символів.

«Ни одни краски не изъясняют Розу, Лілію, Нарцисса столько живо, сколько благолѣпно у их образует невидимую Божию ИСТИНУ, Тѣнь Небесных и Земных Образов. Отсюда родились ИЕРОГЛЫФИКА, ЕМБЛЕМАТА, СYMBOLA, Таинства, Притчи, Басни, Подобія, Пословицы»³, пише харківський філософ.

¹ Роланд Піч, «Григорій Сковорода про символіку кола», с.2-3

² Так само

³ Hryhorij SKOVORODA, *Charkower Fabeln / Басни Харковскія*, in: Hryhorij SKOVORODA, *Ausgewählte Werke / Григорій СКОВОРОДА, Вибрані Твори*, Eingeleitet und übersetzt aus dem Altukrainischen von Roland Pietsch. Mit einem Vorwort von Jaroslava Melnyk, München 2013, с. 128. Далі скорочено: *Ausgewählte Werke*.

Червона-роза-Тудорів
геральдичний-символ
Англії

Біла роза дому Йорків
геральдичний символ
Йоркширу

Троянда Тудорів, будяк і трилисник
емблема Сполученого Королівства
Великої Британії та Північної Ірландії

Геральдична роза
на щиті чи наметі
лицарського герба

Можна сміло продовжити Григорія Савича: і HERALDIKA (від лат. *Heraldus*).
Адже саме Роза і Лілія – це ключові рослинні фігури в геральдиці. Зустрічаються в
гербах також і Нарцис, і навіть — Чортополох.

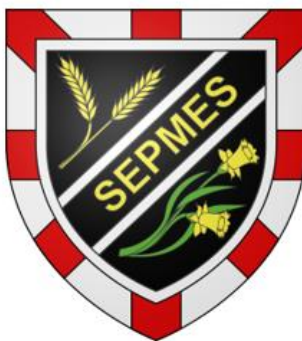
Геральдична лілія флер-де-ліс
на стародавніх гербах Французького королівства

Флорентійська
геральдична лілія

Лілія у наметі
в сучасному гербі

Нарцис у гербах муніципалітетів
Сем (Центр) та Сент-Катрін (Рона-Альпи), Франція

Рослинний герб на коронації
короля Карла III

Великий герб
Канади

Символіка, міфи та філософська складова у сучасній геральдиці

Розглянемо, як приклад, символіки і міфів в геральдиці інший козацький герб – Роду Колісник із Слобожанщини. Символ колеса (що тут є голосним елементом) і підкови означають професію засновника прізвища, а композиція хрест з підковою, як і схрещені стріли в клейноді – його належність до козацького війська. Втім герольд пішов далі: це не просто колесо, а **коловрат** (букв. «обертання колеса») – прадавній ведичний свастичний символ, що означає обертання навколо нерухомого центру, з якого виникає життя. Цікаво, що, наприклад, у Китаї свастика (Лей-Вен) колись символізувала сторони світу, а потім отримала значення «нескінченність», або число 10 000.

Відомо, що автор герба до його складання не читав Сковороду. Але так само, як і його твори, що своїм корінням сягають переважно давніх міфологій (які за посередництва письменників передавалися впродовж століть аж до Нового часу), він спирався на міфи про стародавній символ людства, який є священним у буддизмі, індуїзмі, джайнізмі, зороастризмі тощо. Цей символ народження живого Всесвіту та запліднення матерії Духом з прадавніх часів використовували й слов'яни. Знаходячи його на надгробках їх предків, нащадки продовжують його сакральне використання, наприклад, на святкових писанках.

Так само, як і для Сковороди коло є Началом, тобто початком Всього, у вищезгаданому гербі коловрат-колесо розпочинає цей герб – воно розміщено у найпершому (верхньому правому для щитотримача, для нас – верхньому лівому) полі щита, є гласним для прізвища і ототожнює Рід Колісників, його Начало – в особі першопредка – першого відомого представника Роду.

PARALLELS BETWEEN THE MEANING OF SYMBOL AND MYTH IN THE WORKS OF SKOVORODA AND IN HERALDIC SYSTEMS

Rostyslav Kasyanenko

*Ukrainian Free University, Faculty of Ukrainian Studies,
Master's Program (specialization: "Ukrainian Language and Literature")*

*Supervisor: Associate Professor of Philosophy, UFU, Munich
Prof. Dr. theol. Roland Pietsch*

Similar to the way the anthropologist and researcher Johann Jakob Bachofen (1815 – 1887) viewed it, a myth is an "exegesis of the symbol," and in heraldry, the coat of arms

of any armiger, inherited from his ancestors, consists of symbol or symbols related to some ancient for us (but contemporary to the life of the first bearer of the coat of arms) myth.

As for the logos (or word), first of all, any coat of arms must be described in the “blazon” (*ancien français: blason* «shield»), which is even more important than the depiction. The author argues, using specific examples, that the Kharkiv philosopher Hryhoriy Skovoroda, opposing the Enlightenment thinkers of his time who taught "that symbols and fables lead to superstition and idolatry," was a 100% advocate of the existing heraldic system of symbols at that time. The uniqueness of the study is added by the analysis of both medieval and modern heraldic complexes, as well as Zaporizhian Cossack and Polish heraldry.

Список використаних джерел

1. Роланд Піч, «Григорій Сковорода про символіку кола», с.2-3
2. Hryhorij Skovoroda, Charkower Fabeln / Басни Харковскія, in: Hryhorij SKOVORODA, *Ausgewählte Werke* / Григорій СКОВОРОДА, *Вибрані Твори*, Eingeleitet und übersetzt aus dem Altukrainischen von Roland Pietsch. München 2013, с. 128.
3. Українське Геральдичне Товариство (uht.org.ua) / РЕЄСТР ОСОБОВИХ СИМВОЛІВ / № 747 Прокопій Тихонович КОЛІСНИК (Луганськ) URL: <http://uht.org.ua/ua/part/osobovi/article;11714/>
4. Гільдія геральдичних художників (ogerbah.ru) / Відкритий гербовник / Особові герби / Касьяненко (Харків, Україна) URL: <http://ogerbah.ru/gerbovnik/personal/kasyanenko>
5. Гільдія геральдичних художників (ogerbah.ru) / Відкритий гербовник / Особові герби / Ємелін І.Б. (Петрозаводськ) URL: <http://ogerbah.ru/gerbovnik/personal/emelin>
6. George and Squire, Romily. Шотландська енциклопедія кланів і сімей Коллінза. (Передмова Високоповажного графа Елгіна К.Т., конвентора Постійної ради шотландських вождів). 1994. с. 290–291, URL: <http://www.nesbittnisbet.org.uk/chief.html>

УДК 130.2

ФІЛОСОФІЯ ЛЮБОВІ У ПРАЦЯХ ХАЯО МІЯДЗАКІ

Захарченко Анастасія Максимівна

*Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
філософський факультет, бакалаврат*

*(спеціальність – Культурологія, освітньої програми
«Візуальне мистецтво та менеджмент культурних проєктів»)*

ORCID ID: 0009-0008-6840-514X

Email: nnsq.romanova@gmail.com

*Наук. керівник: доцент кафедри теорії культури
та філософії науки, філософський факультет,*

*Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна, к.філос.н. Тагліна Ю.С.*

Потреба сучасної молоді досліджувати теми філософії любові та кохання через візуальні образи, особливо через кінострічки та мультиплікацію, є цікавим філософсько-культурологічним підґрунтям для дослідження. Молодь надає перевагу аніме - японській анімації, і з цієї причини, дуже важливо вивчати подібні

явища, щоб повністю зануритися у філософію кохання. Ми спробуємо означити особливості візуальної репрезентації теми філософії кохання в аніме на основі аналізу творчості японського режисера Хаяо Міядзакі.

Хаяо Міядзакі по істині приголомшливий художник, який черпає своє натхнення з кохання. Любов до навколишнього світу, любов до людей, любов до природи, і найголовніше — любов до свого життя. Саме тому, його твори просякнуті яскравими та відвертими взаєминами між персонажами. У дослідженні, я наводжу приклади сцен, у яких повністю розкривається філософія любові та які смисли закладені в ту чи іншу дію. Наприклад, таке ніжне і безневинне кохання в екранізації «Віднесена привидами». Головна героїня - Тихіро, яка потрапила в невідомий для неї світ примар і духів, і зустріла милого хлопця на ім'я Хаку. Саме в образі людини він зустрівся їй спочатку, проте надалі нам розповідається трагічна історія про нього. Молодий Хаку не завжди був людиною, але через прокляття, він забув своє справжнє втілення та призначення у світі. І ось, після стількох подій, пройдених разом з маленькою Тихіро, він нарешті згадує хто він. Він згадує все своє минуле, згадує що це не перша зустріч з Тихіро, і що насправді він – водяний дракон та зберігач річки, який був знайомий із головною героїнею ще дуже давно. І ця зворушлива подія відбулася саме завдяки такому щирому та безневинному коханню. Кохання між людиною та духом. Уявити тільки, така маленька і звичайнісінька дівчинка-людина Тихіро — врятувала справжнього водяного дракона, одного з найпотужніших істот у японській міфології, який дуже давно охороняв невелику річку біля її будинку. Вона врятувала йому життя і завдяки сильній любові до нього — обрушила вікове прокляття. Все що потрібно людині — кохання, а в даному випадку, не тільки людині, а будь-якій живій істоті, будь то міфічний персонаж або звичайна свинка, яких так любить малювати Хаяо Міядзакі.

Подібні неймовірні прояви справжнього кохання можна побачити у всіх творах Міядзакі. Наприклад, у картині «Рибка Поньо на скелі», де справжня, відважна рибка хоче стати людиною і відчуває таку сильну любов до людини — маленького хлопчика, який у свою чергу теж не може зрозуміти, чому ця рибка йому така дорога. Чи в картині Міядзакі «Аріетті в країні ліліпутів» також відкривається невелика історія кохання між людським хлопчиком та маленькою «добувайкою», ще однією міфічною істотою-ліліпутом із чарівних світів Хаяо Міядзакі. При цьому, в кожному фільмі Міядзакі є моменти чистої насолоди природою. Любування красою пейзажу найчастіше позбавлене будь-якої сюжетної мотивації, це просто гарний вигляд як такий. Тому, любов приділяється не тільки людям і міфологічним істотам, а й природі, деревам, морям і небу. Отже, за допомогою своїх картин Міядзакі ще раз доводить силу такого чарівного і найпотужнішого кохання, пояснюючи, що воно може врятувати будь-кого, від смерті або хвороби, від прокляття або просто поганого настрою.

Таким чином, завдяки визначенню особливостей візуальної репрезентації теми кохання в аніме на основі аналізу творчості японського режисера Хаяо Міядзакі, ми можемо розкрити специфіку візуальної репрезентації світів кохання у найвидатніших творах Хаяо Міядзакі: «Навсікая з долини вітрів», «Мій сусід Тоторо», «Віднесена привидами», «Рибка Поньо на скелі», «Аріетті в країні ліліпутів» й ін., яку ми вбачаємо в наступному:

- ретельна увага Міядзакі до деталей, продуманий фон і психологічно багаті персонажі в його анімаційних фільмах, які вважаються «фірмовим стилем»;
- глибина та резонанс, які пропонують унікальний емоційний досвід;
- філософія кохання, як центральна тема у творчості Міядзакі, оскільки він черпає натхнення з любові до навколишнього світу, людей, природи та самого життя. Ця любов зображена через щирі та яскраві стосунки між його героями.

THE PHILOSOPHY OF LOVE IN THE WORKS OF HAYAO MIYAZAKI

Anastasiia Zakharchenko

*Faculty of Philosophy, V.N. Karazin National University, Kharkiv
Bachelor's degree (Cultural studies, the educational program
"Visual art and management of cultural projects")*

*Supervisor: PhD, Associate Professor of the Department
of Theory of Culture and Philosophy of Science*

*V.N. Karazin National University **Tahlina Yuliia S.***

Genius Hayao Miyazaki! For many people of all ages, this name has truly become a guide to the stunning worlds created by the great animator. Miyazaki does not copy reality, does not create its likeness, but creates some new quality that expresses his understanding of the essence of the real world. His paintings are endowed and imbued with Japanese culture, myths and dreams, which come to life right in front of us and share their wisdom. In the paintings of Hayao Miyazaki, global world problems unfold and are revealed, which the author passes through himself every time. His worlds are a wonder that takes us back to childhood, and at the same time helps the viewer to reach the philosophy of his work through the prism of life lessons shown in Miyazaki's films.

Each episode of Hayao Miyazaki's cartoons is a life lesson that both the characters and the audience need to learn. In modern reality, the topic of love is very relevant, and it is easier for many people to understand it through visual images, especially films. Young people prefer anime -- Japanese animation. And for this reason, it is very important to study similar phenomena to fully immerse yourself in the philosophy of love.

Keywords: *The work of Hayao Miyazaki; Anime; Philosophy of love; Love; Philosophical meanings in anime*

Список використаних джерел

1. Нейпір С. Чарівні світи Хаяо Міядзакі / пер. з англ. Київ: Форс Україна, 2021. 250 с.
2. Приймаченко А. Як Хаяо Міядзакі став майстром аніме? Творчий шлях головного режисера японської анімації. URL: <https://www.filmpro.ru/materials/63846> (дата звернення: 10.06.2022).
3. Теракопян М. Портрет Хаяо Міядзакі: Фантастичний реаліст // Мистецтво кіно. 2009. № 9. С. 73-83.
4. Теракопян М. Фантастичний реалізм Хаяо Міядзакі: З чого складаються фільми генія аніме. URL: <https://kinoart.ru/cards/fantasticheskiy-realism-hayao-miyadzaki-iz-chego-sostoyat-filmy-geniya-anime> (дата звернення: 10.06.2022).

III. УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ. ІСТОРІЯ

УДК 378.4:94(430+431)(093) + 94(430+431)"1950/1962"

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: РЕОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СТРУКТУРНА РОЗБУДОВА В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1950-Х РОКІВ

Мтр. Федорів Тарас Федорович
Український Вільний Університет, Філософський
факультет, докторант (спеціальність: Історія)
Email: fdrw2017@ gmail.com
Науковий керівник: д.і.н. Павло Гай-Нижник

Подальші дослідження історії Українського Вільного Університету є важливим не тільки з академічно-наукових поглядів. Як показує дійсність, краще розуміння глибини і рушіїв процесів та явищ, що мали місце в минулому, і в цьому конкретному випадку особливо, може мати й цілком конкретні практичні результати, дасть можливість у протистоянні новим кризам уникнути помилок, підсилити і розвинути успішні ідеї та напрямки.

Історичні віхи становлення єдиного в світі Університету поза кордонами сучасної України, де викладання здійснюється українською мовою, неодноразово ставали темою наукових публікацій та розвідок. Інформаційно насиченими та зважено-обґрунтованими є енциклопедичні статті [1]. Здебільшого оглядово-загальними, поширеними на весь часовий відрізок існування поважної наукової інституції, є матеріали, які приурочувались до ювілеїв [2; с.3119] . Окремих тематичних напрямків, питань та проблем діяльності УВУ, здебільшого, стосувались публікації останніх десятиліть [3].

Наступне після завершення Другої світової війни десятиліття не принесло Україні омріяної свободи. Не найкращою була й ситуація в Європі. Персональні зміни в кремлівських кабінетах не позначались позитивно на цілях і методах комуністичної політики загалом . Як свідчать історичні факти, на той час під впливом сталінської пропаганди перебувала значна частина європейців . Перед УВУ знову поставали серйозні виклики [4]. Якраз період: 1950-1962 роки можна вважати особливо складним саме за зовнішніми обставинами, водночас, це був визначальний час для усталення засад подальшої діяльності Українського Вільного Університету на наступні десятиліття.

Економічні кризові явища, що призвели до непростого матеріального стану всієї поруйнованої Німеччини мали важкі прояви для власне німецького населення країни, що вже говорити про величезні маси вимушених переселенців-втікачів з України, що не тільки не мали жодної державної підтримки. Студенти в реальності були позбавлені можливостей оплачувати за навчання в університеті й самі

потребували підтримки [5]. Масовий виїзд українців тогочасної Німеччини, а між ними й потенційних студентів, за океан створював ще більшу кризу для УВУ.

Все це впливало і на форму та зміст навчання. Науковці, згуртовані в УВУ, ставили перед собою такі завдання: досліджувати та вивчати історію, культуру, економічне становище України та зв'язки з сусідніми народами; виховувати нові покоління науковців, політичних і громадських діячів; публікувати об'єктивні наукові праці про життя і діяльність українського народу; доносити до світової громадськості правдиву інформацію про Україну та український народ [6].

На рубежі 40-их-50-их років навчальні програми, організаційна структура УВУ були досить широкими і багатоскладовими. Викладались курси: На філософському факультеті: Д.Дорошенка, Б.Крупницького, О.Оглоблина, , М.Андрусяка, В.Державина, К.Кисілевського, П.Коваліва, О.Кульчицького, П.Курінного, Л.Білецького, В.Кубійовича, І.Мірчука, Я.Пастернак, В.Щербаківського, В.Петрова, Ю.Полянського, Г.Закревської, І.Раковського, А.Ольховського, І.Розгіна, І.Станковича, М.Січинського, Ю.Студинського, Л.Ребета [7] ... Курси не завжди носили виключно вузько-національне тематичне спрямування. Як приклади: О.Андрушків. Математика; В. Гаєвський. Історія театру; М.Кульчицький. Картографія; В. Лев. Історія слов'янських літератур... Але особливо важливими були саме ті, які зосереджувались на тих темах, які ніде, крім УВУ, фактично не виносились на високий академічний рівень [8]: М.Андрусак. Церковна проблема України; В.Леник. Загальний курс історії української церкви; В.Гришко. Історія українського права і філософія права; Є.Храпливий. Теорія і історія кооперації...

Змінювався характер викладів: аудиторні лекції замінили семінари з малими групами студентів та консультації з ними. Фактичні виклади не припинялись до кінця літнього семестру 1956 року [9]. Використовувались найнесподіваніші форми та засоби для врятування унікальної науково-освітньої інституції. «В часі цього занепаду незламні ентузіясти Товариства Прихильників УВУ вирішили звернутись до української спільноти за допомогою, як наприклад, з ініціативи Івана Буртика, ще в липні 1949 року на передмісті Мюнхену, у Фраймані, спільними силами з Університетом влаштовано „Фестиваль УВУ”[10]. В країнах, де мешкало більше професорів, були організовані Делегатури УВУ: у Франції проф. М. Шлемкевич очолив „Заочний Інститут УВУ” [11].

Професори Василь Лев, Осип Андрушків, Василь Стецюк та Ярослав Падох, приєднуючи нових членів, створили широку мережу нових відділів Товариства по всіх більших скупченнях українських поселень в Америці й Канаді. «Інформаційним джерелом і зв'язком між Товариствами й УВУ служив видаваний у Мюнхені Бюлетень УВУ. Розроблялись нові напрямки діяльності, створювались відповідні цільові інституції: Інститут заочної освіти /1948-1955/, /Літературознавства 1954-1955/, Психології /1954-1955/ [12]. Серед випускників

цього періоду були усім відомі Ю. Шевельов, В. Державин, І. Фізер, Л. Рудницький, Ю. Бойко-Блохін, Л. Винар та А. Жуковський [13].

Товариством Приятелів і Асоціації Професорів УВУ в Америці було організовано урочисте відзначення 30-ої річниці УВУ, яке відбулося 23 грудня 1951 року в Нью Йорку. Очолений проф. В. Левом Ювілейний Комітет, в склад якого також увійшли проф. В. Стецюк, проф. К. Кіселевський, д-р Б. Цюцюра, д-р П. Богданський, І. Буртик і д-р Р. Кос, не тільки зібрав скромні фінанси, а також популяризував в Америці діяльність Університету та викликав зацікавлення у чужинецьких гостей українською наукою і культурою» [14].

Університет намагався активно працювати на міжнародному рівні, де ситуація загострювалась [15]. 1953 року УВУ організував у Мюнхен конференцію Психологічного Інституту. Були залучені і німецькі науковці. Темою було «Напруження між Сходом і Заходом у світлі психології». Зміст рефератів було оприлюднено в спеціальному бюлетені /англійською мовою/ німецького часопису „Die geistige Welt“ [16]. Ще в тому ж році відбулась конференція Українського Вільного Університету в Стразбурзі, в ній взяли участь французькі вчені. А вже в 1954 році була проведена конференція в Римі . Через рік представники професорського складу УВУ були делеговані на конференцію , організовану Католицьким університетом у Лювені. У Штуттгарті відбулась серія викладів «Людські та тваринні фактори в психологічному житті» . Активну участь вчені УВУ брали в роботі німецької секції ЮНЕСКО в Мюнхені під керівництвом проф. Рогге.

Опосередковано, кризова ситуація з навчанням [17], дозволила розвинути активнішу науково-дослідницьку та видавничу працю [18] . З особливо вагомих досліджень, що побачили світ у 1950-1962рр. варто, зокрема, відзначити такі: Стецюк В. Історична граматики латинської мови; Бойко Ю. Шевченко і Москва; Горбач О. Курс української діалектології; Державин В. Теорія літератури.Поетика; Чижевський Д. Історія української літератури; Чижевський Д. Антична література в старій Україні; Юрченко О. Чинне право в Україні. Нарис основних засад; Юрченко О. Державно-політичний стан в світлі сьгоднішніх совєцьких концепцій; Український Вільний Університет. Вступний курс українознавства. /ред.В.Янів/; Окіншевич Л. Лекції з історії українського права. Доба станового суспільства; Крупницький Б. Основні проблеми історії України; Бойко Ю. Творчість Т.Шевченка на тлі західноєвропейської літератури; Бойко Ю. Франко – дослідник Шевченкової творчості; Бойко Ю. Фальсифікація Шевченка в СРСР; Папа Пій XII. Нариси з життя і творчості; Ващенко Г. Большевицькі перекручення педагогічних ідей Заходу в галузі дидактики; Оглоблин О. Списки «Історії Русів»; Орелецький В. До проблеми суверенітету і карної відповідальності у міжнародному публічному праві; Падох Я. Охорона чести й свободи в карному праві княжої України; Соколюк З. Приневолююча діяльність поліції; Шульгин О. «Нація» і «національність»; L.Wynar. Der Ursprung der ukrainischen Buchdruckerkunst; Полонська-Василенко Н. Заселення Південньої України в половині XVII ст.(1734-1775); Рудницький Я. Ляйпцизьке видання творів

Шевченко з 1859 року; Стахів М. Тимчасова Конституція УНР від 26-го 1918р.; Оришкевич П. Українці Засяння. Географічно-історичний нарис ... Практично кожна з цих праць не мала жодного шансу з'явитись ніде, крім як саме у виданнях Українського Вільного Університету [19], адже в «підсоветській» Україні ці теми були забороненими, а у вільному Західному світі ніхто, окрім самих українців не був тоді зацікавленим і спроможним саме так дослідити і висвітлити їх. І це ще раз підкреслює унікальну і епохальну місію УВУ загалом і його діяльності заради України саме у складних умовах 1950-поч.- 60-их.рр., а саме, з 1957 р. почали видаватися «Наукові записки» УВУ [20].

У 1950-1955 та в 1958-1961 роках обов'язки очільника Університету виконував Іван Мірчук [21]. Він народився 18 червня 1891 року у Стрию, де закінчив гімназію, з 1909 року, вивчав математику, фізику та філософію у Віденському університеті (до 1914)., де захистив там докторську дисертацію, після чого розпочав роботу асистентом на кафедрі Адольфа Штьора. Був призваний до лав австро-угорської армії, отримав поранення, демобілізований в чині лейтенанта [22]. Взяв активну участь у визвольній війні 1918-1919 рр., працював на посаді Державного секретаря ЗУНР. 22 травня 1922 року Мірчук став першим, хто захистив в УВУ габілітаційну працю («Метагеометрія та гносеологія»). Переїхав слідом за УВУ з Праги і впродовж наступних десяти років викладав філософію, етику та психологію.

1926 року Іван Мірчук став професором Українського наукового інституту [23], щойно заснованого у Берліні з ініціативи гетьмана П.Скоропадського, 1931-директор Інституту, став одним із лідерів Головної ради української громади міста. (Тут працювали відомі українські науковці, як-от мовознавці Ярослав-Богдан Рудницький та Зенон Кузеля, географ Володимир Кубійович, історики Борис Крупницький та Марко Антонович). Навесні 1945 року родина Мірчуків переїхала до Мюнхена. Разом із Вадимом Щербаківським зініціювали відродження УВУ [24], став ректором Університету, і впродовж наступних п'ятнадцяти років колеги ще двічі обирали його ректором, а також проректором і деканом філософічного факультету. Водночас він очолював Українську Вільну Академію Наук та історично-філософську секцію Наукового товариства імені Тараса Шевченка [25], редагував журнал «Sovetietstudien», який видавав Інститут із вивчення СРСР. А 1949 року професор Мірчук став першим іноземцем, обраним членом Баварської Академії Наук [26]. Помер у Мюнхені 2 травня 1961 року.

Йому належить авторство численних праць з філософії (переважно німецькомовних) та історії української культури (окремі з яких є маловідомими, але актуальними до сьогодні) [27], зокрема: *Die Kirche und das östliche Christentum; Rom, Byzanz und Moskau im Kampf um die geistige Führung im osteuropäischen Raum. Geistesgeschichtlicher Überblick; Der Messianismus bei den Slaven; Die Grundlagen der Sowjetpädagogik; Die Ukraine und die Juden; Історично-ідеологічні теорії III Риму; «Братання» слов'янських народів на тлі більшовицької дійсності.*

Отже, перша половина 1950-их років будучи складним періодом в існування УВУ[28], водночас був досить змістовним, особливо в плані реорганізації науково-

освітніх процесів, стратегічної трансформації унікальної академічної установи поневоленого народу на чужині. Досягнення Українського Вільного Університету, навіть у період багатопланової кризи видаються ще більш вражаючими, якщо особливості його діяльності в цей час, наприклад, у порівнянні з долею близьких за засадами та ідейним спрямуванням [29], створюваних за подібних умов [30], приблизно в той же час у тій же Західній Німеччині Вільний Університет Берліну та Балтійський Університет. І на цьому фоні праця українських науковців виглядає досить результативною!

Використані джерела

1. Віднянський С. Український Вільний Університет / В кн. Енциклопедія історії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: // Енциклопедія історії України: Україна —Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с.
2. Янів В. Український вільний університет // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. — Париж — Нью-Йорк. Вид. Молоде життя, 1980. — С. 3119.
3. Гой П. УВУ: історія і перспективи // Науковий збірник УВУ. 1993.-Т.16.- С.11-15;
4. Рудницький Л. 90-ті роковини Українського Вільного Університету / В кн. Universitas, Libera Ukrainensis. 1921-2011.- Мюнхен, 2011;
5. Бойко-Блохин Юрій. Вчора, сьогодні і завтра Українського Вільного Університету // Епістолярна спадщина Юрія Бойка-Блохина.-Т.ІІ.- Мюнхен-Тернопіль, 2014. С.470-478;
6. Мірчук І. Вступне слово // Науковий збірник Українського вільного університету. Ювілейне видання. — Т. VI. — Мюнхен. Вид. УВУ, 1956. — С. XXI;
7. Universitas Libera Ucrainensis. 1921-2011 /упор. : Пацке У., Шафовал М., Яремко Р. Мюнхен, 2011.-828с.;
8. Монолатій І., Вишиванюк О. Мюнхенська школа історії України /1946-1991/: історіографічне дослідження, 2001.- 131с.;
9. Мигул І. Українському Вільному Університетові – 90 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/2291084.html>; Місія посередництва
10. Буртик І. Досягнення закордонних українців. Значення Українського Вільного Університету // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://fuvu.org/?p=4877>

11. Кучер В. З історії діяльності Українського Наукового Університету у Мюнхені в Берліні та Українського Вільного університету в Мюнхені [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2006-1/06kvinib.html>;
12. Рудницький Л. 90-ті роковини Українського Вільного Університету / В кн. Universitas Libera Ukrainensis. 1921-2011.- Мюнхен, 2011.-С.86.
13. Присяжний М. «Вічний двигун» української ідеї // День.-2013.- 16.08;
14. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні.Т.1.-с.169
15. Leonhard W. Kreml ohne Stalin.-Frankfurt am Main, Wien, Zuerich,1962.-510s.-S.232, 450.
16. Купчинський О. Погляд на науково-видавничу діяльність Українського Вільного Університету: зміст і видовий склад видань, динаміка розвитку, автура (1921-1991) // Записки НТШ. – 1996. – Т. ССXXXI. – С.522.
17. Осипчук Н. Ідеалізм та жертівність // Національна Трибуна.- 2018.-08.07;
18. Василенко В. Наукова, освітня та видавнича діяльність української еміграції в Німеччині в 1945-1951 рр. // Бористен. — 1998. — № 5. — С. 19.
19. Полонська-Василенко Н. Український Вільний Університет, 1921-1971 https://shron3.chtyvo.org.ua/Polonska-Vasylenko_Nataliia/Ukrainskyi_Vilnyi_Universytet_19211971.pdf
20. Федоренко /. Співпраця з українськими університетами // Фондація УВУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://fuvu.org/?page_id=1568
21. Пономарьов В. Іван Мірчук: «Українська філософія – це філософія життя» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://tyzhden.ua/History/58820>
22. Наукові матеріали І. Мірчука // Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені.- Ф.4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://old.archives.gov.ua/ArchUkr/Munich_Kirilenko.php#N04
23. Кучер В. З історії діяльності Українського Наукового Університету у Мюнхені в Берліні та Українського Вільного університету в Мюнхені [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2006-1/06kvinib.html>
24. Мірчук І. Вступне слово // Науковий збірник Українського вільного університету. Ювілейне видання. — Т. VI. — Мюнхен. Вид. УВУ, 1956. — С. XXI.

25. Ковальчук О. Мірчук Іван // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2009. — Т. 6 : Ла — Мі. — С. 749. — 784 с.
26. Наукові матеріали І. Мірчука // Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені.- Ф.4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://old.archives.gov.ua/ArchUkr/Munich_Kirilenko.php#N04
27. Фонд Мірчука І.// Архів УВУ.- Ф.4.-Спр. - № 8. Die Grund tendenz der russischen Staatspolitik: Машинопис. Б. д. 1 док. 20 арк.
28. Український Вільний Університет: місія і виклики // Дзеркало тижня.-2019.-26.07;
29. Васькович Г. Український Вільний Університет : Передісторія створення УВУ, його осяги й нові завдання // Науковий збірник УВУ. 1992.-Т.15.- С.14.
30. З яких фондів удержується Український університет у Мюнхені?: Наші владики допомагають Українському університетові // "Америка".-1953.- 24.

УДК 327.01:061.1

ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНА ЄВРОПА: ВІД ГЕОПОЛІТИКИ ДО ГЕОПОЕТИКИ

Дмитро Гринь
доцент кафедри всесвітньої історії
Київського університету ім. Бориса Грінченка,
докторант Українського вільного університету
ORCID: 0000-0002-1378-636X
Email: d.hryn@kubg.edu.ua

Усвідомлення кризового стану, суворо персоніфікованої структури, нової ізоляції української історичної науки від світового наукового співтовариства призвело на початку нинішнього століття до певного розширення інтернаціональних контактів[15]. Розвиток в контексті нової соціальної історії цілого ряду субдисциплін був наслідком залучення до лабораторії історичного дослідження методів інших наук, зокрема, соціології, демографії, урбаністики,

статистики та інших. Прикладом застосування міждисциплінарного підходу (на межі природничого й соціогуманітарного знання) є і активний розвиток історичної регіоналістики. В сучасній українській історіографії фундатором цього наукового напрямку є професорка Ярослава Верменич [3; 4]. Наведений авторкою аналіз поняття «регіон», його трактування в «широкому» і «вузькому» смислі до певної міри, на наш погляд, є ключем до розуміння різночитань, розбіжностей і у визначенні ЦСЄ.

Визначенню поняття «регіон», його трактування, присвятив свої праці німецький історик Стефан Требст, зазначаючи, що «поняття історичних мезорегіонів походить від німецького терміну «Geschichtsregion», який зі свого боку бере свій початок у міжнародній дискусії в міжвоєнний період про те, що таке Східна Європа. З 1970-х років ця субдисципліна поділяється на чотири регіональні поля «Ostmitteleuropa» (Центрально-Східна Європа), «Sudosteuroopa» (Південно-Східна Європа), «Nordosteuroopa» (Північно-Східна Європа) та «Rußland» (Росія), всі з яких розробили концепції історичних мезорегіонів [1].

Про актуалізацію досліджень самого концепту ЦСЄ свідчить значна кількість публікацій[5; 8; 9; 10; 13].

Андрій Портнов у розділі «Концепт Центральної Європи та Річ Посполита як прообраз європейської спільноти» в книзі «Між «Центральною Європою» та «Русским миром» пропонує огляд еволюції концепції «Центральна Європа» та її обговорення, а також стислий аналіз основних публікацій останніх років[11].

Слід зазначити, що не існує усталеного переліку країн, які входять до складу ЦСЄ. Підходи дослідників виокремлюють вузьке і широке розуміння меж регіону. У вузькому розумінні регіон «Центрально-Східна Європа» обмежується лише чотирма країнами, а саме, Польщею, Угорщиною, Чехією і Словаччиною, які утворюють спільну регіональну ідентичність, що відділяє їх як від країн Західно-Центральної Європи (Німеччина та Австрія) так і колишніх членів СРСР, країн Південно-Східної Європи та Балкан.

Відповідно до широкого розуміння до Центрально-Східної Європи належать такі країни: Естонія, Латвія, Литва, Білорусь, Україна, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Болгарія, Сербія, Чорногорія, Словенія, Хорватія, Північна Македонія, Боснія і Герцеговина, Албанія, а у першому вітчизняному вузівському посібнику «Історія Центрально-Східної Європи» (за редакцією професора Леоніда Зашкільняка) до переліку цих країн додані Греція і Туреччина[7]. Отже, йдеться про Міжмор'я, оскільки ці країни пов'язані, з одного боку, фактом розміщення в своєрідному трикутнику між трьома морями - Чорним, Балтійським та Адріатичним, з іншого - тим, що розташовані між Росією як державою євразійською та Німеччиною як країною західноєвропейською.

Слід згадати й особливості вираження ідеї Центральної Європи в естетико-філософській думці письменників Мілана Кундери, Данила Кіша, Юрія Андруховича, які демонструють різні прояви цієї концепції у слов'янських літературах. Подібними для цих митців є бачення центральноєвропейського простору, де присутня національна й антиколоніальна проблематика[6]. Юрій Андрухович говорить (у прямому розуміння слова) про ЦСЄ як про концепцію, яка стала ідеєю, обростала більш чи менш цілісною формою, досягла апогею у вигляді такої собі «геопоетичної теорії», як про процес (зокрема як дрейф у східному напрямку)[2].

І, нарешті, ЦСЄ, а точніше її історія, є предметом вивчення на історичних факультетах українських університетів, де окремими структурними підрозділами є кафедри історії Центральної та Східної Європи або історії Східної Європи.

Таким чином, ЦСЄ - це і історико-культурний регіон з рухливими кордонами, і інтелектуальний концепт, і система певних естетичних орієнтирів і предмет студіювання. Ці визначення можемо наводити у будь-якому порядку, жоден з яких не претендуватиме на пріоритетність. Найголовнішим, на нашу думку, є той факт, що динамічність є і буде домінантною характеристикою Центрально-Східної Європи (якщо не з переконаністю, то, принаймні, з надією).

Список використаних джерел

1. Stefan Troebst, Introduction: What's in a Historical Region? A Teutonic perspective // *European Review of History*, Vol. 10, №2 (2003), 173-188.
2. Андрухович, Ю.. Центрально-Східна Європа: коротка історія мутацій (із виступу на Міжнародній конференції Фонду Конрада Аденауера "Європа на зламі часів: література, цінності та ідентичність" (Львів, 8 червня 2017 року). URL: <https://zbruc.eu/node/67327>
3. Верменич Я. В. Історична регіоналістика: навчальний посібник / Відп. ред. В. А. Смолій. Міністерство освіти і науки України; НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2014. 412 с.
4. Верменич Я.В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. К.: Інститут історії України НАН України, 2003. 516 с.
5. В'юницька О. І. Аналіз концептуально-теоретичних підходів до визначення поняття Центрально-Східна Європа // *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць*. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Вип. 33. Ч. 1. 2002.
6. Гоголя М., 2020. Ідея Центральної Європи: літературні проєкції (М.Кундера, Д.Кіш, Ю.Андрухович). // *Проблеми слов'янознавства*. 2020. Вип. 69. С.45-52.
7. Історія Центрально-Східної Європи / Під ред. Л. Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001.
8. Каганов Ю. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції. – URL: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/19/19/kaganov.pdf
9. Кіш Є. Центральна Європа: теоретико-методологічні засади концепту // *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Історія». 2012. Вип. 28.
10. Маслійчук В. Концепція «Східно-Центральної Європи» Вернера Конце в контексті «європеїзації» сучасної історичної науки // *Історія та історіографія в Європі*. Зб. наук. праць. Київ, 2003. Вип. 1–2.
11. Між «Центральною Європою» та «Русским миром»: Сучасна Україна у просторі міжнародних інтелектуальних дискусій. К. : НІСД, 2009. С.7-26.
12. Піляєв І. С. Концепція регіону Центрально-Східної Європи: Актуальний погляд. – URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2015/1778>
13. Плохій С. «Нова Східна Європа»: Геополітична примха чи історіографічна знахідка? – URL: <http://www.historians.in.ua>;
14. Портнов А. «Ціна свободи» і Центральна Європа десять років потому // Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. К.: Критика, 2004.
15. Стельмах С., Хаусманн Г. Українська історіографія в міжнародному порівнянні / С.Стельмах, Г.Хаусманн // *Соціум. Альманах соціальної історії*. 2002. Випуск 1. С.245-247.

CENTRAL-EAST EUROPE: FROM GEOPOLITICS TO GEOPOETICS

Dmytro Hryn

*associate Professor of the Department of World History,
Borys Grinchenko Kyiv University,
PhD researcher at the Ukrainian Free University*

The report is devoted to the phenomenon of Central-Eastern Europe. A historiographic analysis of the evolution of the concepts of “historical region”, “Central Europe”, “Central-Eastern Europe”, “East-Central Europe” in Ukrainian and foreign science was carried out. A list of countries that are part of Central and Eastern Europe is provided in accordance with a narrow and a broad approach adopted by historians. It is emphasized, that the concept of “Central-Eastern Europe” has undergone a long period of formation and evolution – starting from the interpretation of the region, depending on specific political circumstances, up until present state. The difference between the definition and the concept of “Central-Eastern Europe” is emphasized. Presented also are the peculiarities of expressing the idea of Central Europe in the aesthetic and philosophical thought, that demonstrate various manifestations of this concept in Slavic literatures. It is concluded, that it is necessary to consider CEE as a historical and cultural region with moving borders, and an intellectual concept, and a system of certain aesthetic references.

Keywords: geopolitics, historiography, concept, region, Central Europe, Eastern Europe.

УДК 94(=411.2)"1917/1919:355.257.7]:070]:341.43

ТАБОРОВА ПРЕСА ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРОЦЕСУ ЇХ РЕПАТРІАЦІЇ З НІМЕЧЧИНИ (1917-1919 рр.)

Мілана Срібняк

*аспірантка ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»
стипендіатка Німецького історичного інституту у Варшаві*

ORCID: 0000-0003-1353-3001

sribnyak.milana@gmail.com

Наук. керівник: доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України, директор ДУ «Інститут
всесвітньої історії НАН України» **Андрій Кудряченко**

Таборова преса є важливим джерелом інформації, яке дозволяє доповнити дані, почерпнуті з архівних документів, а також встановити динаміку

транспортування репатріантів з таборів полонених українців (Раштат, Вецляр, Зальцведель). У кожному з цих таборів видавалася часопис, на шпальтах якого розміщувалися найголовніші новини з фронтів війни, а також висвітлювалися події в Україні, Росії та Європі. У таборових газетах також містилася інформація про активізм полонених у організаційно-освітній царині, а також повідомлення про культурно-мистецькі імпрези полонених українців. Комплексне вивчення публікацій таборів видань додають чимало інформації до колективного портрету українців у полоні та їх світогляд.

Видання таборових газет було започатковано невдовзі після заснування національних таборів для полонених українців. Союз визволення України (СВУ) надавав усю потрібну фінансову та організаційну допомогу шляхом відрядження до таборів кращих представників галицько-буковинської інтелігенції, які мали відповідних до цього хист та бажання працювати з полоненими. Зусиллями Зенона Кузелі, Омеляна Терлецького, Василя Сімовича, Богдана Лепкого Петра Карманського та ін., часописи у німецьких таборах зуміли знайти шляхи до сердець бранців, що й зумовило їхню високу популярність серед полонених.

Таборіві газети полонених українців у Німеччині – газети «Розсвіт» (табір Раштат, випуск з 23 січня 1916 р. і до червня 1918 р.), «Просвітній листок» і «Громадська думка» (табір Вецляр, випуск з кінця 1915 р. і до 1917 р., і з січня 1917 р. до червня 1918 р. відповідно) та «Вільне слово» (табір Зальцведель, березень 1916 р. – лютий 1919 р.) мали своїм зразком приклад газети «Розвага» у таборі Фрайштадт в Австро-Угорщині, що видавалася у 1915–1918 рр. [8].

За своїм змістовим наповненням таборіві часописи вирізнялися своїм різноманітним наповнення – вони висвітлювали новини на фронтах Першої світової війни, зміни у міжнародній геополітичній ситуації в Європі, публікували статті діячів СВУ, які стосувалися різних питань історії, національної ідентичності, культурних традицій українців, а також художні й публіцистичні твори самих полонених, серед яких варто виокремити Олексу Кобця (псевдонім – Варавва), О. Невідомого, М. Простого та ін.

Аналізуючи зовнішні ознаки даного виду джерел слід відзначити, що їх тиражування відбувалося завдяки використанню друкарських машин, які були передані до табір заходами СБУ. Їхня періодичність змінювалася – вони здебільшого починали як двотижневики, але часом перетворювалися на тижневики. Спочатку часописи роздавалися полоненим безкоштовно, однак із плином часу окремих примірників таборової газети реалізовувався за кілька пфенігів. У подальшому їхнє розповсюдження не обмежувалося територією таборів, а виходило і поза їхні межі, сягаючи робітничих команд з числа полонених, що працювали на шахтах, підприємствах і сільськогосподарських фермах.

Наклади українських таборових часописів у Німеччині варіювалися від 1500 до 5000 примірників залежно від можливостей друкарень та попиту. Газети користувалися значною популярністю серед полонених, тому накладі могли регулярно збільшувати. Часописи були чітко структурованими з т.зв. «передовицями» і рубриками на актуальні теми – їх умовно можна поділити на: 1) відомості про події в Україні, Росії та світі; 2) статті на теми української історії, літератури, культури, театру, нариси з військового мистецтва, національно-визвольних змагань; 3) публікації про таборове життя, листи до редакцій, звернення до таборян; 4) гумористичні скетчі [4, с. 361–364].

У 1917 р. на шпальтах таборових видань (у рубриці «Хроніка») регулярно публікувалися повідомлення про репатріацію полонених з числа інвалідів та хворих, що стало можливим завдяки відповідним домовленостям між урядами протиборчих країн Антанти і Почв'рного союзу. До числа репатріантів лікарські комісії вносили значну кількість українських активістів, які отримували в такий спосіб можливість повернутися додому та причинитися до активізації національного руху вже в Україні. Така практика зокрема мала місце у таборі Вецярь [3, с. 3], і протягом 1917 р. понад 160 полонених українців. в такий спосіб додому повернувся голова Генеральної Старшини («уряду» табору) і отаман 1-го Січового гетьмана Дорошенка полку поручник Денис Андріюк [6, с. 4]. 1 лютого 1918 р. з Вецяря виїхала група інвалідів (63 осіб), яка мала бути переправлена додому через Швецію [2, с. 4].

Разом з тим у лютому-березні 1918 р. у таборі тривав процес формування двох транспортів полонених українців (з числа членів товариства «Січ» та інших таборових організацій), які мали бути вліті до складу «Синьожупанної» дивізії, яка формувалася у Німеччині [7, с. 4]. Фактично їхній переїзд до України також був однією із специфічних форм репатріації полонених українців, які при цьому висловлювали свою готовність взяти до рук зброю та виступити на захист УНР.

У період розгортання повномасштабної репатріації полонених українців з таборів Німеччини видання згадуваних часописів було припинено – частково це було зумовлено фінансовими складнощами, а також тим, що значні кількості полонених покинула табори у складі дивізій, тому їх читацька аудиторія суттєво поменшала. Від червня 1918 р. продовжувала видаватися лише газета «Вільне слово» в якості спільного органу для таборів Раштат, Вецляр і Зальцведель [1, с. 195].

Концептуально часопис продовжував видавничі традиції попередньої таборової періодики – продовжувалися публікації статей, написів, звернень і листів у рубриках «З України», «З таборового життя», «Вісті з російського життя», «Театр» тощо. У часописі міститься цінна джерельна інформація з питань культурної та освітньої діяльності таборових товариств протягом 1918 р., фронтних і політичних подій у геополітичному дискурсі тощо. Варто виокремити рубрики «З культурного життя України», в якій розміщувалися статті авторства редактора газети Зенона Кузеля; «На злобу дня», що висміювала алегоричних персонажів полону та особливості подій в Україні й за кордоном. Відтак «Вільне слово» виступала способом комунікації полонених, адже останні зверталися з листами до редакції з різних питань щодо матеріалів часопису; більше того, до газети часто могли апелювати родичі полонених з надією відновити контакти з ними [1, с. 195]. У лютому 1919 р. видання цього часопису перебирає на себе Українська військово-санітарна місія в Німеччині, який придбав для себе й нову назву – «Шлях» [5, с. 28–39].

Весь час свого видання таборіві газети слугували реченнями новин, комунікаційною ланкою для десятків тисяч українців у полоні; з часопису вони

могли дізнаватися про актуальні геополітичні та локальні відомості, що впливали на перспективи їхнього звільнення. Також газети виступали репрезентантом думок самих полонених, які отримали можливість доносити свої думки і прагнення у вигляді друкованого слова.

Список використаних джерел

1. Білименко Л., Залізнюк О. Тематика публікацій на сторінках часопису полонених українців «Вільне Слово» (1917-1918). Вісник Львівського університету. Серія книгозн., бібліотек. та інф. технол. 2015. Вип. 10. С. 192–197.
2. Відїзд інвалідів. Громадська Думка. Вецяяр, 1918. 7 лютого. Ч.11(150). С.4.
3. Громадська Думка. Вецяяр, 1917. 5 липня. Ч.45(92). С.3.
4. Залізнюк О., Білименко Л., Швець І. Українські таборів газети Німеччини та Австро-Угорщини 1915-1918 років: історія формування, зміст, тематична насиченість (За матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. В. Вернадського). Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. В. Вернадського. 2016. Вип.44. С.356–368.
5. Кулеша Н. М. Українська преса у Німеччині 1919-1945 рр.: формування та функціонування. Львів, 2009. С.28–39.
6. Народня Рада. Громадська Думка. Вецяяр, 1918. 27 січня. Ч.8(147). С.4.
7. Одїзд другого транспорту на Україну. Громадська Думка. Вецяяр, 1918. 9 березня. Ч.16(155). С.4.
8. Сидоренко Н.М. Національно-духовне самоствердження: У 3-х ч. Ч.І. Українська таборова періодика часів Першої світової війни. К., 2000. 202 с.

UKRAINIAN PRISONER-OF-WAR CAMP PERIODICALS AS A SOURCE FOR RECONSTRUCTING THEIR REPATRIATION PROCESS FROM GERMANY (1917-1919)

Milana Sribniak

*Ph.D. student at the World History Institute
of the National Academy of Sciences of Ukraine
scholarship student at the German Historical Institute in Warsaw*

Supervisor: Doctor of historical sciences, professor,
Corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Director of the «Institute of World History of the National
Academy of Sciences of Ukraine» **Andriy Kudryachenko**

The report delves into the phenomenon of Ukrainian camp periodicals and their importance as sources for researching the Ukrainian prisoner-of-war repatriation from Germany from 1917 to 1919. POW newspapers in German camps (i.e., Rastatt, Wetzlar, Salzwedel) highlight information on prisoner-of-war repatriation process, news on organizational efforts, educational, and cultural initiatives among POWs by the Union for the Liberation of Ukraine as well as the Ukrainian Military and Sanitary Mission in Germany. Periodicals, like “Rozsvit,” “Prosvitnyi lystok,” “Vilne slovo,” “Shliah,” etc., were invaluable sources of news and a crucial platform for communication for tens of thousands of Ukrainian POWs – hence, representing a unique example of a collective image of WWI imprisonment.

Keywords: Ukrainian prisoners of war, repatriation, camp periodicals, Germany, First World War.

УДК 76.032.2(4Укр-13Львів) + 94(477.85)

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ НА СТОРІНКАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ГАЗЕТИ «ДІЛО»

Максим Бривко

Національний університет «Львівська політехніка», студент

Email maksbrsneg@gmail.com

Науковий керівник - к.і.н., доцент, завідувач кафедри ІМКС

НУ «Львівська політехніка» **Хома І.Я**

Робота присвячена висвітленню Голодомору в УРСР на шпальтах львівської суспільно-політичної газети «Діло» у 1932-1933 роках. Проаналізовані публікації розкривають положення населення радянської України, перед усім селянства, а також демонструють наявні докази антиукраїнської політики радянської влади проти селян, спроби замовчування голоду та приклади придушення і спротиву радянській політиці геноциду з боку селян.

Голодомор 1932-1933 років є складною і трагічною сторінкою в історії України, яка і сьогодні є актуальною темою, що пов'язана не тільки із науковими й суспільними дискусіями, а й подіями, які спостерігають зараз і пов'язані із сучасною війною на теренах України. Бо як і наслідками війни, так і спрямованої політики геноциду, є страждання невинних людей, які переживали українці. А тому висвітлення цієї трагічної сторінки історії українського народу на шпальтах

львівської україномовної щоденної суспільно-політичної газети «Діло», котра виходила з 1880 до 1941 року і була однією із авторитетних газет Західної України того часу, є актуальною в сучасному науковому дискурсі.

Хоча історіографічний дискурс теми Голодомору є доволі досліджений і неновий, питання висвітлення голоду на шпальтах засобів масової інформації є неповністю розкритий. У цьому контексті неможна не згадати дослідження Дубовика В. на прикладі західноєвропейських і американських видань [1]. Чи стаття С. Старовойт [2] або О. Кужель [3]. Щодо ж регіонального виміру, то тему висвітлення Голодомору в пресі підіймали у своїх роботах Н. Свиначенко [4] і О. Шишко [5]. Водночас, щодо газет Західної України, зокрема газети «Діло», спостерігається прогалина в сучасних дослідженнях.

А тому метою даного дослідження є спроба проаналізувати матеріали львівської газети «Діло» 1932-1933 років із висвітлення теми Голодомору в різних її аспектах.

Вивчаючи самі матеріали газети, ми можемо побачити, що в газеті друкуються матеріали різного плану, а саме щодо: положення селян радянської України, докази антиукраїнської політики радянської влади проти селянства, приклади спроб придушення і замовчування голоду та приклади спротиву радянській політиці геноциду селянами.

Зокрема в газеті в якості доказу того, що Голодомор є штучним, виступає стаття «Гниє зерно на Радянській Україні» [6], в якій розповідається про надлишок зерна та його не належні умови зберігання в Жмеринці. Інша стаття «Боротьба за хліб у СРСР» [7] вказує на заходи колективізації та розкуркулення українського селянства. А публікація «Боротьба за хліб на Україні» [8] зображує застосування владою заходів щоб селяни не могли взяти та поділити власно зібране збіжжя.

Схожі докази можна бачити і в численних листах від жителів Союзу, які друкувалися в газеті. Наприклад, в листі з Полтавщини, за 18 березня 1933 року, писали, що: *«...я був обезпечен харчами до вражаю, але не ставало до пляну хлібозаготовлі і бригада все забрала в Пилипівку. Осталися ми прямо голодні і так день за днем ведемо на кварти круп чи муки котру купили або за що заміняли ...»* (мовою оригіналу) [9].

Така політика радянської влади проти селянства вилилась в різного плану супротив, від повстань та бунтів, згадки про які наведені зокрема у статті «Повстання на Радянській Україні» [10]. Так і в менш радикальний, як то подорожі в пошуках кращої долі, які іноді закінчувались смертю. Зокрема, про це повідомляють нам статті: «Трупи на кордоні» [11], «Більшовики розстрілюють утікачів» [12]. Так, у першій публікації, посилаючись на американську газету «Дітройд Івнінг Таймс» від 15 березня 1932 року, пишуть *«...радянська прикордонна сторожа вбила 1,009 селян, які без дозволів пробували втекти з навіщеної голодом України. Цих селян, між котрими було 212 жінок і 41 дітей, застрілили на приказ Совітів тоді, коли вони пробували перейти через замерзлу ріку Дністер, яка є тут граничною лінією...»* (мовою оригіналу) [11].

Не оминала газета «Діло» і проблему замовчення Голодомору з боку радянського уряду, зокрема, саме про це говорить нам стаття «Німеччина вигадала голод на Україні» [13] та низка заміток під загальною назвою «Пан Ерйо – Совіти

та голод на Україні» [14], в яких спростовується голод і приписується вигадування голоду Німеччині. До того ж з часом було заборонене і відвідування України іноземними журналістами про що ми дізнаємося зокрема зі статі «Комуністи забороняють чужинним журналістам» [15].

Більш детальноше, щодо жалюгідного становища людей зморених голодом, розповідають надіслані до редакції листи, котрі друкувалися на шпальтах газети «Діло», які доповнювалися свідченнями чи їх інтерв'ю іноземним журналістам.

Так, в публікації «З країни нужди й голоду» наведений лист невідомого, вказує на те, що *«Тут щораз гірше, п'ятиліткою так догосподарювались, що крамниці порожні, хіба хрін і муштарду в баньках купиш. У нашій крамниці, де ще в осени всього міг дістати, тепер крім бульби нема нічого. Часом - дуже рідко - купиш головку капусти... Від місяця не купиш у крамниці одного яйця. Крім того майже все подорожло вдвоє, а навіть утрьох...»* (мовою оригіналу) [16].

В певному сенсі цей лист доповнюється іншим листом, в якому писали: *«В нас повідкривали столові для спухлих і голодних людей. Варять двічі на день водичку з мукою, муки видають по 100 грамів на душу денно. Голодні цим не наїдяться, але раді й цьому. В колгоспі тепер відкрилося спільне харчування для робочих. На робочого на день дають 150 грамів муки, а 150 грамів додому, щоб хліб пекли. Варять усе пісне. [...] Багато людей мре з голоду. Злодійство збільшується. Ті робочі які цілком перейшли на колективний харч і в дому не мають ніякої допомоги, то вмирають десятками і валяються по дворах, по конюшнях і попід тинами: там, де робив, там і вмер. За ними ніхто не слідить. Валяються по цілому тиждні, ніхто не прикриває. Найбільше вмирають чоловіки й хлопці»* (мовою оригіналу) [17].

А в публікації «Голод на Україні», попре опис становища селян, згадується і групові поховання без відспівування, високу смертність та канібалізм, до якого призвів саме голод та високі ціни на хліб [18].

В листі молодої селянки, нею повідомлялося: *«... Ніхто не має охоти (ані сили) працювати. Дають робітникові всього 200 грамів (чверть фунта хліба); другий раз зупу з жита без нічого. [...] Життя страшно важке. [...] В Молочках осталося при життю не більше як 30 душ. Таких сіл дуже багато, де люди повимирали. У нас в К. також жах. Мерців ховають без домовин, просто кидають в яму по кілька трупів...»* (мовою оригіналу) [19].

Таким чином, аналізуючи газету «Діло» за 1932 – 1933 роки ми можемо бачити в публікаціях не тільки факти штучності Голодомору в радянській Україні, а й той спротив українського селянства, як активний, так і пасивний, який був напряму спричинений політикою геноциду, та який замовчувався і придушувався радянською владою. Та найголовніше, те, що публікації газети «Діло», ґрунтуючись на свідченнях і листах людей, описують реальне положення і життя робітників і селян, їх забезпеченість харчами і стан міст і сіл України. Водночас, дана тема не є повністю вичерпаною, і дозволяє розкрити нові і нові факти про Голодомор 1932-1933 років на сторінках засобів масової інформації Західної України.

Список використаної літератури

1. Дубовик В.М. Реакція іноземних держав на Голодомор 1932-1933 рр. Напрямок підготовки: 014.03. Середня освіта (Історія). Галузь знань: 01 освіта. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр. Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, 2021. 90 с. С. 47-56
2. Старовойт С. Радянська регіональна преса і пропаганда: журналістський дискурс. *Міждисциплінарні підходи у дослідженні Голодомору-геноциду: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 р.)*. / Упорядник І. Шугальова. Київ, 2021. 208 с. С. 170-175
3. Кужельна О. Згадки про Голодомор на сторінках «окупаційної» преси. *Матеріали міжнародної конференції «Штучні голоди в Україні ХХ століття» (Київ, 16 травня 2018 року)*. Київ-Дрогобич: Видавництво «Коло», 2018. 368 с. С. 175-177
4. Свинаренко Н. Вітчизняна публіцистична література про Голодомор 1932-1933 рр. на Харківщині. *Штучні голоди в Україні ХХ століття: матеріали конференції (Київ, 16 травня 2018 р.)*. Київ: «Меморіал» ім. В. Стуса, 2018. 723 с. С. 556-570
5. Шишко О. Проблематика терору голодом на шпальтах одеської газети «Вісті» (червень – грудень 1921 р.). *Масовий штучний голод 1921-1923 рр. (до сотих роковин): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2021 р.)*. Вишгород: ПП Сергійчук М.І., 2021. 136 с. С. 113-119
6. Гниє зерно на Радянській Україні. *Діло*. 1933. 7 вересня (№234). С. 3
7. Боротьба за хліб у СРСР. Крім декретового виповідження війни крадіжжі збіжа ще й боротьба з харчовою спекуляцією. *Діло*. 1932. 3 вересня (№ 195). С. 1
8. Боротьба за хліб на Україні. *Діло*. 1932. 22 вересня (№211). С. 3
9. Країна нужди і голодівки... Лист з Совітської України. *Діло*. 1933. 5 травня (№ 112). С. 1
10. Повстання на Радянській Україні? Інформація шведського часопису. *Діло*. 1933. 17 серпня (№ 213). С. 2
11. Трупи на кордоні Дітройд 22 березня 1932. *Діло*. 1932. 21 квітня (№ 87). С. 3
12. Більшовики розстрілюють утікачів. *Діло*. 1932. 30 липня (№ 166). С. 4
13. Німеччина вигадала голод на Україні. *Діло*. 1933. 21 листопада (№ 308). С. 2
14. Пан Еріо – Совіти та голод на Україні. *Діло*. 1933. 12 грудня (№ 328). С. 2; 13 грудня (№ 328). С. 3
15. Комуністи забороняють чужинним журналістам відвідувати Україну. *Діло*. 1933. 9 вересня (№ 236). С. 1
16. 3 країни нужди та голоду. *Діло* 1932 24 березня (№64). С. 5
17. Нужда й голод на Україні (з приватного листа). *Діло*. 1933. 18 червня (№ 155). С. 2
18. Голод на Україні. *Діло*. 1933. 19 серпня (№ 217). С. 3
19. Лист з Рад. України. *Діло*. 1933. 16 вересня (№ 243). С. 4

THE HOLODOMOR OF 1932-1933 ON THE PAGES OF THE LVIV NEWSPAPER «DILO»

Maksym Bryvko

Student Lviv Polytechnic National University

Supervisor - CSc (History), Assoc. prof. Head of Department IMKS

Lviv Polytechnic National University Ivan Khoma

This work is devoted to the coverage of the Holodomor in the Ukrainian SSR on the pages of the Lviv socio-political newspaper "Dilo" in 1932-1933. The analysed publications reveal the situation of the population of Soviet Ukraine, especially the peasantry, and also demonstrate the available evidence of the anti-Ukrainian policy of the Soviet authorities against the peasants, attempts to silence the famine and examples of suppression and resistance to the Soviet policy of genocide by the peasants.

УДК 94(47/57)"1900/1953" + 32(4Укр)

РАФАЇЛ ЛЕМКИН ТА ЙОГО ПРОМОВА “СОВЄЦЬКИЙ ГЕНОЦИД В УКРАЇНІ”

Сердюк Владислав Анатолійович,

кандидат економічних наук

Український Вільний Університет,

факультет філософії, докторантура,

Спеціальність - історія, додаткова - політологія

<https://orcid.org/0009-0006-2523-4454>

Email: uas.vlad@gmail.com

Наук. керівник: PhD Генадь Побережний

Видатний правник, автор терміну “*геноцид*” і головний рушій Конвенції про запобігання та покарання злочину геноциду, ухваленої ООН, доктор Рафаїл Лемкин, народився на теренах сучасної Білоруси в 1900 році, а згодом вчився в університеті Львова. Він особисто був свідком багатьох подій на теренах Східної Європи першої половини ХХ століття – I Світової війни, розпаду імперій, народження нових держав, початку II Світової та інших [1, с.21]. Відповідно, стає зрозуміло чому Лемкин зацікавився темою, якій він присвятив все своє життя і яка досі є дуже актуальною.

В 1953 році, на двадцяті роковини Великого голоду (нині відомого, як Голодомор), на честь його чисельних жертв, Лемкин оголосив революційну за змістом промову, яка на жаль, не була належно оцінена в свій час [1, с.23]. В Україні текст цієї промови став відомим лише в 2008 році. Дотепер він не обговорений й не осмислений не лише широким загалом, а й більшістю українських інтелектуалів. Хоча саме в ньому й саме на прикладі української нації

Лемкин показує природу, контекст і механізми совєцької геноцидної політики, дає можливість зрозуміти її цілі й наслідки, про що йтиметься далі.

В своїй промові Лемкин визначив сутність совєцького режиму – він спирався на політику, в якій були поєднані колоніялізм, тоталітаризм та геноцид. Лемкин вказує що ця інноваційна політика була довготривала й добре спланована, а сутність її полягає в геноциді кожної окремої неросійської нації задля створення лояльної до режиму російсько-культурної (позбавленої власної національної ідентичности) ідеологічно-правильної для влади совєцької людини та совєцького народу загалом.

Лемкин вказує також на її колоніальний контекст. Совєцька імперія складалась з метрополії, яка знаходилась в Москві, де ухвалювались всі важливі рішення, і з колоній – совєцьких “республік”, зокрема України, на чолі з чужинцями з метрополії або місцевими колаборантами, які були лише виконавцями наказів Москви. Це й давало метрополії можливість швидко уніфікувати різноманітні культури й народи. За твердженням Лемкина, така політика – *“це логічне продовження царських злочинів”*, чим показує нам тяглість імперської практики [1, с.37].

Лемкин вказав наступні механізми – вістря нищівних ударів совєцької геноцидної політики:

- знищення *“мозку”* нації – невеликої, але якісно надважливої добірної частини, яка формує національну ідентичність – через вбивство, ув’язнення і депортацію нечисельної верстви інтелектуалів в 1920-1930-х роках у Великій Україні і в 1940-х роках – в Західній [1, с.38];
- ліквідація *“душі”* нації – інститутів українських Церков (автокефальної православної та греко-католицької) – вищого духовенства і священників – також невеликої верстви, яка була авторитетом на місцях й опікувалась школами та благодійними організаціями, де прищеплювали українську свідомість – також через вбивства, ув’язнення і депортації в ті ж періоди [1, с.38-39];
- знищення *“тіла”* нації – незалежних хліборобів як класу (під час так званих кампаній розкуркулення та колективізації 1929-1931 років) й виморювання їх голодом в 1932-33 роках (йдеться про Голодомор) – найбільшої верстви населення – носіїв народної культури, мови, традицій, національного духу [1, с.39-40];
- переселення українців для їх поступового розпорошення по всій совєцькій імперії з одночасним заселенням України чужинцями, що є типовим колоніальним аспектом [1, с.40-41].

“Такі були головні кроки систематичного нищення української нації, її поступового поглинання новою совєцькою нацією” – стверджував Лемкин в своїй

промові [1, с.41]. Кілька разів він підкреслив саме систематичність нищення. І справді, як тільки відбувалось часткове відродження того чи іншого прояву нашої ідентичності, совєцька “сокира” нещадно опускалась знову й знову – наполегливо й з неймовірною жорстокістю створювався єдиний совєцький народ – лояльна до влади, безініціативна, однаково думаюча зросійщена маса.

Варто зауважити, що вказуючи на вістря ударів (механізми), Лемкин не називає Великий голод геноцидом (в 1953-му, році оголошення промови не було терміну Голодомор), а натомість каже, що *“виморювання голодом протягом 1932 та 1933 років”* є складовою частиною совєцької геноцидної політики [1, с.39]. Відповідно, можна зробити висновок, що формула “Голодомор – це і є геноцид” спотворює саму сутність концепції совєцького геноциду, звужує його тільки до хліборобів й лише до 1932-1933 років, що є абсолютно хибним. І це цілком очевидно, бо автори цієї формули відкидають три з чотирьох вітрів ударів по нації вказаних Лемкином. Він говорив саме про геноцид цілої нації – *“вимищення не лише окремих осіб, але й культури і нації”* [1, с.42], а не тільки хліборобів. Лемкин також підкреслює, що геноцидна політика по відношенню до українців тривала й повторювалась весь період совєцького колоніального правління на той час, тобто з 1921 по 1953 роки (1953 – рік виголошення промови), а не тільки 1932-1933 роки [1, с.41].

Я особисто є не тільки свідком, але й прикладом успішності такої совєцької політики. Хоча батьки розмовляли українською, з самого дитинства совєцька система мене поступово не тільки русифікувала, але й зросійщувала. Різниця в термінах “зросійщення” та “русифікація” суттєва – в підсумку саме зросійщення я не просто розмовляв виключно російською, а й визнавав російську мову та культуру, як щось вище відносно не лише до української мови та культури, а й будь-яких інших. При цьому, не знаючи добре рідну мову та практично не знаючи українську культуру та історію, я знати їх не хотів через роками прищеплену переконаність в їх меншовартості – немодерності, селюковості, непрестижності і тому подібне. Багато з нас є свідками політики по знищенню неросійських націй й створенню єдиного совєцького народу, про яку говорив Лемкин. Відповідно, бачимо, що на наших теренах ця політика продовжувалась аж до 1991 року.

Після знайомства з надзвичайно цікавою й абсолютно новою для мене інтелектуально досконалою концепцією Рафаїла Лемкина моя свідомість докорінно змінилася. По-перше, змінилось моє ставлення до совєцького періоду – з’явилося розуміння причин тих чи інших подій (особливо це стосується вказаних Лемкиним вістрях ударів по нації) та які жахливі наслідки вони мали – ліквідація цілих народів, які мали власну мову, фольклор, історію й були “діамантами” в “короні” світової культури (згадаймо великого Гердера, який писав про неповторність кожного, навіть малого народу і цінність його внеску в єдиний світовий культурний процес [2, с.213]), натомість створення одного – совєцького... По-друге, концепція Лемкина дала мені також і розуміння звідки постала моя скалічена свідомість. Вважаю, що таке розуміння – це пів шляху до свободи мислення. Поступово я став людиною, яка шанобливо ставиться до мови

та культури будь-якого народу, пізнає свою рідну мову та культуру. І на мій великий подив рідне виявилось набагато цікавішим за штучно нав'язане чужинське.

Впевнений, що концепція Лемкіна є найактуальнішою серед будь-яких інших для сучасної української інтелектуальної еліти й нації в цілому, яка все ще перебуває в погеноцидному стані – через звуження совєцька політика виключно до Голодомору, вона повною мірою не усвідомлена і не засуджена – а саме тяглість, глибина й широта національної травми трьох поколінь українців, що передається в спадок їх нащадкам. Хоча таке усвідомлення та засудження надзвичайно важливе саме зараз, коли нація виборює право на існування в черговій війні з новою Московською імперією, яка також має колоніальний, тоталітарний і геноцидний виміри. Так, почався процес відкидання колоніальної спадщини, але на моє переконання без осмислення та інституалізації концепції Лемкіна (зміни теперішньої державницької версії совєцького геноциду) буде неможливо відродити саме свідомість людей та стати справді культурною нацією з українською ідентичністю й долучитись до Європейської родини народів.

Список використаних джерел

1. Рафаїл Лемкін. Радянський геноцид в Україні. Стаття 28 мовами”. Київ, 2009, Rafael Lemkin. Soviet genocide in Ukraine. Kyiv, 2009 - <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2260-15-1/978-966-2260-15-1.pdf>
2. Йоганн Готфрід Гердер. Ідеї про філософію історії людства. 1977. Johann Gottfried Herder. Ideas for the Philosophy of the History of Mankind.

RAFAEL LEMKIN AND HIS SPEECH "SOVIET GENOCIDE IN UKRAINE"

Vladyslav Serdiuk
Doctorate, Faculty of philosophy,
Ukrainian Free University
Supervisor – PhD G. Poberezny

The very relevant concept presentation of the Soviet system vision in Ukraine by Lemkin through the analysis of his speech on the 30th anniversary of the Holodomor. Father of the definition "genocide", Lemkin, showed all the steps of the systematic destruction of non-Russian peoples in their transformation into one Soviet people.

Key words: *Soviet Union, Ukraine, Lemkin, genocide, colonialism*

IV. УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ. ТЕАТР ТА МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 7.071

ТВОРЧИСТЬ МИКОЛИ ЛИСЕНКА У РЕПЕРТУАРІ БАНДУРИСТІВ ДІАСПОРИ

*Вислюк Марія Василівна,
магістрантка Навчально-наукового Інституту мистецтв
Прикарпатського НУ ім. В. Стефаника
Науковий керівник – Дутчак В.Г., д-р мистецтвознавства,
проф. Навчально-наукового Інституту мистецтв
Прикарпатського НУ імені В. Стефаника.*

Сучасне бандурне мистецтво поєднує в собі як вокальні вміння, так і інструментальну техніку, тому важливим є підбір репертуару, який би синтезував ці складові у відповідності до особливостей народного музичного інструмента. Попри велику кількість оригінальних творів, написаних саме для бандурного виконання, вагомий пласт репертуару належить перекладам чи обробкам.

Вагоме місце серед них займає творчість видатного українського композитора й фольклориста, справжнього знавця української пісні й кобзарських традицій Миколи Лисенка (1942–1912). Разом із інструментальними композиціями для бандури, перекладами, його солоспіви – романси, обробки народних пісень для голосу в супроводі бандури викликають неабияку зацікавленість серед виконавців-бандуристів. Вони стали вагомою частиною репертуару кількох поколінь бандуристів не тільки на просторах української землі, а й далеко поза її межами. Його твори увійшли до репертуару бандурного мистецтва української діаспори, названу яскравим феноменом національної культури ХХ – початку ХХІ ст.

Науковці, що досліджували цей феномен, вказують на вагомі результати діяльності бандуристів діаспори, серед яких є переконливі здобутки у виконавстві, методиках гри, композиторській творчості, збереженому харківському

інструментарії, його удосконаленні майстрами зарубіжжя. Активне звернення виконавців до творчості М. Лисенка на сучасному етапі постає вагомим джерелом не лише розширення їх репертуару, але музичним засобом національної ідентифікації. Відомо, що інтонаційна мова творів М. Лисенка є своєрідним українським національним музичним кодом, подібно як і поезика Т. Шевченка [5].

Серед дослідників бандурного мистецтва української діаспори варто відзначити:

- М. Березуцької, С. Вишневської, В. Дутчак, Л. Мандзюк, Н. Морозевич, А. Омельченка;
- В. Витвицького, А. Горняткевича, В. Луціва, С. Максим'юка, В. Мішалова, У. Самчука – науковців зарубіжжя;
- О. Бенч, О. Бобечко, О. Ваврик, Л. Дуда, Г. Карась, Н. Федорняк, О.Кубік – сучасних українських науковців.

Чимало камерно-вокальних творів Миколи Лисенка є популярними у бандурному виконавстві в якості навчального та концертного репертуару. У перекладі Віолетти Дутчак – романси на слова Т. Шевченка «Ой одна я, одна» (1868), «Садок вишневий коло хати» (1868), «Ой стрічечка до стрічечки», «Ой маю я оченята» та на тексти інших авторів «Не дивися на місяць весною» (слова Лесі Українки), «Айстри» (слова О. Олеся, 1907) – вміщені у збірці «Ой три шляхи широкії» [4]. Переклади Оксани Герасименко зі збірки «Пісню моя» – зразки народних пісень «Ой, ненько, зацвіло серденько», «Дощик», «Ой пуцу я кониченька в саду», «Ой, не світи місяченьку», романс «Коли настав чудовий май» (сл. Г. Гейне, переклад Лесі Українки) [7].

Також органічно увійшли до бандурного репертуару аранжування творів М. Лисенка «Гетьмани, гетьмани» (1872), «Якби мені черевики» (1872), «По діброві вітер виє» (1872) – на вірші Т. Шевченка, «Смутної провесни» (слова Лесі Українки, 1909) та ін. Незмінною популярністю у співаків-бандуристів користуються концертні номери із опер М. Лисенка – наприклад, пісні Наталки з опери «Наталка Полтавка» («Чого вода каламутна», «Ой я дівчина полтавка», «Віють вітри», «Видно шляхи», «Ой мати, мати») та ін. Одним із найпопулярніших

перекладів для ансамблю бандуристів є обробка М. Лисенком народної пісні «Пливе човен» (у інструментальному та вокально-інструментальному варіантах). Серед інструментальних композицій незмінним є залучення до репертуару п'єс «Елегія», «Сумний спів», «Хвилина розпачу» (пер. В. Герасименка), «Без тебе, Олесю» (пер. С. Баштана), «Ескіз в дорійському ладі» (пер. М. Гвоздя).

Розвиток технічної та виразової майстерності бандуристів дозволив сьогодні звернути увагу і на складні фортепіанні твори композитора – наприклад, Рапсодія №2 «Думка-шумка». Так, до ансамблевої програми дуету у складі подружжя А. Хранюк-Сивіцької (бандура) та Ігоря Хранюка (скрипка) входив твір М. Лисенка «Елегія» у власному перекладі для скрипки і бандури, що звучав на сценах Варшави, Кракова.

Також численні колективи бандуристів до свого репертуару брали твори М.Лисенка у різних аранжуваннях та перекладах: ансамблі та капела Товариства «Кобзар» (Чехословаччина), ансамбль «Бурлака» (Італія – Великобританія), ансамбль бандуристів імені Г. Хоткевича (Австралія), «Гомін степів» (США), капела бандуристів Аргентини, дитячі ансамблі на території Бразилії, колектив «Бандура», ансамбль «Бандура» (Польща), квартет «Кобзарське братство» (Великобританія), дует братів Постоланів, капела бандуристів імені Тараса Шевченка (м. Детройт) та інші.[6, с. 221]

«Відомим колективом зарубіжжя є й Капела бандуристів Канади (1991), яка об'єднує понад 40 виконавців – хористів та бандуристів. Колектив продовжує традиції ансамблевого українського бандурного мистецтва – чоловічий склад капели, методика і практика Г. Хоткевича. Ініціатором її створення та першим керівником був Віктор Мішалов...Сьогодні капелу очолює Юліан Китастий».[6, с.223] Твори, що виконує цей колектив, написані Миколою Лисенком на слова Т.Шевченка, або ж записані ним з уст кобзарів.

Звернення бандуристів до творчості М. Лисенка завжди було обґрунтованим – композитор вдало переінтонував, переосмислював народні мотиви, творячи нову українську професійну музичну мову. Сьогодні межі аранжування його творів значно розширилися – до них входять і складні фортепіанні твори, які

перекладаються для бандури; і кобзарська спадщина, записана композитором (зокрема твори з репертуару кобзаря О. Вересая); і численні пісні та романси. Завдяки аранжуванню його творів для бандури розширюється число шанувальників творчості композитора, а виконавці збагачують своє мислення й емоційний досвід.

Сучасний напрям виконавської реконструкції кобзарської традиції неможливий без зразків творчості О. Вересая. Саме творчість О. Вересая зафіксована у звукозаписах видатного бандуриста ХХ ст. Зіновія Штокалка, зокрема твори «Про Страшний суд», «Про правду», «Кисіль», «Про Хому та Ярему», «Дворянка». Музичні записи М. Лисенка увійшли до музичного проєкту «Від Парижу до Києва» (1996), де мелодії танців Остапа Вересая стали базою для інструментальних імпровізацій в стилі World Music. Також Експериментальне бандурне тріо з Нью-Йорка (Юрій Фединський, Михайло Андрець, Юліан Китасти) на власному диску використало танець О. Вересая для колективного імпровізування-виконання на основі лебійського ладу g [2].

Так, 2009 року випускає диск із звукозаписами на кобзі та діатонічній бандурі Юрко Фединський («Три брати рідненькі»), де виконує думи, а один із останніх дисків Юліана Китастого «Пісні правди» (2014) презентує з репертуару О. Вересая канти і псалми, сатиричні пісні та танці на діатонічній бандурі [2].

Таким чином, творчість Миколи Лисенка як фундатора української музики та фольклористики активно використовується у творчості митців зарубіжжя, спонукає до популяризації української культури.

CREATIVITY OF MYKOLA LYSENKO IN THE REPERTORY OF BANDURISTS OF DIASPORA

Vysliuk Mariia

undergraduate Educational-Scientific Institute of Art

V. Stefanyk Precarpathian National University

*Supervisor – **Dutchak V.G.**, Doctor of Arts,*

professor Educational-Scientific Institute of Art

V. Stefanyk Precarpathian National University

The theses analyze the work of Mykola Lysenko through the prism of its use in the repertoire of bandurists diaspora. Research based on the analysis of the creativity of diaspora bands (groups) is considered, as well as those that include arrangements or translations of M. Lysenko's works in their program. The most popular works for foreign soloists and ensembles are highlighted. These are both instrumental and vocal-instrumental compositions by M. Lysenko. In addition, it is mentioned about foreign artists who used the samples of thoughts and dances of kobzar Ostap Veresai recorded by the composer. The importance of Mykola Lysenko's work for bandura performance is summarized not only in the historical areas of Ukraine, but also far beyond their borders.

Keywords: *bandura, diaspora collectives, arrangements, translations, musical recordings.*

Список використаних джерел:

1. Дутчак В. Аранжування для бандури. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальностей «Музичне виховання» та «Музичне мистецтво». Івано-Франківськ: Плай, 2001. 90 с.
2. Дутчак В. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя ХХ – початку ХХІ століття: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. 488 с.
3. Дутчак В., Кубік О. Специфіка розвитку бандурного ансамблевого мистецтва в середовищі української діаспори ХХ – початку ХХІ століття. Knowledge, Education, Law, Management. 2021 № 2 (38), vol. 1
4. Дутчак В. «Ой три шляхи широкії». Пісні-романси українських композиторів-класиків для голосу у супроводі бандури. Київ: Музична Україна. 1993. 56 с.
5. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови / відп. Ред. І. Пяковський, О. Купчинський. Львів: НТШ, 2000. 284 с.
6. Кубік О. Ансамблеве бандурне мистецтво в середовищі української діаспори: культурно-історичні аспекти розвитку. Наукові записки Національного

університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Острог, 2020. Вип. 31. С. 220–225.

7. Пісне моя. Українські народні пісні для голосу у супроводі бандури / упор., передмова О.Гавриш, перекладення, аплікатурна ред. О.Герасименко. Львів: ТеРус, 2011. 40 с

УДК 376-053.4[808.5:534.78]616.89-008.434.37

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ

Мицак Уляна Іванівна

*Прикарпатський національний університет,
факультет Спеціальної освіти та Логопедія,*

спеціальність: Спеціальна освіта

<https://orcid.org/0009-0008-3620-7990>

Email: uliana.mytsak.20@pnu.edu.ua

***Науковий керівник:** завідувач кафедри професійної освіти
та інноваційних технологій ДВНЗ «Прикарпатський НУ
ім. В. Стефаника», доктор педагогічних наук, доцент Джус О.В.*

У статті представлено проблему до виховання звукової культури мовлення, яка є важливою складовою для загального розвитку дитини, розкрито погляди на тлумачення звукової культури мовлення різноманітними науковцями. Описано дослідження констатувального та формувального експериментів у формі ігрових завдань відповідно до яких була прописана мета, діагностичні та корекційні матеріали, інструкція для дитини, інтерпретація результатів та загальні результати дослідження.

Зафіксовано, що звукова культура мовлення – це не лише про звуки мовлення, а також ціла низка компонентів: мовленнєве дихання, фонематичний слух, просодичний, граматичний, орфоепічний, фонетичний компоненти мовлення, дрібна моторика, вищі психічні функції, які передують функції появи мовленню.

Розтлумачено поняття «метод» та «методичний підхід». Окреслено значну роль сім'ї у вихованні дитини. Саме цей соціальний інститут закладає основний фундамент гармонійного мовленнєвого, фізичного, емоційного, соціального онтогенезу.

Ключові слова: звукова культура мовлення, мовленнєве дихання, фонематичний слух, вищі психічні функції, дрібна моторика, артикуляційна моторика, інтонаційний компонент мовлення, констатувальний експеримент, формувальний експеримент, метод, методичний підхід.

Мовлення завжди супроводжує наше життя. Без нього ми б не могли виражати свої емоції та почуття. Воно створене для обміну інформації між людьми. В контексті звукової культури мовлення на сьогодні спостерігається значне зростання дітей з порушеною вимовою звуків. Варто зазначити, що батьки постають перед дитиною тим мовленнєвим еталоном, який вона наслідує. Натомість вони проводять час у гаджетах, не розуміючи наскільки є важливим та дорогоцінним час проведений з малюком. Як наслідок, через порушену вимову звуків дитину часто не розуміють оточуючі, що стає мовленнєвим бар'єром, як для слухача, так і для самої дитини. Адже, втрачається, той оригінальний смисл, який дитина посилала своєму слухачеві.

Тому, грамотне, красиве володіння рідної мови, дає величезні можливості для реалізації дитини у майбутньому. Отже, всі окреслені нами проблеми є актуальними у наш час, які не потрібно замовчувати, а навпаки слід обговорювати, досліджувати, вивчати та шукати способи для їх вирішення. Звукова культура мовлення є настільки поширеною проблемою, що досліджувалася багатьма науковцями. Зокрема, у своїй науковій праці кандидат педагогічних наук доцент кафедри початкової та дошкільної освіти В.Є. Борова у своєму дослідженні виявила, що 25–30% дітей п'ятирічного віку, які відвідують дошкільні навчальні заклади, мають недоліки мовлення. Найчастіше це є пропуски звуків у словах, заміна звуків іншими звуками, занадто сповільнений або прискорений темп мовлення, голосне чи навпаки неприродно тихе мовлення.[4,с.86]. Перш, ніж

розпочати вивчення звукової культури мовлення необхідно виокремити основні завдання відповідно до яких будемо здійснювати подальше дослідження: 1.Наукову літературу щодо поняття «звукової культури мовлення»; 2.Здійснити констатувальний експеримент звукової культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку із дислалією; 3.Сформувати звукову культуру мовлення за допомогою спеціальних ігор і вправ у дітей старшого дошкільного віку із дислалією.

Здійснюючи перше завдання щодо тлумачення «звукової культури мовлення» В.Є.Борова сюди відносить правильну, чітку артикуляцію та вимову звуків слів фраз рідної мови, також високий рівень мовленнєвого дихання, фонематичного слуху, інтонаційна виразність мовлення. [2,с.174] О. Лещенко, О. Максакова, О. Соловійова, Є. Сухенко, М. Фомічова звукову культуру мовлення визначають, як фонетично правильну і чисту вимову звуків і слів рідної мови та орфоепічно правильну вимову слів і фраз, що відповідає нормам літературної вимови з правильними наголосами, інтонаціями, паузами і відповідним темпом, також сюди входить чітка дикція; сформований фонематичний слух, правильне мовленнєве дихання, вміння контролювати силою голосу. [3,с.264] А. Ф. Ф.Сохін визначає, що звукова культура мовлення – це є всі аспекти звукового оформлення слів і усної мови загалом: нормативна вимова звуків, слів, швидкість і гучність мовного висловлювання, тембр, ритм, паузи, логічний наголос.[1,с.8-11] Наступне завдання полягає у здійсненні констатувального експерименту, зокрема його ми здійснювали у Коломийському закладі дошкільної освіти (ясла – садок) №5 «Барвінок». У дослідженні брали участь шестеро дітей Обстежували ми за такими критеріями: вимова звуків; артикуляційна моторика; фонематичний слух; мовленнєве дихання; інтонаційний компонент мовлення. На основі цих виділених критеріїв і показників ми означили рівні: високий (від 10 до 15 б.), середній (від 5 до 10 б.), низький (від 0 до 5 б.). До кожного завдання була подана мета, діагностичні, корекційні матеріали, інструкція для дитини та інтерпретація результатів, яка оцінюється за трибальною системою: 1 бал – низький рівень, 2 бали – середній рівень, 3 бали – високий рівень. Результат констатувального

експерименту показав, що низький рівень у 66 % дітей, середній рівень у 33 % дітей, а високий рівень ніхто з дітей не продемонстрував. Наступним завданням було здійснення формувального експерименту у дітей старшого дошкільного віку із дислалією. Проте для глибшого розкриття теми нашого дослідження необхідно дати визначення поняттям «методичний підхід» та «метод». У філософських словниках «метод», як спосіб досягнення певної цілі, а «методичний підхід», як систему методів, які є спрямовані на вирішення певного завдання. В нашому випадку основним завдання перед нами постає виховання звукової культури мовлення. [5,с.14] Тому, тут ми підійшли з цілеспрямованим та систематичним підходом. Ми формували: фонематичний слух; артикуляційний апарат; мовленнєве дихання; чіткість дикції; інтонацію; дрібну моторику, оскільки, В. Сухомлинський стверджував, що розум дитини знаходиться на кінчиках її пальців, вищі психічні функції, адже вони передують появі мовленню та правильну артикуляцію звуків. За результатами формувального експерименту незначні зрушення показали діти, які опинилися на середньому рівні констатувального експерименту, а саме: у виконанні рухів за допомогою органів артикуляції та у вимові таких звуків, як [Ч], [Л]. Також, найбільше труднощів діти зазнали під час виконання вправ на розвиток мислення.

Отже, ми здійснили наукової літератури щодо тлумачення «звукової культури мовлення». Можна стверджувати, що це широке поняття, яке охоплює не тільки правильну вимову звуків, а й мовленнєве дихання, фонематичний слух, чіткість дикції, просодичний, граматичний, орфоепічний елементи мовлення. Здійснили констатувальний та формувальний експерименти. Особливу увагу звернули на те, що саме оточення в якому дитина проводить найбільше часу закладає основу правильного мовлення у дитини. Це цілеспрямований процес, який закладається з народження малюка, не виключенням. Саме змалечку дитина вчиться слухати звуки мови, сприймати, закарбовувати та випробовувати на собі правильну артикуляцію батьків. Тому, ми вважаємо, що навіть попри систематичну діагностику та корекцію дана тема буде завжди актуальною через зростання дітей з мовленнєвими порушеннями причиною, яких є незнання батьків про базову

основу навчання, виховання дітей. Тому, перш за все, необхідно починати з просвіти батьків тому, що це перше соціальне середовище дитини, в якому вона проводить найбільше часу. Сім'я – це саме, той соціальний інститут, який закладає фундамент правильного мовлення. Проте, як фахові спеціалісти ми повинні боротися з даною проблемою: проводити просвіту з логопедичних знань для батьків щодо навчання і виховання дітей та комплексну, цілеспрямовану діагностику та корекцію. Адже, саме за таких умов, можна досягти ефективних результатів у подоланні тих чи інших порушень у дітей.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE EDUCATION OF THE SOUND CULTURE OF SPEECH IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE WITH DYSLALIA

*Uliana Mutsak, 3rd year student, Faculty 016
Special education 016.01 Speech therapy,
V. Stefanyk Precarpathian National University
(Supervisor – Doctor of Pedagogical Sciences,
Candidate of Pedagogical Sciences in the specialty,
Head of the Department of Vocational Education
and Innovative Technologies **Dzhus O.V.**)*

The article highlights the problem of raising the sound culture of speech, which is an important component of the overall development of a child, reveals the views of various scientists on the interpretation of the sound culture of speech. Describes the research of ascertaining and formative experiments in the form of game tasks, according to which the goal is written, diagnostic and corrective materials, instructions for a child, interpretation of the results and general results of the study. This article records that the sound culture of speech is not only about speech sounds, but also a whole series of components: speech breathing, phonemic hearing, prosodic, grammatical, orthoepic, phonetic components of speech, fine motor skills, higher mental functions that convey the functions of speech emergence. The article highlights the problem of raising the sound culture of speech, which is an important component of the overall development of a child, reveals the views of various scientists on the interpretation of the sound culture of speech.

Describes the research of ascertaining and formative experiments in the form of game tasks (according to which the goal is written), diagnostic and corrective materials, instructions for a child, interpretation of the results and general results of the study. Records that the sound culture of speech is not only about speech sounds, but also a whole series of components: speech breathing, phonemic hearing, prosodic, grammatical, orthoepic, phonetic components of speech, fine motor skills, higher mental functions that convey the functions of speech emergence. Outlines the significant role of the family in raising a child. It is this social institution that lays the basic foundation of harmonious speech, physical, emotional, and social ontogenesis.

Список використаної літератури

1. Антонова А. Теоретичні аспекти проблеми формування звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку. Сучасне довкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців. м. Ніжин: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, факультет психології та соціальної роботи Кафедри дошкільної освіти. 2020 р. с.8-11. УДК 373.2(082)
2. Березовська Л. Удосконалення звукової культури мовлення засобами Інформаційно – комунікаційних технологій. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 52.Том 1, 2022. с.174
3. Богущ А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика. Підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ: Вища школа, 2007. с.264
4. Борова В.Є. Реалізація педагогічних ідей В. Сухомлинського у діяльнісному підході до коригуванні звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*». Вип.172. 2018. С.86
5. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень. Навчальний посібник: Харків: НТУ "ХПІ". 2009 р. с. 14

УДК 792

ДОСЛІДЖЕННЯ ІВАНА ФРАНКА У КОНТЕКСТІ ТЕАТРОЗНАВЧОГО НАПРЯМУ ДІЯЛЬНОСТІ НТШ

Ольга Кожушок

*магістр, здобувачка наукового ступеня
Прикарпатського НУ ім. Василя Стефаника
orcid.org/0009-0008-1237-954*

kozhusok09@gmail.com

*Науковий керівник – Кукуруза Н. В.
кандидат мистецтвознавства, доцент
завідувачка кафедри сценічного мистецтва і хореографії
Прикарпатського НУ ім. В. Стефаника*

Метою пропонованого дослідження є аналіз театрознавчого напрямку діяльності НТШ і ролі досліджень Івана Франка для його розвитку.

НТШ – громадська наукова організація, створена 1873 р. у Львові, що поставила метою соборне об'єднання наукових напрямів і можливостей Сходу і Заходу України, яка довгий час була розділена, входила до Російської та Австро-Угорської імперій. Ім'я Тараса Шевченка стало уособленням українознавчих цілей організації. Сьогодні вже 150 років ця інституція продовжує наміри і здобутки попередників. НТШ концентрувалося на дослідницькій, просвітницькій, видавничій справах (у різних наукових напрямках), сприяло створенню музеїв, бібліотек, архівів – задля збереження матеріальних джерел і загалом культурної спадщини української нації [5].

НТШ упродовж усього періоду функціонування видавало серійні випуски «Записок НТШ» різних напрямів, «Етнографічного збірника», видавничих серій «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури», «Матеріяли українсько-руської етнології», «Українсько-руський архів», а також монографії, енциклопедії, мапи та періодику. Серед часописів – щоденна газета «Діло» (з 1880 р.), дво-тижневик «Зоря» (1885-1897) та «Літературно-науковий вісник» (1898-1913), у 30-тих рр.

«Українська книга» (з 1937 р.), «Українська музика» (з 1939 р.). «Саме видавнича діяльність сприяла залученню до діяльності товариства упродовж усього часу функціонування товариства багатьох провідних українських науковців, які склали елітарний корпус дійсних членів НТШ, а також розширення когорти відомих вчених Європи» [3, с. 34].

Важливий науковий та організаційний поступ НТШ неможливо оминути без увиразнення постаті його голови Михайла Грушевського (у 1897–1913 рр.). Його восьмитомна монографія «Історія України-Руси» стала теоретичними й історичними засадами методології у майже всіх напрямках гуманітарних українознавчих досліджень, до яких належать і театрознавчі. Не менш важливим у цьому контексті постає і значення «Історії української літератури» М. Грушевського [1]. Видатний історик театру Г. Лужницький зауважував: «М. Грушевський, розглядаючи найстарші твори усної поезії як початок розвитку українського словесного мистецтва, відчинив ворота до досліджу прародинки історії українського театру. Він перший, обговорюючи на сторінках своєї історії літератури основні елементи театру, ритм, танок і згодом щойно драматичну дію, заклав підвалини під історію українського театру» [4, с. 137].

Межа ХІХ – ХХ століть становить вагомий етап діяльності Товариства, пов'язаний із творчістю не лише Михайла Грушевського (історика і голови товариства), але й Івана Франка (письменника і голови Філологічної секції). І. Франко (1856–1916) присвятив понад двадцять років – з 1895 р. – свого найбільш продуктивного періоду життя – Науковому товариству ім. Т. Шевченка, де проявив себе як вчений універсального таланту. Він був активним членом редакційних колегій «Записок НТШ», «Етнографічного збірника», видавничої серії «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури», «Літературно-наукового вісника», «Матеріалів українсько-руської етнології», «Українсько-руського архіву», сприяв упорядкуванню й редагуванню публікацій у 4-х томах поетичних та драматичних творів Ю. Федьковича (1902–1918), а також новітнього видання «Кобзаря» Т. Шевченка (1908; у 2-х томах), що входили в серію видань НТШ «Українсько-

руська бібліотека»; брав участь у виданнях «Збірника філологічної секції НТШ» та «Збірника історично-філософичної секції НТШ».

Саме з творчістю І. Франка пов'язані і найперші театрознавчі роботи товариства. Як театральний критик Франко у різних виданнях із 1888 по 1893 рік прорецензував понад тридцять вистав українських драматургів і п'ять вистав польського театру. Серед них вистави за творами І. Котляревського, М. Старицького, С. Гулака-Артемівського, М. Кропивницького, Панаса Мирного, К. Устияновича, І. Бораковського, І. Гушалевича, О. Огоновського та ін. Його уважні спостереження, аналітичне осмислення театральних процесів та власний літературно-драматургічний досвід дозволили виокремити театрознавство в окремий науковий напрям, диференційований від філологічного. Театрознавчі спостереження й узагальнення І. Франка були опубліковані українською та польською мовами у багатьох виданнях (часописах) Галичини «Kurier Lwowski», «Нова Зоря», «Діло», окремими брошурами, а також як складова видань НТШ.

У 1894 р. ним була написана перша історія українського театру і драматургії – «Русько-український театр (історичні обриси)». У цьому нарисі Франко простежив історію розвитку українського театру, починаючи з появи народної драми на Україні, і аж до 1864 року в Галичині та до 1880 року на Наддніпрянській Україні (3 розділи: 1. Южноруський театр XVI – XVIII віку, 2. Новий театр на Україні до р. 1880, 3. Руський театр у Галичині до р. 1864). Франко детально проаналізував діяльність театральних українських і польських труп, що мандрували по містах і містечках України, та їхній репертуар [6].

Стаття І. Франка «Руський театр у Галичині» (1885 р.) була надрукована у кількох номерах часопису «Зоря». Автор зробив огляд десятилітньої праці українського професійного театру товариства «Руська бесіда» у Львові, подаючи й історичні передумови його створення за етапами: 1. Семінарський театр, 2. Театр в Коломиї, 3. Початок «Руської бесіди», 4. Мандрівний театр, 5. Нові театральні сцени. Франко починає вивчення українського театру з розгляду театральних дійств в обрядах і звичаях. Саме прадавні форми театру стали взірцем для творців перших літературних українських драматичних творів – інтермедій, комічних

діалогів, вертепної драми. В інтермедіях, як зауважував Франко, були представлені «драматизовано веселі оповідання і анекдоти». Надзвичайно високою художньою формою українського театру вважав Франко вертепну драму. Дослідник доклав чимало зусиль для вивчення цього складного мистецького явища, вперше представляючи ґрунтовні відомості про вертеп в Галичині, опис будиночка вертепу, фрагмент вистави [7].

У 1898 році І. Франко продовжує дослідження історії українського театру до кінця ХІХ ст. (праця «Русько-українська література»). А у статті «Южнорусская литература» (1904 р.) торкнувся історії українського театру найновіших часів.

Наступна стаття І. Франка «Нові матеріали до історії українського вертепу» була опублікована у «Записках НТШ» 1908 р. У ній автором було введено до наукового обігу нові, невідомі тексти народних вистав. Вони репрезентували різні форми вертепу – ляльковий, «живий», комбінований на зразках так званої волинської редакції вертепної драми, текст вистави вертепу зі Скали Борщівського повіту, текст сцени з Іродом, так звана «вертепна гра з Бердою», «текст різдвяної гри про Ірода», текст «гри, записаної учеником Мандзієм десь в околиці Львова» [8].

Загалом, тематика напрямів досліджень І. Франка в галузі театрознавства, що були надруковані у виданнях НТШ, а також у інших виданнях, охоплює широке коло питань. Серед них: зародження й історія українського театру, теорія драми, засади руської (української) драматургії, аналіз репертуару українських та польських театрів, практика сценічної інтерпретації, персоналізовані здобутки режисерів та акторів, менеджмент театральної справи, соціологічні аспекти театру (міський і сільський театр, мандрівний театр, роль духовенства у галицькому театрі), психологія театру (театральна публіка, популярність репертуару, діяльність драматичних товариств та організацій) та ін. Праці І. Франка стали не лише науковим підґрунтям діяльності перших українських театрів, але й сприяли виокремленню з філології нового напрямку мистецтвознавства – театрознавства. До сьогодні театрознавчі роботи І. Франка залишаються вагомим джерелом стану розвитку українського театру, зокрема на теренах Галичини, сприяють новим

науковим пошукам, аналізу спадкоємності театральних традицій в їх історичному розгортанні. Значення театрознавчих робіт І. Франка також полягає в увиразненні цього наукового напрямку в діяльності НТШ в Україні та світі упродовж ХХ – початку ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Київ: Либідь, 1993–1996. (Бібліотека «Літературні пам'ятки України»)
2. Іван Франко: Мистецтвознавчі рецепції. Збірник статей. Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 408 с.
3. Дутчак В. Театрознавчий ракурс досліджень у діяльності Наукового товариства імені Тараса Шевченка. *Українське сценічне мистецтво: актуальність питань інтеграції в світовий культурно-мистецький простір ХХІ сторіччя: збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської наукової онлайн-конференції 14-15 листопада 2022 року). До 20-річчя кафедри сценічного мистецтва і хореографії Навчально-наукового Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Івано-Франківськ, 2023. С. 34–37.
4. Лужницький Григор. Вибране. Історичні драми, наукові праці. / Упоряд., літ. ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ: Плай, 1998. 276 с.
5. Наукове товариство імені Шевченка.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Наукове_товариство_імені_Шевченка
6. Франко І. Русько-український театр (історичні обриси). *Зібрання творів у 50-и томах*. К.: Наукова думка, 1981. Т. 29. С. 293–336.
7. Франко І. Руський театр у Галичині. *Зібрання творів у 50-и томах*. К.: Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 357–373.
8. Франко І. Нові матеріали до історії українського вертепу. *Зібрання творів у 50-и томах*. К.: Наукова думка, 1980. Т. 3. С. 378–402.

IVAN FRANKO'S RESEARCH IN THE CONTEXT OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY THEATRE STUDIES DIRECTION

Olha Kozhushok

*master's degree, recipient of a scientific degree
of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Supervisor: candidate of Arts, associate professor
head of the Department of stage art and choreography
of V. Stefanyk Precarpathian National University **Kukuruza N. V.***

The study offers an analysis of the theatre studies of the outstanding Ukrainian writer and cultural figure Ivan Franko in the context of the Taras Shevchenko Scientific Society educational and publishing activities. I. Franko (1856–1916) devoted more than twenty years of his most productive period of life – since 1895 – to the Taras Shevchenko Scientific Society, where he proved himself as a scientist of universal talent. The directions of theatre studies publications by I. Franko and their significance for the history and practice of Ukrainian theatre are determined. The systematization of the directions of Ivan Franko's research. Franko in the field of theatre studies includes: the origin and history of Ukrainian theatre, drama theory, the foundations of Ruthenian (Ukrainian) drama, analysis of the repertoire of Ukrainian and Polish theatres, the practice of stage interpretation, personal achievements of directors and actors, theatre management, sociological aspects of theatre (urban and rural theatre, travelling theatre, the role of the clergy in Galician theatre), theatre psychology (theatre audience, popularity of repertoire, activities of dramatic societies and organisations), etc. I. Franko's works became not only the scientific basis for the activities of the first Ukrainian theatres, but also contributed to the separation of a new field of art history from philology – theatre studies.

Keywords: *history of Ukrainian theatre, Ivan Franko, Shevchenko Scientific Society, theatre studies.*

УДК: 78.67:72(44)"16/18"

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛЮТНЕВОЇ МУЗИКИ ЕПОХИ БАРОКО ДЛЯ БАНДУРИ

Сторонянська Марта-Маргарета Володимирівна

Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка,

аспірантура (спеціальність – Музикознавство)

<https://orcid.org/0000-0002-9773-3651>

Email: margareta.storonianska@gmail.com

*Науковий керівник: професор **Письменна О.Б.***

Лютневе виконавство Франції епохи Бароко значно відрізняється від стилю тогочасної Італії чи Німеччини більшою вишуканістю у використанні орнаментів, а також характерним style *brisé* та широким застосуванням notes *inegales*. З XVI до кінця XVIII століття гра швидких і помірних пасажів з деякими ритмічними варіаціями вважалася природною, елегантною та витонченою по всій Європі. Однак, оскільки нотація не могла передати тонкощі та індивідуальні особливості інструментальної гри, такі фрагменти часто записували за допомогою однакових ритмічних значень. Тому з XVI по XVIII століття було звичайною практикою використовувати спрощену ритмічну нотацію, а в інтерпретації покладатися на професіоналізм виконавців.

Порівняно із італійською та німецькою, французька лютнева музика була більш вільною та інтимною за характером. Одна з теорій полягає в тому, що композиторський стиль французьких лютністів був тісно пов'язаний з французькою ліричною поезією. Обговорюючи загальну практику ритмічної гнучкості в Європі, Фредерік Нойман надає більш детальне пояснення французького принципу нот *inécales*. Він пояснює, що notes *inécales* є типом ритмічної зміни, пов'язаної з агогічними акцентами та рубато, і їх не слід плутати з нотами з пунктиром. Термін «notes *inécales*» слід застосовувати для конкретного французького явища, яке

викристалізувалося до середини XVII століття та діяло до кінця XVIII століття [2, с.526].

Термін, який найчастіше вживають сучасні музикознавці для опису музичного стилю французьких лютністів XVII століття, це стиль *brise* («ламаний стиль»). Хоча слово *brise* використовувалося в XVII столітті для розрізнення типу орнаменту, як термін „*brisé*” щодо стилю виконавства почали застосовувати у XX столітті. *Стиль brisé* – це композиційна та виконавська техніка, характерна для французької лютневої музики XVII століття. За словами Девіда Ледбеттера, він формує музичну фактуру шляхом чергування регістрів, що передбачає процес виконання нот музики у двох або більше частинах послідовно, а не одночасно [1, с.33]. Ледбеттер також зазначає, що витoki стилю можна знайти в елементах техніки лютністів епохи Відродження та Бароко, таких як Альберт де Ріппе, Антуан Франсіск, Жан-Батіст Бессар, Роберт Доуленд та Роберт Баллард. Їхній підхід до чергування голосів і поліфонічних мелодій еволюціонував і врешті-решт викристалізувався у творчості Рене Мезанжо, який розробив стиль *brisé* у 1620-х роках [1, с.36]

При транскрибуванні лютневих творів на бандуру виникають певні виконавські труднощі. Зокрема, довший час звучання басових струн –виконавець повинен звертати особливу увагу на точне дотримання вказаних тривалостей в басовій партії, не допускаючи накладання гармоній, щоб зберегти чисте звучання, передбачене композитором. Оскільки на грифу бандури немає ладів (кожна струна відповідає за один звук), та немає демпфера, котрий би заглушував струни в місцях павз, необхідним є ретельно відпрацювати приглушення струн пучками пальців правої руки на приструнках та лівої на басах. Запис творів на одному нотному стані є характерним для лютні чи для гітари, проте для бандуристів звичною є система запису на двох нотних станах (як для фортепіано чи арфи). Основна причина цього – чітко вказати, якій нотний матеріал якою рукою виконується. Тож потрібно мінімізувати тембральну різницю між місцями переходу регістрів та зміною рук – на лютні такої проблеми немає через інший тип конструкції інструмента.

Хоча ці інструменти походять з різних культур, вони мають більше спільного, ніж можна було б подумати. Оскільки перекладач-інтерпретатор неминуче привносить своє розуміння, а інструменти мають різну, притаманну лише їм «мову», слід зважати на органічне поєднання стилів, коректне переінтонування та збереження естетичних особливостей музичного твору, що перекладається. Особливу увагу потрібно приділяти прийомам звукотворенню та штрихам – аспектам, які посідають центральне місце в перекладеннях. Зміни окремих елементів оригіналу із збереженням змісту, характеру, драматургії, структури та окремих виражальних засобів, передбачених автором, допускаються при перекладенні оригінальних творів для інших інструментів. Вдалий переклад музичного твору розширює його творчий потенціал за допомогою застосування виражальних прийомів іншого інструмента. Бандура, зазвичай, асоціюється з народною музикою, де вона використовується для виконання народних пісень, дум, романсів та авторських українських пісень, однак, сучасні бандуристи виходять за межі цього стереотипу, що призвело до широкого інтересу до жанру перекладення творів різних епох.

Серед інших факторів, котрі мають вплив на звучання твору в нових умовах, можна виділити різницю в будові інструментів та способах звуковидобування. Штучні (капронові) нігті, котрі використовуються під час гри на бандурі та матеріал струн (сталь на бандурі на противагу природним матеріалам або нейлону на лютні) також впливає на звучання твору, оскільки змінюється тембр та діапазон динамічних градацій. Якщо на лютні контраст досягали шляхом переміщення руки виконавця від *sul tasto* (на грифі) до *sul ponticello* (біля підставки), то на бандурі окрім вказаного ефекту можна також використовувати нюансування динаміки, що є більш виразним.

Переклад та адаптація барокової лютневої музики для бандури пов'язані з багатьма труднощами, такими як відмінності в налаштуванні інструментів, діапазоні та техніках гри. Однак цей процес також відкриває перед бандуристами нові можливості. Адже транскрибування та виконання барокової лютневої музики на бандурі – це складний, але захоплюючий та необхідний процес, що вимагає

ретельного аналізу, креативності та глибокого розуміння як інструменту, так і музики відповідної епохи. Застосовуючи нові підходи до транскрипції та виконання, бандуристи можуть поглибити знання про музику барокової доби, долучитися до багатой культурної історії та спадщини, водночас розвиваючи свої виконавські навички та розширюючи концертний репертуар.

PECULIARITIES OF THE TRANSCRIPTION AND INTERPRETATION OF THE FRENCH LUTE MUSIC OF THE BAROQUE ERA FOR BANDURA

Marta-Margareta Storonińska

PhD's degree, Faculty of History of Music,

Mykola Lysenko National Music Academy of Lviv

(Supervisor PhD in History of Music, Professor O. Pysmenna)

The thesis analyses the special features of the French Baroque musical style and considers the lute heritage as a significant layer for research and arrangements for modern instruments. Particular attention is paid to the factors influencing interpretation, given the differences in the notation and performance of lute works, as well as the difficulties encountered in the development of arrangements and ways to overcome them. The necessity of taking into account the context of the Baroque period, the peculiarities of the instrumentation, and the canons of music notation and performance is emphasized. A detailed study of the lute music heritage of the Baroque era and the ways of their modern reproduction is considered a prospect for further research.

Keywords: *style brisé, notes inégales, lute, bandura, French baroque.*

Список використаних джерел

1. Ledbetter, David. *Harpsichord and Lute Music in 17th-Century France*. London: Macmillan Press, 1987
2. Neumann, Frederick. *Ornamentation in baroque and post-baroque music*. Princeton University Press, 1978

МАКСИМ БЕРЕЗОВСЬКИЙ – ЛАНКА МІЖ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЮ І ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЮ КУЛЬТУРАМИ

*Лариса Сітко УВУ,
докторантка філософського факультету*

Email: laryssit@gmail.com

*Науковий керівник: доктор мистецтвознавства,
професор А. Єфіменко*

До постаті Максима Березовського (1745-1777) – видатного українського і європейського композитора XVIII ст., оперного співака, скрипаля, що своєю особою поєднав Україну (Глухів, Київ) та Італію (Болонья, Піза, Ліворно), віддавна прикована увага українських музикантів, музикознавців-пошуковців та культурологів. Дослідження його життя та творчості – важлива ділянка для продовження вивчення взаємовпливів, взаємопроникнення культур Західної та Східної Європи, зокрема, у сфері музики. У цьому випадку епохи бароко – початку класицизму.

У своїх зрілих творах Березовський мистецьки застосовані здобуті теоретичні знання і практики з композиції і контрапункту в Глухові, пізніше в Києво-Могилянській Академії, далі в час практики в італійській опері в Оранієнбаумі, а також його ґрунтовний підсумовуючий досвід навчання у Болонській Філармонійній Академії під керівництвом видатного педагога і композитора падре Джованні Батіста Мартіні. У його творах мелодика українських народних пісень тонко влітається у канву західноєвропейських традицій музичного письма, що безперечно підкреслює високий професіоналізм і українську душу композитора.

Максим Березовський загальновідомий у музичному світі, як зачинатель, творець жанру духовного хорового концерту циклічної побудови. Саме у його творчості хоровий концерт набуває рис хорової симфонії з її чотиричастинною

побудовою і чергуванням різнохарактерних частин. Цей період в історії музики згодом отримав назву Золотого віку української хорової музики.

Загальний спадок доробок Березовського на сьогодні включає окремі частини опери «Демофонт», симфонії, концерти. Це зразки світової музичної спадщини епохи бароко – класицизму найвищого гатунку. «Український Моцарт» – таке прижиттєве прізвисько отримав талановитий українець. На його творах навчалися і виховувалися наступні покоління композиторів Західної і Східної Європи, і, зокрема, України.

На сьогодні більша частина музичної спадщини композитора, на жаль, втрачена і українські науковці та дослідники намагаються відшукувати і збирати ці скарби української і світової музики.

Короткі дані: початкову музичну освіту хлопець отримав в північно-українському містечку Глухів, опісля навчався в Києво-Могилянській Академії, де почав писати свої перші духовні композиції. Звідти був призначений солістом до придворної капели у Санкт-Петербурзі і, як особливо обдарованого, його було зараховано до складу солістів італійської опери в Оранієнбаумі, де Березовський виконував сольні партії у операх. Звідти, за сприянням графа Кирила Розумовського, у 1765 р. Березовський їде до Італії, в Болонью, де разом з чеським композитором Йозефом Мислівічком та юним Вольфгангом Амадеєм Моцартом навчається у класі падре Джованні Батіста Мартіні.

В Болоньї Березовський пише ряд опер, симфонії, духовні хорові твори, інструментальні сонати. 15 травня 1771 року разом з Мислівічком Максиму Березовському було присвоєно звання *maestro di musica* і обрано членом Болонської філармонічної Академії. Рік перед тим це ім'я було присвоєно Вольфгангу Моцарту. Тріумфом стає його опера «Демофонт» на лібретто П'єтро Метастазіо, написана в 1773 році і поставлена в тому ж році в Ліворно в рамках карнавальних свят.

Ключові слова: *Березовський, Демофонт, Мартіні.*

MAXYM BEREZOVSKY – A BRIDGE BETWEEN EASTERN EUROPEAN AND WESTERN EUROPEAN CULTURES

Larysa Sitko

*doctoral candidate of the Faculty of Philosophy
of the Ukrainian Free University*

*Supervisor (Scientific advisor): **Adelina Yefimenko**,
Doctor of Art History, professor, music critic.*

Maksym Berezovsky (1745-1777) – an outstanding Ukrainian and European composer of the XVIII century, who united Ukraine (Glukhiv, Kyiv) and Italy (Bologna, Livorno). His life and work are important for the study of interactions and interpenetration of Western and Eastern European cultures as in his works Berezovsky combined musical peculiarities and musical culture of these two different, but in many aspects similar parts of Europe so skillfully. His works known today bear witness to the great mastery and novelty of his pieces of music. Future generations of composers, both in Eastern and Western Europe, were educated using these examples.

Brief information: the talented boy attended elementary school in the Ukrainian town of Glukhiv, after that he graduated from Kyiv-Mohyla Academy and was appointed soloist of the Italian opera in Oranienbaum. Then he came to Bologna, in 1765, where he studied in the class of Padre Giovanni Battista Martini together with the Czech composer Josef Myslivecek and almost simultaneously with a little younger Wolfgang Amadeus Mozart. Berezovsky composed a series of operas, symphonies, kantatas, sonatas there. On May 15, 1771, Maksym Berezovsky was appointed "maestro di musica" together with Josef Myslivecek and was elected as a member of the Philharmonic Association in Bologna. He composed his opera "Demofont" to Pjetro Metastazio's libretto, which was performed in Livorno in 1773 and achieved a triumph.

Keywords: *Berezovsky, Demofont, Martini.*

Список використаної літератури

1. Аделіна Єфіменко. Максим Березовський і Кирило Карабиць//Музика: Український інтернет-журнал. 2020.
2. Любов Кияновська. Сенсаційна презентація симфоній Максима Березовського: післяпрем'єрні рефлексії //Музика: Укр. інтернет-журнал. 2021.
3. Мстислав Юрченко. Максим Березовський в Італії//Українська музична спадщина: Статті, матеріали, документи. В.1.К., 1989
4. Мстислав Юрченко. Максим Березовський//Українське музикознавство. К.,1974. Вип.19.
5. Якоб фон Штелін. Вести о музыке в России. // Санкт-Петербург – приблизно 1767 р. ;
6. Нестор Кукольник. Максим Созонтович Березовский. Исторический рассказ. // 1844 р.;
7. Борис Кудрик. Огляд історії української церковної музики //Львів. 1937;
8. Федір Стешко. Березовський і Моцарт. З історії української музики XVIII ст. //Науковий збірник УВУ. – Прага, 1942 р.;
9. Василь Витвицький. Максим Березовський: Життя і творчість. // Jersey City – 1974.
10. Евгений Болховитинов (Митрополит). Березовский. // Друг просвещения. 1805.
11. Steshko, F. Berezovs'kyi i Motsart: Z istorii ukrains'koї muzyky XVIII st.//*Naukovyi zbirnyk UVU*, 3 (Prague 1942).
12. Vytvyts'kyi, V. *Maksym Berezovs'kyi: Zhyttia i tvorchist.* // Jersey City .1974.
13. Ольга Шуміліна. Композитор Максим Березовський: огляд прижиттєвих документальних матеріалів//Українська музика: наук. часопис ЛНМА, 2015.
14. Лариса Івченко. Березовський і Бершьюло: про джерела трьох симфоній XVIII ст.

СПОГАДИ ПРО ГАЛИНУ НЕПОРОЖНЮ

Вікторія Іздебська

Український Вільний Університет

докторантка Філософського факультету

спеціальність Педагогіка

Email; vikaizdebska@meta.ua, vikaizdebska@gmx.de

Наук. керівниця: доктор мистецтвознавства

професор А.Г. Єфіменко

Висвітлено педагогічну та виконавську діяльність української піаністки Галини Непорожньої, викладача Київської державної консерваторії імені П.І. Чайковського та професора консерваторії Аренас Альбеніс. Розглянуто творчу діяльність, деякі концерти її великого репертуару. Також зазначено дбайливе ставлення до індивідуальних здібностей кожного студента, для подальшого музичного професійного зростання.

Дирекція консерваторії Аренас Альбеніс заснувала щорічний “Конкурс молодих виконавців імені Галини Непорожньої”, визнаючи цим значний внесок української піаністки-педагога в розвиток професійної музичної освіти в Іспанії.

Ключові слова: *Київська державна консерваторія імені П.І. Чайковського, консерваторія Аренас Альбеніс Іспанія, музична інтерпретація, педагогічна майстерність, українська піаністка, конкурс*

*Я бачила програму про альпіністів,
які піднімались на скелю за допомогою своїх рук.*

*Ми теж, наче альпіністи,
піднімаємося на скелю класичної музики
за допомогою наших пальців.*

(з висловів Галини Непорожньої)[2]

Галина Борисівна Непорожня мала унікальну особливість інтуїтивно осягати ідеальний зміст музичної інтерпретації. Вона відчувала такі глибини в музичному творі, які може осягнути лише музикант із видатним талантом.

Справжнім майстром музично-педагогічної справи була Галина Борисівна, яка пропонувала своїм студентам до репертуару саме ті твори, які були необхідні на певному етапі професійного формування й зростання їх як творчих особистостей. Вона не ламала творчу індивідуальність, а чуйно її формувала й вірила в позитивний результат фортепіанного сценічного виконання.

26 травня 2017 року в місті Лас Пальмас (Канарські острови, Іспанія) після тяжкої хвороби на 76 році Галина Борисівна Непорожня пішла з життя. Вона була

відома українська піаністка, колишній старший викладач Київської державної консерваторії імені П.І. Чайковського (1969–2000), а потім професорка консерваторії "Аренас Альбеніс" в Іспанії.

Народилась пані Галина (дівооче прізвище Цекало) 19 березня 1942 року в місті Ульяновську. Початкову музичну освіту здобула в Київській середній спеціалізованій музичній школі імені М.В. Лисенка в класах Рози Михайлівни Рожок та Євгенії Володимирівни Фрейнкін [1].

Після закінчення КССМШ навчалась у Київській державній консерваторії імені П.І. Чайковського в класі народної артистки Росії, професора Тетяни Петрівни Кравченко та заслуженого діяча мистецтв Росії Олександра Олександровича Александрова. У 1966 році з відзнакою закінчила консерваторію, а 1968 року – асистентуру-стажування під керівництвом професора Т.П. Кравченко.

У 1969 році розпочалася педагогічна діяльність талановитої піаністки в Київській консерваторії. До 1990 року вона працювала старшим викладачем кафедри спеціального фортепіано № 1, далі до 2000 року – на кафедрі № 2.

В 1970-х роках Г. Непорожня успішно поєднувала викладання в консерваторії з активною концертною діяльністю. У її репертуарі були твори Й.С. Баха, В.А. Моцарта, Л. ван Бетховена, Ф. Шуберта, Ф. Шопена, Р. Шумана, Й. Брамса, М. Равеля. Вона була вдумливим інтерпретатором музики ХХ століття. Зокрема, у її репертуарі були Соната № 7 (Piano Sonata No.7 in B-moll major, Op. 83 (1942)) та “Казки старої бабусі” (Contes de la vieille grand-mere, Op. 31) С. Прокоф’єва, сонати для фортепіано (Sonata for Pianos) Б. Бартока, І. Стравінського. Галина Борисівна багато грала в супроводі симфонічних оркестрів, зокрема виконувала Перший концерт (Piano Concerto No. 1 (B-moll), Op. 23) П. Чайковського, мала чимало записів у фонді Українського радіо. В архіві Національної музичної академії імені П.І. Чайковського збереглися афіші концертів української піаністки в 1970-х роках. Так, у концерті 29 травня 1975 року в Малому залі консерваторії в циклі “Вечори фортепіанної музики” вона виконала: Партиту (Partita No. 1 Si-B-moll major BWV 825) Й. С. Баха, Фантазію до мажор (Fantaisie Wanderer D. 760) Ф. Шуберта (перший відділ); Баладу №1 (Ballade No. 1 (g-moll), Op.23), Ноктюрн сі мажор (Nokturn Si major Op. 32, No. 1), Скерцо мі мажор (Scherzo No. 4 in E major, Op. 54) Ф. Шопена, Рапсодію № 10 (Ungarische Rhapsodien No. 10) Ф. Ліста (другий відділ) [2].

В 1977 року пані Галина проходила курс підвищення кваліфікації у Московській державній консерваторії імені П.І. Чайковського в класі професора Рудольфа Керера. По закінченні стажування 27 травня 1977 року вона дала сольний концерт у Білій залі Московської консерваторії, у програмі якого прозвучали: Партита (Partita No. 1 Si-B-moll major BWV 825) Й.С. Баха, Чакона (Chaconne D-minor BWV 1004) Й.С. Баха – Ф. Бузоні, Анданте з варіаціями (Andante con

Variazioni F-moll) Й. Гайдна, Симфонічні етюди (Etudes Symphoniques, Op. 13) Р. Шумана. З естетики вона захистила реферат на тему “Про прекрасне” .

Від початку 90-х років Київська консерваторія почала активно залучати до навчання іспаномовних студентів, до цього процесу долучилася й пані Галина. Згодом, вже в 1999 році сталася визначна зустріч: директорка консерваторії “Аренас Альбеніс” (Іспанія) донья Аїда Родрігес Охеда перебувала на підвищенні кваліфікації у Київській Державній Консерваторії імені П.І. Чайковського в класі Галини Борисівни Непорожньої. Між ними виник потужний творчий зв’язок і взаєморозуміння, яке вони відчували протягом усього часу спілкування. Закінчивши курс навчання, донья Охеда запросила талановитого педагога взяти участь у проєкті консерваторії “Аренас Альбеніс”.

Переїхавши 2000 року до Іспанії і розпочавши роботу, Галина Борисівна змогла швидко адаптуватись до нових форм навчання та до інших професійних вимог консерваторії “Аренас Альбеніс” [3]. Вона здійснювала навчання, починаючи від початкової ланки освіти і до професійного рівня підготовки піаністів. Як педагог, вона майстерно стежила за творчим розвитком кожного з учнів, ставилася пильно й з повагою до його індивідуальних можливостей, намагалась природним здібностям кожного надати максимального професійного зростання. Вона ретельно добирала репертуар для кожного зі своїх студентів та докладно працювала над кожним твором, допомагала конструювати інтерпретацію від початку до кінця сценічного виконання. В результаті учні талановитої піаністки і в Україні, і в Іспанії досягали високих результатів та продовжували свій шлях, як професійні музиканти.

Навіть вийшовши на пенсію 2012 року, пані Галина не припиняла творчих і особистих контактів із викладачами консерваторії “Аренас Альбеніс”. Швидко освоївши комп’ютер, вона спілкувалася зі своїми учнями по всьому світу, турбувалася, чи не залишили вони концертну діяльність, над чим працюють [4].

З метою популяризації виконавського мистецтва і стимулювання студентів до професійного вдосконалення, консерваторія "Аренас Альбеніс" заснувала Конкурс молодих виконавців імені Галини Непорожньої. Керівництво консерваторії "Аренас Альбеніс" зазначило: "Ми хотіли віддати належне нашій улюбленій вчительці Галині Непорожній, яка викладала нашим студентам понад 12 років, передавала свої безцінні знання, свою відданість, справляючи глибоке враження на всіх, кому довелося знати її, навчатись і переймати її велику мудрість" [3]. Тому з 2018 року Конкурс став своєрідною вдячністю за той безцінний професійний і педагогічний внесок, яким їх збагатила українська піаністка.

Конкурс призначений для студентів будь-якої інструментальної спеціалізації консерваторії “Аренас Альбеніс” та передбачає два етапи. На першому етапі, учасники мають виконати твори барокового періоду, а на завершальному етапі учасники, крім інтерпретації тієї ж барокової п’єси, представляють твір за вибором.

Мета конкурсу – широко залучити до участі в ньому учнів, які продемонстрували високий рівень професійної підготовки.

В березні 2023 року відбувся черговий IV Конкурс молодих виконавців імені Галини Непорожньої в консерваторії "Аренас Альбеніс". Підтримка та віра в молодих музикантів, допомога відшукати себе в музиці - саме це є найкращою пам'яттю про витонченого майстра своєї справи Галину Борисівну Непорожню.

Список використаних джерел

1. www.uk.wikipedia.org/wiki/Непорожня_Галина_Борисівна.
2. Часопис Національної Музичної Академії України імені П.І. Чайковського. 2018. № 4 (41) - С. 124-142.
3. Grupo AIS (Arenas International Schools) - www.aisgrancanaria.com ; www.conservatorioarenfsalbeniz.com
4. Особиста інформація від Цекало Олександри Олексіївни - професорки консерваторії "Аренас Альбеніс" Лас-Пальмас де Гран-Канарія (Іспанія), доньки Г.Б.Непорожньої. - ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5801-9503>

MEMORIES OF HALYNA NEPOROZHNYA

Viktoria Izdebska

*Doctoral student of the Faculty of Philosophy,
Ukrainian Free University*

(Supervisor Dr. habil. of Arts, Professor A. Yefimenko)

The pedagogical and performing activities of the Ukrainian pianist Halyna Neporozhnaya, teacher of the Kyiv State Conservatory named after P.I. Tchaikovsky and Conservatory Professor Arenas Albenis. Considered creative activity, some concerts of her large repertoire. Careful attitude towards the individual abilities of each student is also indicated, for further musical professional growth.

The directorate of the Arenas Albenis Conservatory established the annual "Galyna Neporozhnaya Contest of Young Performers", recognizing the significant contribution of the Ukrainian pianist-pedagogue to the development of professional music education in Spain.

Keywords: *Kyiv State Conservatory named after P. Tchaikovsky, Arenas Albenis Conservatory Spain, musical interpretation, pedagogical skill, Ukrainian pianist, competition*

УДК 7.76.01

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГРАФІЧНИХ ТВОРІВ
О. КУЛЬЧИЦЬКОЇ НА МІЛІТАРНУ ТА СЕКУЛЯРНУ
ТЕМАТИКУ ТА АНАЛІЗ ЇХ ПЕРСОНАЖІВ
ЗА АРХЕТИПАМИ ЮНГА**

Ярина Горічко

*аспірант, асистент кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету «Львівська політехніка»*

<http://orcid.org/0000-0002-9471-4228>

yaryna.m.andrieieva@gmail.com

Науковий керівник Руслан Галишич

*к. мист., доцент кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету «Львівська політехніка»*

Мета дослідження: порівняння графічних творів О. Кульчицької з метою виявлення їх видозмін в залежності від часових та історичних реалій їх створення. Виявлено два основні блоки графічної творчості Олени Кульчицької: графічні твори на секулярну тематику, графічні твори на мілітарну тематику, в свою чергу дані блоки поділено на підрозділи. Проаналізовано та здійснено порівняльний аналіз між цими блоками.

Порівняльний аналіз здійснено згідно таких критеріїв: вид графічної техніки, композиційні прийоми, персонажі та їх опис, архетипи за К. Юнгом цих персонажів.

Ключові слова: *графіка, графічні твори, секулярні, мілітарні, архетипи.*

Графічні твори Олени Кульчицької умовно можна поділити на два блоки — секулярна графіка, мілітарна графіка. В свою чергу секулярну графіку можна розділити на дві частини — довоєнна та міжвоєнна графіка. А мілітарну на три частини — період оспівування минулого, княжих часів та козацтва; період Першої Світової війни; період Другої Світової війни. Також окремо можна виділити твори присвячені Голодомору та еміграції.

Твори на секулярну тематику. У спадку мисткині багато графічних творів, що не стосувалися війни. Здебільшого це ілюстрації до дитячих книг, та книг відомих українських письменників: І. Франка, М. Коцюбинського, Л. Українки, Т. Шевченка. Секулярний блок можна поділити на два періоди: довоєнний та міжвоєнний.

Довоєнний період. Цей період вирізнявся оптимістичністю сюжетів та персонажів, яскравою кольоровою гамою, життєрадісними сюжетами мирного життя. Переважно зображалися жінки аристократки, селянки, діти, чоловіки — працівники, міфологічні істоти, християнські сюжети. В цей період можна виділити такі твори: автоекслібрис «Бджілка» 1906 р., «Дитина з голубами» 1903-1906 рр., «Сусідки» 1911 р., «На березі моря в Порто-Ре» 1912 р., «Фавн і русалка» 1912 р., «Богородиця» 1911-1912 рр., «Косар» 1906 р. За архетипами персонажів це переважно: невинний, закоханий, опікун, маг, творець.

Проаналізуємо твір «Дитина з голубами». За композиційними прийомами це асиметричний, динамічний, поліхромний аркуш, де зображено дівчинку, яка нахилилась до голубів. Робота навіює настрій умиротворення та спокою, завдяки кольорам: блакитному, синьому та зеленому. Також, символічно, що блакитний і голуби є символами миру. Дитина це архетип невинного за Юнгом. Ніби, в передчутті війни О. Кульчицька насолоджується останніми мирними і спокійними роками.

Міжвоєнний період відзначився вже не такими оптимістичними сюжетами. Переживши війну О. Кульчицька побачила багато страждань України, проте, вона не падає духом та продовжує створювати ілюстрації для дитячих книжок та відображає у своїх творах життя простих людей. В цей період можна виділити такі аркуші: титульна сторінка книжки «Українські байки» 1923 р., цикл «Пори року» 1924 р., обкладинка «Перша читанка» 1920 р., обкладинка «Друга читанка» 1920 р., «Гуцульська мати» 1935 р., «Мати Божа гуцульська» 1935 р. Тут, потрібно зазначити, що найчастіше ілюстрованими персонажами в цей період є мати і дитина, діти, через ці образи відображені архетипи опікуна та невинного. Виділяючи ці персонажі мисткиня хоче привернути увагу до матерів та дітей, які пережили страшні події війни, та допомогти дітям ілюструючи казки та освітні книжки.

Твори на мілітарну тематику. Відповідно до хронології подій та сюжетного наповнення. Тут можна виділити три періоди: Період княжих часів та козацтва, Період I Світової війни, Період II Світової війни.

Період княжих часів та козацтва: цикл дереворитів «Історія княжих часів» 1918 р., зокрема «Володимир Великий», «Ярослав Мудрий», дереворити часів козацтва «Козаки в поході», «Хмельницький під Львовом», дві роботи 1934 р. Переважно у цей період бачимо персонажі, які відповідають архетипам: правитель, герой.

Період I Світової війни. Цей період творчості мисткині досліджено досить добре. О. Кульчицька створила багато графічних робіт на тему I Світової. Особливу увагу вона приділила Січовим Стрільцям, нею створено цикл робіт «УСС 1914-1915 рр.», де ввійшли графічні роботи присвячені УСС. Також, створені аркуші: «Під чужим небом» 1915 р., «Хоробрі галицькі полки» 1915 р., «Гуцули

добровольці» 1915 р., «Фантазія» 1915 р., «Стрілецька кров» 1920 рр. Майже у всіх роботах наскрізно проходить тема визвольного руху та поневірян українських людей, зокрема жінок і дітей у війну. Проаналізуємо аркуш «Стрілецька кров». Це лінорит, в якому використано майже іконічний спосіб побудови композиції. Він виконаний у поліхромній гамі, де переважають зелений та червоний кольори. Лоза винограду навколо голови хлопця нагадує німб, також зображена чаша де стікає кров, все це наштовхує на аналогію з Ісусом, який приніс себе в жертву, так само хлопець приносить себе в жертву заради України. За архетипом по Юнгу хлопець відноситься до архетипу Героя.

Період II Світової війни. Тут слід зазначити, що цей період творчості мисткині є набагато менш дослідженим ніж період I Світової, у зв'язку з тим, що творчість О. Кульчицької не віталася в часи радянського союзу. У ці часи мисткиня все частіше послуговується технікою монохромного лінориту, адже він добре передає важкість, грубість, печаль тих років. До цього періоду відносяться такі твори: «Жінка зі снопом» 1939 р., «У світ за очі» 1943 р., «Герої» 1945 р., а також пізніше у 1947 році лінорити «Німці на селі», «Німецький табір», «Війна на селі». І знову О. Кульчицька звертається до образів жінки, матері та дитини, щоб підкреслити знедоленість саме цих найвразливіших верств населення.

Переважні архетипи цього періоду: опікун, невинний, герой.

Проаналізуємо аркуш «Жінка зі снопом». Це симетричний, статичний, монохромний лінорит, де зображена жінка, голова якої схилена, чи то від тяжкості снопу, який вона тримає, чи то від тяжкості війни. Сноп виконує роль певного німбу над головою, що знов відсилає нас до образу Ісуса, який приніс себе в жертву. Хочеться зазначити, що цей персонаж тут належить, саме, до архетипу невинного, адже, вини цієї жінки в стражданнях які припали на її долю немає, Вона нічого не вирішує, все вирішили за неї. Таким чином багато українців було принесено в жертву через лихоліття війн, які тривали і тривають зараз на нашій землі.

Висновки: отже, проаналізовано та порівняно графічні твори О. Кульчицької секулярних та мілітарних блоків. Виявлено, що твори секулярних періодів, особливо довоєнного, за сюжетами є життєрадісними та оптимістичними. Вони є, переважно, поліхромними, зокрема довоєнні, з використанням багатокольорової палітри, але також можемо спостерігати і монохромну графіку. За композицією вони є більш динамічними за твори мілітарного періоду. Вони виконані в різних техніках. Щодо персонажів, то вони теж різні, але частіше зустрічаємо дітей, які є щасливими, задоволеними життям, та жінок, в тому числі заможних аристократок, чого майже немає в мілітарних блоках. Тут, також бачимо звичайних селян, які спокійно живуть та займаються своєю роботою. За архетипами це переважно: невинний, закоханий, опікун, маг, творець.

Твори мілітарного блоку просякнуті стражданнями та сумом. Здебільшого це симетричні, статичні монохромні лінорити, особливо в період II Світової війни. Де

переважними персонажами є страждаючі від війни, знедолені мати і дитина; давні князі та козаки, як згадка про колишню міць та туга за цими часами; Січові Стрільці, вояки, селяни-повстанці. За архетипами ці персонажі переважно: невинний, опікун, правитель, герой.

Список використаних джерел

1. Андрійовська А. Літопис українського народу в графіці Олени Кульчицької. Вісник Львівської національної академії мистецтв. Вип. 30, 2016
2. Яців Р. Львівська графіка 1945-1990. Традиції та новаторство. — Київ: Наукова думка, 1992
3. Кость Л., Ризун Т. Олена Кульчицька (1877-1967): графіка, малярство, ужиткове мистецтво. — Львів: Априорі, 2013
4. Українські Січові Стрільці у боях та міжчасі: мистецька спадщина: Лев Гец, Іван Іванець, Осип Курилас, Олена Кульчицька, Леонід Перфецький, Осип-Роман Сорохтей (упоряд. Ігор Завалій ... та ін.). — Львів; Київ: Оранта, 2007
5. Кульчицька Олена Львівна. Графіка. Альбом творів. — Київ: Мистецтво, 1954
6. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме.— Львів: Астролябія, 2018

COMPARATIVE ANALYSIS OF O. KULCHYTSKA'S GRAPHIC WORKS ON MILITARY AND SECULAR SUBJECTS AND ANALYSIS OF THEIR CHARACTERS ACCORDING TO JUNG'S ARCHETYPES

Yaryna Horichko

*Postgraduate student, Senior lecturer
Department of Design and Fundamentals of Architecture*

Supervisor — Lviv Polytechnic National University

Ruslan Halysch, PhD, Associate professor

Department of Design and Fundamentals of Architecture

Lviv Polytechnic National University

The purpose of the study: comparison of O. Kulchytska's graphic works to identify their changes depending on the temporal and historical realities of their creation. Two main blocks of Olena Kulchytska's graphic work have been identified: graphic works on secular subjects, and graphic works on military subjects, in turn, these blocks are subdivided. Comparative analysis, between these blocks, was carried out according to the following criteria: type of graphic technique, compositional techniques, characters, and their description, and archetypes of these characters according to C. Jung.

Keywords: *graphics, graphic works, secular, military, archetypes*

УКРАЇНСЬКІ ВІЗУАЛЬНІ СИМВОЛИ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ПОШТОВИХ МАРОК І ТАТУ)

Макар Марія Василівна

*НУ «Львівська політехніка», Інститут гуманітарних
та соціальних наук, бакалаврат, (спеціальність «Соціологія»)*

Email: mariia.makar.so.2020@lpnu.ua

Савка Віктор Євгенович

*НУ «Львівська політехніка», Інститут гуманітарних
та соціальних наук, науковий керівник,
співавтор, кандидат соціологічних наук, доцент*

<https://orcid.org/0000-0002-1751-7562>

Email: savka123@ukr.net

Сучасна війна, з позиції України, може трактуватися як протистояння російській спробі відродити колоніальну імперію, в тому числі і через пропаганду відповідної культури. Тому наше суспільство нині зустрілося з викликами, котрі стосуються не лише організації збройного опору агресору, але й утвердження власної культурної ідентичності. Ця проблема видається особливо актуальною, зважаючи на російські спроби виставити українців як «братній», хоча і штучно сконструйований для протиставлення росії етнос.

Формування вітчизняної постколоніальної ідентичності йде за двома, поєднаними між собою, хоча і в певних моментах суперечливими, напрямками:

- дерусифікація, відкидання колоніальних залишків та відродження власної, питомо української, культури із відповідними традиційними цінностями і символами;

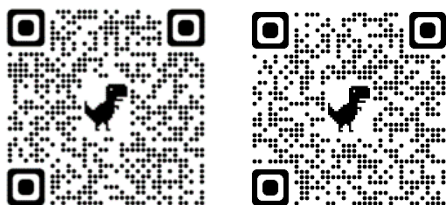
- формування нових компонентів культурного комплексу сучасної нації, відкритої до європейського світу.

Об'єктом нашого аналізу ми обрали поштові марки і тату як носії сучасних візуальних символів, які виступають компонентами популярної культури, а отже розраховані на масове поширення у всіх прошарках суспільства і, зокрема, серед

молоді. До того ж вони можуть доволі просто, без додаткових зусиль, як, наприклад текстові твори, котрі потребують перекладу, сприйматися і представниками інших культур, а отже популяризувати Україну в світі.

Конкурс на створення поштової марки за темою війни (березень, 2022 р.)

Досліджуючи марки Укрпошти, ми отримали підтвердження, що українці виявляють шану до культурної традиції, уособленої в гербі та кольорах прапору, і водночас допускають її поєднання із введенням певних інновацій, не властивих офіційним державним символам, наприклад лайкою на адресу ворога. При тому, враховуючи негативне ставлення до присутності на поштових знаках як символах держави, обценної лексики, висловлене при організованому Укрпоштою обговоренні проекту марки (<https://www.facebook.com/photo/?fbid=4970593182987296&set=a.4970728026307145>), автори застосували доволі оригінальний підхід: передали її сутність, із застосуванням цілком зрозумілого представникам західного світу жесту. Таким чином у графіці та сутнісному наповненні поштового знаку доволі гармонійно поєдналися і традиційні і модерні, властиві поп-культурі, компоненти [1, с.60].

Патріотичні тату воєнного періоду. Можемо спостерігати виникнення патріотичного стилю у повсякденному одязі, прикрасах, аксесуарах з відповідними символами, які часто мають сучасне графічне оформлення. Цікавими з цього погляду є татуювання – зображення на тілі, які неможливо швидко та просто змінити, а отже вони уособлюють глибинні переконання індивіда, його прагнення до стабільності у демонстрації своїх цінностей, на противагу одягу, що можна змінити за будь-яких обставин. Досліджуючи зображення тату в групі `tattoo_masters_ukraine` у соціальній мережі інстаграм, що налічує 27,9 тис. учасників та поширює праці тату-майстрів у дописах з різних міст України, ми порівняли два часових періоди: рік до повномасштабного вторгнення та рік після.

В результаті ми відзначили тенденцію зміни у характері татуювань: очевидний приріст патріотичних тату від 0,9% до 27,8%. Це дає підставу вважати, що статус українця набув важливості в свідомості українського суспільства саме на тлі війни [2].

Група tattoo_masters_ukraine у соціальній мережі інстаграм

Проведене дослідження дозволяє нам стверджувати, що сучасна українська культура поєднує в собі здатність до сприйняття модерних та збереження традиційних компонентів. Вона пластична і адаптивна та одночасно стійка у глобалізаційних процесах, доволі успішно засвоює популярні тренди, проте зберігає яскраву своєрідність. Такі характеристики дозволяють культурним носіям формувати ядро власної ідентичності: українця, залученого у модерний світ, проте такого, який культивує національну традицію.

UKRAINIAN VISUAL SYMBOLS OF WAR: STAMPS AND TATTOOS AS EXAMPLES

Mariia Makar

*National University "Lviv Polytechnic,
Institute of Humanities and Social Sciences,
third-year undergraduate student majoring in Sociology*

Viktor Savka

*National University Lviv Polytechnic,
Institute of Humanities and Social Sciences, PhD*

Ukraine faces the challenges of a modern war, which not only demands organized resistance against the aggressor but also poses the task of preserving cultural identity and countering Russian propaganda. The formation of a post-colonial national identity involves de-Russification, a revival of Ukrainian culture, and openness to European influence. Postal stamps and tattoos were analyzed as popular visual symbols widely

disseminated in society, particularly among the youth, and easily understood by representatives of other cultures. The research results demonstrate that contemporary Ukrainian culture combines the ability to assimilate modern trends while preserving traditional elements, making it flexible and resilient in a globalized world. This culture successfully incorporates popular trends while maintaining its uniqueness, contributing to the formation of identity for Ukrainians who are engaged in the modern world while simultaneously embracing their national traditions.

Keywords: *Ukrainian culture, visual symbols of war, Ukrposhta stamps, patriotic tattoos, post-colonial identity, cultural identity.*

Список використаних джерел

1. Makar M., Savka V. Social constructions in Ukrposhta stamps during the Russian-Ukrainian war. *Sociology – Social Work and Social Welfare: Regulation of Social Problems*. 2023. URL: <https://doi.org/10.23939/sosrsw2023.060> (дата звернення: 19.06.2023).

2. URL: https://www.instagram.com/tattoo_masters_ukraine/?igshid=YmMyMTA2M2Y=&fbclid=IwAR3eThAFNAGwNszLvr3i_1_khyNCbq16saLBUhEVZGGdWZWocIuV48X2qRs (дата звернення: 28.04.2023).

УДК 930.2:75.044

СТВОРЕННЯ ПОЛОТЕН ІСТОРИЧНОГО ЖАНРУ: КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОЧУТТІВ ТА ПАМ'ЯТІ

Серафима Денисівна Кейс

Магістр історії, Харківського НУ ім. В. Н. Каразіна

Email: serafima.keys7@gmail.com

Науковий керівник: канд. іст. наук, доц.

кафедри історіографії, джерелознавства та археології

Харківського НУ ім. В. Н. Каразіна Павлова Ольга Григорівна

Образотворче мистецтво має важливе значення для становлення, виховання та усвідомлення загальнолюдських цінностей для кожної особистості, відіграє помітну роль в естетичному та ідейному вихованні, розвиває здатність сприймати, осмислювати. Мистецтво також має важливе значення для створення особистісної сталої системи цінностей. Воно віддзеркалює певні ідеали та настрої суспільства, його стани в окремі періоди на окремих територіях.

Історіографію складають публікації про історичний жанр в образотворчому мистецтві, публікації, що розкривають проблеми психології творчості, а також специфіки пам'яті. Основою джерельної бази є безпосередньо графічні та живописні твори митців історичної тематики. Ці твори можна поділити на дві загальні групи: ті, що були створені під час історичної події для того, щоб «зберегти» момент, та ті, що були створені вже після окремої події, або історичного періоду. Твори другого типу розкривають проблеми історичної пам'яті, репрезентації та актуалізації.

Мистецькі твори можуть слугувати джерелом для історичного дослідження як відображення дійсності в конкретний момент. Так само й історичні дослідження часто виступають основою для створення художнього полотна на історичну тему. Мистецтво надає нам більш широкий та глибокий погляд для розуміння особливостей репрезентації пам'яті про певні історичні події. Твори живопису не є «надійним» історичним джерелом, але вони створюють «візуальний текст», завдяки якому дослідники та кожен окремий глядач може збагатити власне розуміння історичних подій через доступ до унікальної точки зору художника, яка базується на його досвіді, почуттях, сприйнятті навколишньої правдивості та тлумаченні.

В живописі відображена історична пам'ять, в цьому випадку можна простежити спробу митців зберегти минуле, історію, а також репрезентувати історичні події, власне окреме місце у цих подіях, спираючись часто на власні інтерпретації.

Праця художника починається задовго до створення безпосередньо полотна. Ідея та сенс твору «виношується» інколи днями, інколи роками. Митець несе за

собою систему власних вражень, переживань та своєрідного сприйняття того чи іншого історичного сюжету.

Розгляд концепцій створення живописних полотен відкриває для дослідника ряд інших другорядних питань. Аналіз попереднього, підготовчого етапу творчої роботи митця несе в собі глибокий першочерговий сенс розкриття ідеї, загального замислу та суті власне твору. З аналізу концепції розпочинається ряд запитань, більшість відповідей на які криються в цьому ж «підготовчому» творчому етапі.

Таким чином, розглядаючи праці митців історичного жанру, виокремлюються два підходи авторів, два процеси створення полотен. Перший підхід розкривають твори, що мають характер простої констатації фактів історичної події. Найчастіше саме ці твори зацікавлюють істориків, основна увага яких прикута безпосередньо до історичної події, періоду і т.д., бо вони виступають свого роду джерелами історичного дослідження. Художні твори даного першого типу найчастіше стають графічними, бо саме в такій формі зручніше швидко намалювати основні елементи картини. Графічні твори робляться швидко на місці, їх авторами є тогочасні спостерігачі певної події.

Окремої уваги також заслуговують твори другого типу, які були створені вже після певної події. Ці твори могли бути створені як учасниками цієї події, свідками, так і художниками наступних поколінь, які відчували власну причетність до того, що відтворюється. Саме ці твори видаються найбільш цікавими з точки зору аналізу репрезентації пам'яті, бо саме в цих полотнах, що частіше вже створюються живописно, відображена пам'ять окремої людини, групи, народу, нації про ці події тощо. Вже в цьому випадку історики можуть виступати частіше консультантами для художників для досягнення більшої історичності на полотні.

В працях другого типу можна простежити певну еволюцію поглядів (особистості, групи, народу) на окрему історичну подію або період через аналіз вкладених символічних елементів. Саме символічність характеризує праці другого «осмисленого» типу праць, коли художник представляє певну власну інтерпретацію того, що вже відбулося. Тоді як перший тип цю можливість майже повністю виключає. Вже пізніший аналіз мистецтвознавців дозволяє виділити

певні символічні елементи полотен, додати загальний характер драматичності, виділити героїв і т.д.

Тож, художники за допомогою візуальних образів формують «місця пам'яті» історичних подій власного життя. Живопис митців розширюють розуміння історії та її масштаби в образах, тож мають беззаперечну історико-культурну цінність як демонстрація репрезентації пам'яті про кожен окрему подію.

CREATION OF PAINTINGS OF THE HISTORICAL GENRE THROUGH THE PRISM OF FEELINGS AND MEMORY

Serafyma Keis, Master of History

V. N. Karazin Kharkiv National University

The article reveals the problems of creating paintings of the historical genre. Two approaches of artists to creating a canvas are considered: during a historical event, and during a separate period after the event. The author addresses the understanding of the painting as a source for historical research. There is also a connection with the formation of "memory places".

Keywords: *historical genre, art, historical event, artist, memory.*

Список використаної літератури

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ: Ніка-Центр, 2012. 440с.
2. Бардаш О. Розвиток історичного жанру в образотворчому мистецтві України (кінець XIX – початок XX ст.) // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17442/Bardash.pdf?sequence=1> (дата звернення: 16.06.2023).
3. Гут Р. О творчестве в науке и технике // Вопросы психологии. 2007. № 4. С. 130-139.
4. Йейтс Ф. Мистецтво пам'яті. СПб: Університетська книга, 1997. 167 с.

5. Карпенко В. Творчество и креативность как психологические феномены // Теоретичні та прикладні проблеми психології. 2013. №2 (31). С.140-150.
6. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Київ: Ніка-Центр, 2004. 184 с.
7. Ніколенко Д. Мистецтво і пам'ять: як історія розпадається на образи // Korydor. 2017. URL: <http://korydor.in.ua/ua/opinions/art-and-memory-images.html> (дата звернення: 16.06.2023).

УДК 94443:14/15

МІСЦЕ РУСЬКОГО ЛЕВА У ГЕРАЛЬДИЧНІЙ ЛЬВІВ'ЯРНІ ЄВРОПИ

Касьяненко Ростислав Юрійович
факультет україністики Українського Вільного Університету,
магістратура (спеціальність – Українська мова та література)
<https://orcid.org/0009-0007-5497-4635>

Email: rostyslav.kasyanenko@ufu-muenchen.de
Науковий керівник: PhD *Віолетта Радомська*,
професорка кафедри Дизайну та основ
архітектури НУ "Львівська політехніка"

Досліджуючи тему становлення геральдичних символів Королівства Русь Романовичів, а також їх зв'язок із геральдичними комплексами Середньовічної Європи, автор неочікувано дійшов висновку про пряму спадкоємність родинного герба Генріха Русина та династії пфальцграфів Ройсів-Русинів, як складової герба королівської родини Віттельсбахів та сучасного Великого герба Баварії, з гербом Василька Романовича — рідного брата Короля України-Руси Данила.

Присутність в Середньовічних гербовниках та ілюстрованих хроніках гербів Великих Руських князів та королів і їх нащадків, безумовно, свідчить про вагомую роль, яку відігравали очільники Стародавньої української держави у міжнародній політиці і відносинах між представниками найшляхетніших Домів тогочасної Європи.

Ключові слова: *Королівство Україна-Русь, руський лев, Генріх Русин, Романовичі, Віттельсбахи*

THE PLACE OF THE RUSIAN LION IN THE HERALDIC MENAGERIE OF EUROPE

Researching the development of heraldic symbols of the Rus-Kingdom in and their connection with heraldic complexes of Medieval Europe, the author unexpectedly arrived

at the conclusion of the direct inheritance of the family coat of arms of Henry Ruthenian and the dynasty of Reuss (Reuß or Ruthenians) as a component of the coat of arms of the royal Wittelsbach family and the modern Great Coat of Arms of Bavaria, with the coat of arms of Vasylo Romanovych— the native brother of the Ukraine-Rus King Danylo.

The presence of the coats of arms of the Great princes and kings of Ukraine-Rus (and their descendants) in Medieval armorials and illustrated chronicles undoubtedly testifies to the significant role played by the leaders of the Ancient Ukrainian state in international politics and relations among the representatives of the noblest Houses of contemporary Europe.

Keywords: *Kingdom of Ukraine-Rus, Ruthenian lion, Henry Ruthenus, the House of Romanovychi, the House of Wittelsbach, the House of Reuss (Reuß)*

Після того, як українське воїнство дало впевнену відсіч «другій армії світу», а очільник держави під реальною загрозою окупації московитами Києва (вперше з початку національних визвольних змагань) не залишив столицю країни, історією та лідерами України-Руси починає цікавитися весь світ. Багато про що в процесі вивчення періоду раннього Середньовіччя ще належить дізнатися і на ниві руської геральдики.

На того, хто починає відкривати для себе історію стародавньої Русі, чекає багато сюрпризів. За різних обставин (зокрема й тих, що ми обговорювали на семінарі) такий династичний символ України-Руси, як тризуб з середини XIII ст. повністю зникає з ужитку як державний або особистий знак Рюриковичів. І тоді йому на зміну приходять інші символи – тотожні до тих, які активно вживалися у цей час в правлячих домах Європи. Перед усім – це Руський («галицький») Лев.

Знак лева вперше знайдено на печатці Руського короля (1301–1308) **Юрія I Львовича**, датованій початком XIV ст. На лицьовій стороні вона має статне зображення монарха на троні, а на зворотній – озброєного вершника, що тримає щит із зображенням лева на задніх лапах. На печатці напис латиною: ‘S[igillum] Domini Georgi Regis Rusie’ — Печатка господаря Георгія (Юрія), короля Русі, на звороті: ‘S[igillum] Domini Georgi Ducis Ladimerie’ – печатка господаря Георгія (Юрія), князя [Во]Лодомерії. На печатці його сина, короля Русі (1308/1315–1323) **Лева II Юрійовича** зображено лише лева без вершника; звір стоїть на задніх лапах і обернений ліворуч.

Золотий лев в подальшому протягом століть був символом Руського королівства (Галицько-Волинської держави), Руського воєводства, та міста Львів. Зазвичай, його було зображено здибленим, на синьому щиті, рідше – крокуючим (герб Львова), коронованим, зі срібним або червоним озброєнням; таким, що спинається на золоту або срібну скелю (герб Львівської землі).

Фігури левів, як символи Русі, наприклад, було знайдено срібних монетах литовського князя **Любарта** (1340—1383), останнього правителя Руського

королівства та його **сина Федора** (1384—1387). Той самий мотив бачимо й на руських грошиках, емісія яких тривала за часів панування на Русі польського короля Казимира III (1349—1370), угорського короля Людовіка (1370—1372, 1378—1382) та його намісника — князя **Володислава Опольчика**. Останній правив теренами колишнього Руського королівства у 1372—1378 роках як *«господар і дідич Руської землі»*, тому зостановимось на ньому окремо.

Владислав також був князем Велюнської землі, до складу якої входила Ченстохова, що її добре знають сьогодні завдяки відомій іконі. Це місто (яке у 1393-му стане Королівським) було вотчиною Владислава, отримавши близько 1377 року герб, одним із елементів якого була фігура руського гербового лева з печатки Володислава.

Найдавніша збережена міська печатка Ченстохови, що скріплює документи 1564 і 1646 років, має зображення міського мура з трьома гостроверхими вежами, з яких обидві крайні вищі й увінчані двома тваринами: права — левом у скоку, зверненим ліворуч, а ліва — орлом, зверненим праворуч. Руський лев — символізує Руську землю, а орел — Опольське князівство, володіння Сілезьких П'ястів. Обидві фігури зображалися золотими на синьому тлі. При цьому, на гербі міста Ченстохови руський лев займає почесне (праве) місце, бо представляє королівство, в той час як опольський орел — лише удільне князівство.

У XV–XVI ст. золотий руський лев на синьому тлі вже був складовою великих печаток королів **Ягайла, Олександра Ягелончика** (1501–06), **Сигізмунда II** як символ Русі — поруч із польським орлом, литовською погонею і пруським орлом.

Наприклад, на печатці польського короля Ягайла від 1389 року руський лев зображений найнижчим серед усіх земельних гербів королівства: польського орла, литовської погоні, каліського тура, сандомирських зірок, куявського гібрида і добжинської голови. На гербі із левом стоїть королівський престол, на якому велично сидить король. У пізніших копіях цієї печатки лева інколи малювали таким, що спирається на скелю. Саме у такому вигляді він дійшов до наших днів і відомий нам сьогодні, як герб Львівщини.

Що ж до крокуючого золотого лева (у відчиненій брамі міського муру із трьома баштами), присутнього на міських печатках Львівського магістрату від 1359 року, то у 1526 році це зображення було офіційно затверджено польський королем як герб міста Лева (Гречіло А. 2006, 38–44).

Новизна наукової роботи полягає, як мінімум, у трьох відкриттях, що були зроблені під час її підготовки.

1. Абсолютно несподівано з'ясувалося, що стала європейська геральдична тварина (нім. *Wappentier*) Пфальцький Лев, скоріше за все, є прямим родичем такої ж відомої королівської тварини — Руського Лева. Що є досить символічним, адже

власники гербів-прототипів, на яких ми бачимо ці символи вперше — рідні брати Романовичі: **король Русі Данило** та Володимирський **князь Василько**. Саме останньому належав династичний символ: «золотий лев на чорному тлі», який фігурує у низці найвідоміших середньовічних гербовників, як «*Права [правобережна?] Русь*».

2. Саме по лінії Романовичів (через племінницю Василька – княжну Софію), певно, і успадкує цей герб пфальцграф **Генріх Плауен** разом із прізвиськом ‘**Русин**’ (нім. *Reuß*), що дало графству Пфальц назву шляхетного Дому Reuß, а Баварії — один із 4-х символів для Великого герба: золотого лева на чорному тлі.

3. Так само, сестра обох Романовичів, **князівна Померанії Соломея**, як нащадниця правителів Руських земель була джерелом натхнення для середньовічних геральдистів та авторів гербовників, зокрема, впорядника родоводу її чоловіка. Останній приписав їй замість династичного герба Романовичів майбутній символ Руського воєводства та Львівської землі – лева, що спинається на стіну (варіація Лева, що спинається на скелю, чи крокує на тлі стіни). В той самий час, її племіннику, **Роману Даниловичу**, інший впорядник родоводу (Дому Бабенбергів) придумав «фантастичний» герб з Левом, що повстає з вогню на основі гербовника Грюненберга.

Незважаючи на фантастичність окремих гербів (перш за все, через віддаленість територій, де вони використовувались як династичні символи), сам факт їх присутності в інтелектуальному середовищі хронікерів та геральдистів Середньовіччя свідчить, перш за все, про вагомую роль, яку відігравали очільники Стародавньої української держави Королівства Русь у міжнародній політиці і відносинах між представниками найшляхетніших Домів тогочасної Європи.

Список використаної літератури

1. Трембіцький Володимир. *Український Національний та Державний Герб*//Календар-альманах Українського Народного Союзу на 1967 рік. — Джерзі Ситі - Нью Йорк. — С. 168–174.
2. Білецький С. *Найдавніша геральдика Русі* // «Повість временних літ». СПб., Віта Нова, 2012. стр. 431–463.
3. Однороженко О. *Геральдика середньовічної Русі (України). Генеза руської геральдики. X–XIII ст.* — Т. I. — Х.: Фоліо, 2023. — С.237–257.
4. Алфьоров О. *Молівдовули київських князів другої половини XI — кінця XII століття (за матеріалами сфрагістичної колекції О. Шереметьєва)* // НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Інститут спеціальних історичних дисциплін Музею Шереметьєвих. – Сфрагістичний щорічник, Вип. II. – К., 2012 — С. 42
5. Музей О. Шереметьєва. *Походження геральдики. Руська земля.* // Електронний ресурс: [Лекція 5](#). 16.01.2021 р.

6. Гречіло А. *Галицько-Волинська геральдика // Символи Галицько-Волинського князівства*. — Електронний ресурс: [Українське Геральдичне Товариство](#)
7. Карасевич А., Левківський К., Сокирська В. *Політичні портрети Галицько-Волинської держави // Навч. посібник*. — Умань, 2011 — с. 190.
8. Гречіло, А. *Герб Львова: генеза, традиції, відродження // Історія Львова. Т. 1 (1256–1772)*. Львів, 2006, С. 38–44.
10. Slater, Stephen (2006). *The Illustrated Book of Heraldry*: Hermes House, p. 29.
11. Fox-Davies (1909). *The Complete Guide to Heraldry*, p. 270
12. Christof Rolker. *The baron who became an architect: (mis-)remembering Konrad Grünenberg (d. 1494)*, 2017.
13. Miroslav Marek, *Європейська королівська генеалогія (Genealogy.euweb.cz), Schwarzburg-1, Русь/Рюриковичі-4 (Rurikids)*.

УДК 74:769.91(510)

CONCEPT OF EMPTY SPACE IN MODERN CHINESE POSTER AS A MARK OF IDENTITY

Wang Zeqian

Lviv Polytechnic National University, PhD student (Design)

<https://orcid.org/0000-0001-9484-2273>

Email: wangzeqianstudy@gmail.com

*Supervisor: Doctor of Architecture, professor **Andriy Pavliv***

Today, among graphic designers of various countries, the issue of finding and preserving national artistic sources and philosophical foundations for works of modern art and design, as well as the problem of determining the degree of its national identity in the context of globalization processes, is increasingly becoming a problem. In China, the tendency to turn to the artistic and philosophical heritage of the past was called the "Chinese element" (中國圖像) and manifested most holistically in poster art of the last decades. At this time, the issue of the mutual influence of globalization trends and local traditions in practice began to be solved by designers in the fields both commercial and social poster. Using the universal approaches and principles of Western art, Chinese

designers increasingly appeal to the national artistic and philosophical tradition as factors in the creation of a poster composition and its artistic image. This issue was covered in the studies of Ding, Y. (2014), Feifei, F. (2006), Knight, N. (2006) [2; 3; 4].

The special attitude of the artist to the free space of the sheet is traditional for both classical Chinese art and modern art. Its presence, nature, and sometimes its absence were thought out by the author with special attention and thoroughness. The graphic elements of the poster and its free parts work, as a rule, with equal strength, and sometimes with the dominant effect of the latter. The special vision of emptiness in a work of art is deeply rooted in the traditional Chinese perception of the world. The image of emptiness was developed in classical Taoist texts and the understanding of the free space of the poster is preserved today precisely in the context of its Taoist understanding (for example, the function of a teapot – the cavity inside is more important than the shape and colour). Accordingly, the presence of something determines the nature of the use of the thing, and its absence – the fundamental possibility to use it [5, p. 15]. Today, this principle is applied to modern genres of Chinese art and can be traced in many works of poster graphics, associating free space with two dimensions: flat as a counter-form in the composition and spatial as a hidden spiritual essence. Both in the composition and in the general structure of the work, preference is given to the invisible over the visible. The interaction of these two components of free space is vividly revealed in the modern art poster, where images are created in the style of the objective requirements for the poster and the subjective author's "I", and the blank page is the form of being already set for these images. They will arise from it, be nourished and supported by it. In traditional Chinese painting, the ratio of forms and counter-forms is built along the plane and deep into the picture. For the new Chinese poster graphics, the planar interpretation of the void is relevant, but sometimes a symbolic depth can also be read in the poster.

Free spaces, with their elusiveness and at the same time real physical essence, serve in the work, among other things, to reveal the true qualities of visual forms. The air on the plane of a work of art is not just air, but a medium for the spirit of qi, so it is an active element. It is traditionally believed that a picture without air has no meaning. The spirit of qi organizes objects on the plane of the sheet – if there are many of them –

it does not allow them to be in disorder, and in the case of their small number, it does not allow them to fall apart. In a classic painting composition, the presence of empty space above and below the format is considered optimal. Unlike classical paintings, a poster with its technical features does not oblige the author to leave a white field, and today, in the era of digital technologies, the concept of the original color of the sheet has been completely abolished. The author of the poster can specially create voids to provide an additional meaningful accent – the main image or text acquires expressiveness and is strengthened by its formal and plastic features. It can be noted that this trend has an international character and posters with a laconic (white) background and a small number of objects are found quite often in the context of modern visual culture, and emptiness, as a form with a subtle philosophical meaning, is justified by the laws of compositional and communicative expediency [1].

The graphic composition of the Chinese art poster today is a field of complex interaction of its visible and invisible elements. Visualization of the content of the message, compositional laws and established visual-communicative design trends that form the external components of the poster organically work with their internal content. This content is not only aesthetically justified, but also has a philosophical basis, performs the role of an organizer of objects, acquiring its spiritual and aesthetic content. This aspect gives the graphic work special invisible properties and expresses the national identity of the Chinese people through the concepts of worldview and artistic tradition. In general, the actualization of the use of not only traditional elements and styles, but also aesthetic and philosophical approaches formed during several millennia of Chinese cultural development become valuable resources for designers in all areas of visual communication.

References

1. Cushing L. Chinese posters: Art from the great proletarian cultural revolution. Chronicle Books, 2007. 144 p.
2. Ding, Y. Relevant Exploration on The Application Of Chinese Traditional Culture Elements In The Graphic Design. In 3rd International Conference on Science and Social Research (ICSSR 2014) Atlantis Press. pp. 1342–1345.

3. Feifei, F. A cross-cultural design pattern: Chinese modern design. Graduate Theses Dissertations, and Problem Reports, 2006. Retrieved from: <https://researchrepository.wvu.edu/etd/748>.
4. Knight, N. Reflecting on the Paradox of Globalisation: China's Search for Cultural Identity and Coherence. *China: An International Journal*, 2006. Vol. 4 (1), pp. 1–31.
5. Little, S. *Taoism, and the Arts of China*. Univ of California Press, 2000. 415 p.

КОНЦЕПЦІЯ ПОРОЖНЬОГО ПРОСТОРУ У СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМУ ПЛАКАТІ ЯК ОЗНАКА ІДЕНТИЧНОСТІ

Ван Цзецянь

НУ «Львівська політехніка», аспірант (спеціальність Дизайн).

<https://orcid.org/0000-0001-9484-2273>

Email: wangzeqianstudy@gmail.com

Науковий керівник: д.арх., доцент Павлів А.П.

Сьогодні, у контексті глобалізаційних тенденцій, у проектній діяльності графічних дизайнерів Китаю постає питання збереження та використання не лише традиційних елементів та стилів, але й естетико-філософських підходів, сформованих протягом кількох тисячоліть культурного розвитку країни. Серед таких підходів – особливе ставлення художника до вільного простору аркуша. Характер простору, його наявність або відсутність суттєво впливає на сприйняття графічного твору, адже при передачі повідомлення працює нарівні з візуально-образними елементами – організовує їх, акцентує увагу, впорядковує. Відповідно, графічна композиція китайського художнього плакату сьогодні це поле складної взаємодії його зримих та незримих елементів. Образотворення змісту повідомлення, композиційні закони та усталені візуально-комунікативні проектні тенденції, що формують зовнішні складові плакату органічно працюють з їх внутрішнім змістом. Цей зміст виявляється не лише естетично виправданим, але й набуває свого духовно-естетичного змісту.

Ключові слова: плакат, порожній простір, традиція, композиція, Китай.

ОСОБЛИВОСТІ ГРАФІЧНОЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПЕРЕБІГ ВОЄННИХ ДІЙ

Селіванов Іван Сергійович

НУ “Львівська політехніка”, Інститут архітектури

та дизайну, кафедри Дизайну та основ архітектури,

аспірантура (спеціальність “Дизайн”)

<https://orcid.org/0000-0002-3416-3620>

Email: Ivan.S.Selivanov@lpnu.ua

Наук. керівник: к.мист., доц. Мельник О.Я.

У світі, де військові конфлікти та глобальні кризи стають дедалі надзвичайними та складними, використання передових технологій для аналізу та візуалізації даних є складовою частиною стратегічного розуміння ситуації.

Графічна інтерактивна візуалізація, яка може бути реалізована за допомогою застосування певних технологій (зокрема у веб-середовищі) дає можливість зобразити інформацію про воєнні дії в такий спосіб, що вона стає доступною та зрозумілою для різних зацікавлених сторін, від військового та політичного керівництва до громадськості. Така візуалізація може передавати складні дані про локації військових одиниць, стратегічні переміщення та прогнозовані сценарії розвитку подій. Вона допомагає глибше розуміти особливості перебігу конфлікту та сприяє прийняттю правильних рішень.

Одним з ключових підходів графічної інтерактивної візуалізації воєнних дій є можливість миттєвої інтеракції з даними. Користувачі можуть змінювати параметри візуалізації, робити навігацію через географічну мапу або часову шкалу, відстежуючи зміни в реальному часі та проводячи аналіз даних у зручному для себе форматі. Це надає можливість отримати повний обсяг відкритої інформації та виявити складні зв'язки, які допомагають приймати обґрунтовані рішення, що є вкрай важливо у воєнному контексті.

У процесі написання даного дослідження було проведено аналіз наявних рішень з інтерактивної візуалізації даних пов'язаних із перебігом воєнних дій, зокрема ресурс, DeepStateMap.Live, де користувачі можуть аналізувати поточний стан ситуації як в тилу, так і на лінії зіткнення шляхом виконання різних взаємодій (зміна виду мапи, вимірювання дистанції, фільтрація умовних позначень тих чи інших об'єктів тощо). Крім цього було проаналізовано ряд загальних теоретичних праць таких авторів як Стефані Евегрін, Хілі Кірана, Клауса Вільке та Кава Наземі, які:

- наголошують на важливості врахування характеристик даних, їхнього типу та мети візуалізації задля досягнення ефективного сприйняття інформації [1];
- звертають увагу на комунікації даних та важливості їх зрозумілості для широкого кола аудиторії [2];
- вказують на важливі аспекти візуалізації, включаючи вибір певних інструментів для дизайну графіків, використання кольорів та способів уникнення спотворень фінальної візуалізації [3];
- пропонують методи та підходи до зображення складних семантичних структур з метою поліпшення розуміння та взаємодії з інформацією [4];

Базуючись на даних джерелах, було виокремлено основні особливості графічної інтерактивної візуалізації інформації воєнного характеру, що полягають:

- У виборі відповідних типів графіків, який базується на врахуванні природи даних та мети їх візуалізації. Це допомагає ефективно передавати інформацію воєнного характеру та забезпечувати належний рівень зрозумілості для загальної аудиторії.
- У використанні інтерактивності, що являє собою можливість використання відповідних елементів у візуалізаціях про перебіг воєнних дій для забезпечення детального аналізу та взаємодії з інформацією. Це може включати можливість масштабування, фільтрування, додаткової інформації

при наведенні курсора тощо (власне те як це реалізовано на ресурсі DeepStateMap.Live).

- У стилістичній особливості дизайну графіків, в якій основна увага звертається на дотримання певних стилістичних та естетичних вимог задля привабливості візуалізації, оскільки використання правильних кольорів, шрифтів та композиційних принципів допомагає створити зрозумілу та естетичну візуалізацію воєнного характеру.
- У поширенні як загальнодоступних даних для пересічних користувачів з узагальненим висвітленням подій, які відбулися, так і з обмеженим доступом для військового та політичного керівництва з більшою деталізацією та у режимі наближеному до реального часу, що є важливим фактором її висвітлення через певні комунікаційні канали з метою ефективного інформування про поточний стан речей.
- У адаптивності та контекстуалізації, в якій розглядаються підходи до адаптації візуалізацій до різних контекстів та специфічних потреб користувачів (зокрема дані по втратах, кількостях тривог тощо). Візуалізації можуть бути змінними залежно від рівня деталізації зображуваних даних, що допомагає адаптувати їх до конкретних ситуацій.

В цілому можна констатувати, що інтерактивна візуалізація інформації про перебіг воєнних дій, є вагомим інструментом для розуміння та аналізу перебігу конфліктів. Вона сприяє кращому рівню комунікації, допомагає в прийнятті обґрунтованих рішень та може мати значний вплив на подальший розвиток ситуації у зонах конфлікту.

Список використаних джерел

1. Евергрін С. Effective Data Visualization: The Right Chart for the Right Data: книж. вид. — Таузанд-Оакс: Sage, 2019. 352 с.
2. Хілі К. Data Visualization: A Practical Introduction: книж. вид. — Принстон: Princeton University Press, 2019. 296 с.

3. Вільке К. Fundamentals of Data Visualization: книж. вид. — Себастопол: O'Reilly Media, 2019. 387 с.
4. Кава Н. Adaptive Semantics Visualization: книж. вид. — Берлін: Springer, 2016. 440 с.

THE FEATURES OF GRAPHIC INTERACTIVE VISUALIZATION OF INFORMATION ON THE COURSE OF MILITARY OPERATIONS

Ivan Selivanov,
postgraduate student, Department of Design
and Architecture Fundamentals, Institute of Architecture and Design,
Lviv Polytechnic National University
Supervisor; candidate of Art Criticism,
*Associate Professor **O. Melnyk***

The interactive graphic visualization of information on the progression of military activities assumes tremendous importance in the realms of understanding, analysis, and assimilation of events within conflict-stricken areas. It furnishes intricate insights into ongoing events in theatres of military operations, troop manoeuvres, inhabited regions, and other pertinent open-source data associated with the armed conflict.

The inherent significance of interactive information visualization concerning the course of military activities manifests in its facilitation of ease of understanding, visual elaboration, analytical capabilities, prognostications, force distribution, public information, and educational aspects. It represents a powerful instrument for understanding and analysing conflicts, enhancing communication, aiding in informed decision-making, and potentially exerting significant influence on the subsequent trajectory of the conflict-affected regions.

Keywords: *understanding, visualization, insights, open-source, facilitation, elaboration, decision-making, analysis, communication*

ОЛЕКСАНДР БОГОМАЗОВ. УКРАЇНСЬКИЙ КУБОФУТУРИЗМ

Саченко Андрій Миколайович

*Український Вільний Університет, Факультет Філософії,
магістратура, спеціальність «Мистецтвознавство»*

Email: andsachenko@gmail.com

*Науковий керівник: доктор мистецтвознавства,
професор А.Г. Єфіменко*

Історія українського мистецтва налічує ряд яскравих постатей, котрі займалися не тільки практикою, а й намагалися створити доктрину для власних починань. Одним з таких діячів є Олександр Костянтинович Богомазов – представник київського авангарду початку минулого століття. Художник здебільшого працював у живописі й графіці й написав теоретичний трактат «Живопис та елементи» - програмну працю основних принципів створення мистецького твору.

Термін «кубофутуризм» утворився на теренах Російської імперії під впливом двох європейських течій - футуризму в Італії та кубізму у Франції. Спершу Богомазов перебував під впливом символізму. Це можна побачити в його ранніх автопортретах, де прослідковується намагання показати внутрішній стан автора, аніж зовнішні прикрашальні аспекти. За допомогою Олександри Екстер він познайомився з фотографіями робіт Пікассо та інших європейських митців. У 1913-1914 роках композиції кардинально змінюються від меланхолійної витонченості до енергійних ритмів, волі до життя, динамізму, що визначають творчий інстинкт. Починають домінувати перпендикулярні лінії, площини, жорсткі ритми між формами. Митець ділить форму на фрагменти, інколи доводячи її майже до абстракції. В картинах переважають урбаністичні пейзажі з гострими кутами, але округлі людські силуети пом'якшують цю строгість. Майстер вважає, що кожна лінія зображення не має бути паралельною відносно площини картини, на якій це

зображення створене. Таким чином, візуальний твір набуває найдинамічнішого рівня сприйняття для глядача.

Художник жив у фінансовій скруті впродовж усього життя. На відміну від інших українських діячів, які слідували до Мюнхену чи Парижу, він прямував на схід, зокрема, на Кавказ. Ці мандри згодом відгукнуться яскравими спогадами у пейзажах. Після повернення з подорожі до Фінляндії Богомазов розробляє теоретичну концепцію «Живопис та елементи» й присвячує її дружині Ванді. Художниця польського походження Ванда Вітольдівна Монастирська зіграла важливу роль у збереженні творчого спадку чоловіка. В 1943 році, під час німецької окупації, вона була змушена покинути власне місце проживання. Жінка взяла тачку, завантажила на неї архів чоловіка: малюнки, документи і перевезла ці речі до родичів на Святошин. Приблизно через 20 років, групою молодих мистецтвознавців творчий доробок киянина буде заново відкритий у столиці України.

В основі теоретичного вчення знаходиться розуміння площини картини як сукупності образотворчих елементів– пункту, лінії, плями. Вони утворюють ритм, що є визначальним моментом для створення композиції. Текст налічує такі розділи, як: «Розвиток художніх елементів», «Аналіз об'єкта мистецтва», «Переклад сприйняття у картинну площину», «Лінія», тощо. Майстра цікавить ритм та динаміка. У візуальному творі важливі як позитивні елементи, так і паузи (або інтервали), а ритми розподіляються на кількісні та якісні.

Зображення за Богомазовим є матеріалізованим естетичним захопленням. В першу чергу, це комплекс емоцій, які налічують ряд простих відчуттів. Розвиток кожного з виду мистецтв ґрунтується на просуванні визначальних елементів цих мистецтв: слова, лінії, звуку, форми. Але ці елементи можуть проявити себе лише у спеціальному середовищі, призначеному для них.

Як пише авторка монографії «Автопортрет» Олена Кашуба-Вольвач, «невідомо, чи були пропозиції щодо видання рукопису в 1914-1915 роках. Але ми знаємо, що художники рукопис читали і обговорювали» [1, с.56]. У 1990-х роках

російськомовний оригінал був перекладений українською та англійською мовами за підтримки фонду «Відродження» в Україні. Разом з текстом опубліковано вступ мистецтвознавця Дмитра Горбачова та виступ Олександра Богомазова 1918 року на Першому всеукраїнському конгресі живописців. У промові художник визначає споріднений корінь у всіх видах мистецтв (музика, живопис, поезія, тощо), які об'єднані театром. «Живопис є лише однією прекрасною квіткою у еклектичному букеті мистецтва». [4, ст.153]. Незалежно від стилів, трендів, моди всі твори мистецтва мають базові елементи. Він керується власним бажанням та імпульсом у їх створенні. Виділяє три основні елементи, що визначають предмет мистецтва:

1. Творчий імпульс автора
2. Навколишнє середовище, що впливає на авторське «єго» і, таким чином, стимулює його до створення
3. Матеріал, з якого виконаний твір.

Богомазов інтегрує ці базові елементи у регіональний контекст молоді Української держави. Він протиставляє Київ Петербургу та Москві. Змальовує столицю України як місто з яскравими, вибуховими ритмоформами: «Вулиці тиснуть на небо, лінії енергійні та сильні, вони опускаються, піднімаються, співають і грають» [4, ст.154]. Закликає розвивати українську мистецьку школу, щоб зберегти молодь, яка їде «північ». Виступає проти академізму як педагогічного підходу у навчальних закладах, що нищить індивідуальність у юних митцях.

Олександр Богомазов прожив недовге життя, сповнене фінансових проблем та хвороби. Проте вольовий стержень та підтримка дружини допомогли йому відбутись й увійти в історію мистецтва не тільки у якості практика, але як талановитий теоретик, вчитель. Трактат «Живопис та елементи» є оригінальним поглядом киянина, порівнюючи з теоретичними працями Кандинського і Малевича. Ідея тексту тримається на спробі автора визначити засадничі принципи створення зображення на картинній площині, пояснити взаємодію художнього твору з глядачем. Педагог Богомазов мав погляди на реформування української мистецької школи, відрізняв її регіональні особливості від «північного сусіда» й

прагнув запровадити новітні форми викладів для учнів й студентів. Ці намагання резонують і з теперішнім часом, адже Україна перебуває у стані боротьби проти російського вторгнення. Мистецькі здобутки минулого мають поширюватись. Це той фундамент, на якому будуть зростати нові покоління. Можливо, у майбутньому теоретичний трактат Олександра Богомазова знайде власне втілення у вигляді перекладу німецькою та іншими мовами, адже дана праця є не тільки частиною локальної української історії, а й перегукується із актуальними напрямками в Європі початку XX століття.

OLEXANDR BOHOMAZOV. UKRAINIAN CUBO-FUTURISM

Andrii Sachenko

Master's degree, Faculty of Philosophy

Ukrainian Free University

Supervisor: Professor Adelina Efimenko

The article describes the art activity of Kyiv-based artist Olexandr Bohomazov who had activities not only as a practitioner but also created a theoretical manuscript "Painting and elements". In that work he declared that the image consists of formal elements on the picture plane, the movement of which sets the rhythm and dynamics. For him the environment is full of energy, it is visible even in static objects. Bogomazov singled out the peculiarity of Ukrainian art from its northern neighbour and called for the reform of art schools in the young country, which were steeped in academicism.

Keywords: *Ukrainian art, avant-garde, cubo-futurism, painting, essential elements.*

Список використаної літератури

1. Кашуба-Вольвач Олена. Автопортрет. Київ, Родовід, 2012. 180 с.
2. Маркаде Жанк-Клод. Малевич. Київ, Родовід, 2013. 350 с.
3. Akinsha Konstantin, Denysova Katia, Kashuba-Volvach Olena. In the Eye of the Storm: Modernism in Ukraine 1900 – 1930s. Thames & Hudson, 2023. 240 p.
4. Bogomazov Alexander. Painting and Elements. Printed by "Zadumlyvy Straus", 1996. 156 p.
5. Greenberg Clement. Art and Culture. Critical essays. Beacon Press Boston, 1989. 139 p.

VI. СЕКЦІЯ «ПОЛІТОЛОГІЯ ТА ПРАВО»

УДК 341.1/.8

ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ОСНОВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ОХОРОНУ БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЩОДО ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ

Субботіна Наталія Володимирівна

Український Вільний Університет,

факультет державних та економічних наук,

докторантура (спеціальність «Право»)

Email: natalia.subbotina11@gmail.com

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Непийвода В.П.

Конвенція про охорону біологічного різноманіття (Ріо-де-Жанейро 5 червня 1992 року) [надалі – Конвенція; Конвенція про біорізноманіття] стала першим міжнародно-правовим документом, що цілісно (а не лише побіжно чи галузеву) регулює питання біологічного різноманіття [2; 12, с.1]. Україна приєдналася до неї 1994 р., а 8 травня 1995 р. цей міжнародно-правовий документ набув чинності для України. Оскільки Конвенція про біорізноманіття є рамкова, успішність досягнення її цілей – збереження біорізноманіття, сталого використання його компонентів і спільного одержання на справедливій і рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів (ст. 1) залежить значною мірою від дій держави на національному рівні. Ратифікація Конвенції про біорізноманіття створила Україні як незалежній державі простір для оновлення свого законодавства, природоохоронних політики й практики в бік відмови від радянської спадщини і запровадження кращих міжнародних практик. Однак, попри певні зрушення, радянські підходи до лісової галузі та природоохоронної діяльності ще не повністю подолано, через що лишається водночас чимало викликів та можливостей для вдосконалення [1, с.9].

Формулювання зобов'язань за Конвенцією про біорізноманіття є доволі загальними, залишаючи значний простір для вибору конкретних засобів їх втілення державами-учасницями, однак виражають доволі чіткі сутнісні вимоги. Крім

юридично-обов'язкового тексту Конвенції, її інституційний механізм напрацював великий масив авторитетних рішень рекомендаційного характеру. Серед них окрім тематичних рішень, вагому роль для виконання Конвенції мають стратегічні документи. Донедавна основним таким стратегічним документом був Стратегічний план з біорізноманіття на 2011-2020 роки та цільові завдання Аїті щодо біорізноманіття (у виконанні яких Україною спостерігався половинчастий успіх), на зміну якого 2022 р. прийшла Куньмінсько-Монреальська глобальна рамкова програма з біорізноманіття, що містить візію до 2050 р. та цілі до 2030 року [13; 1, сс. 60-71].

Базове зобов'язання держав згідно з Конвенцією – створити національні стратегії, плани чи програми збереження і сталого використання біорізноманіття або адаптація з цією метою чинних стратегій, планів або програм (стаття 6). Першим кроком України на виконання цього зобов'язання стало прийняття короткої Концепції збереження біологічного різноманіття України (1997) [6]. Згодом Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження "Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біологічного різноманіття на 2005-2025 рр." (2004), однак саму програму так і не було затверджено. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року» (2010) містив Ціль 5 «Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі», завдання якої загалом відповідали цільовим завданням Аїті. «Біорізноманіття» фрагментарно згадано і у чинній Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року (2019), де одним із завдань є «включення питань щодо цінності біорізноманіття в національні, місцеві, стратегічні, програмні документи та плани розвитку економіки та її галузей» [7]. Стратегічна ситуація щодо лісового біорізноманіття в останні роки є порівняно кращою за інші галузі завдяки включенню компонента «збереження біорізноманіття в лісах» до Державної стратегії управління лісами України до 2035 року [10]. Однак, залишається потреба затвердження стратегічних і програмних документів безпосередньо щодо біорізноманіття та міжгалузевої інтеграції охорони і сталого використання

біорізноманіття в усі пов'язані із ним сфери діяльності. В Україні побутує думка про охорону біорізноманіття як майже виняткову функцію Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, при цьому роль інших органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування, інших суб'єктів господарювання та землекористувачів залишається незначною [1, с.25].

Ще одним основоположним зобов'язанням відповідно до Конвенції є визначення компонентів біорізноманіття, які мають важливе значення для його збереження і сталого використання, моніторинг таких компонентів, а також визначення процесів і категорій діяльності, які можуть суттєво несприятливо впливати на біорізноманіття (стаття 7). В Україні моніторинг біорізноманіття залишається проблематичним: немає як принципів моніторингу, так і фактичного моніторингу біорізноманіття (крім мисливських видів та деяких видів, яких вважають шкідниками лісового або сільського господарства, а також невеликого відсотка об'єктів природно-заповідного фонду) [1, сс.14–16, с.26]. Потреба встановити системи моніторингу природоохоронного статусу природних оселищ та рідкісних і зниклих в Європі видів природної флори і фауни передбачена, наприклад, в одному з указів Президента (2017), однак статус виконання цих заходів невідомий [4].

Осердям зобов'язань з охорони біорізноманіття передбачених Конвенцією про біорізноманіття є стаття 8, що визначає заходи, спрямовані на збереження *in situ* (збереження екосистем і природних оселищ, а також підтримання та відновлення життєздатних популяцій видів у їхньому природному середовищі). З усієї палітри можливих заходів, в Україні діяльність з охорони біорізноманіття зводиться здебільшого до створення об'єктів природно-заповідного фонду та ведення статистики щодо їх площі [1, с.25]. З 2021 року спостерігається деякий прогрес у питанні чужорідних інвазійних видів, зокрема у вузькому сегменті відтворення лісів. Скажімо, у квітні 2023 року Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів затвердило перелік чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів, на виконання п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 20

грудня 2022 року № 1410 «Про внесення змін до Правил відтворення лісів» та пов'язаний з кількома стратегічними документами [3].

Одним із основних процедурних зобов'язань згідно з Конвенцією є оцінка впливу на довкілля (ОВД) щодо проєктів, здатних спричинити значний несприятливий вплив на біорізноманіття (ст. 14). В Україні процедура ОВД була запроваджена 2017 р., і формально вона має враховувати біорізноманіття [8]. Однак, фактично оцінка впливу на біорізноманіття потребує даних моніторингу за статею 7 Конвенції, який в Україні майже не здійснюється [1, с.47]. Крім цього, виникають питання щодо ефективності та добросовісності ОВД (наприклад, у світлі добре висвітлених у медійному просторі випадків полонини Боржави та гірського масиву Свидовець). Крім ОВД стаття 14 Конвенції передбачає і стратегічну екологічну оцінку (СЕО) [11, сс. 437–438]. В Україні їй підлягають документи державного планування, зокрема у сфері лісового господарства [9]. Водночас залишається неврегульованим питання, чи вимога здійснення СЕО поширюється на документи лісовпорядкування. Нещодавно прийнятий (2023) Порядок здійснення лісовпорядкування [5] згадує ОВД лише для певних випадків, але не має жодних згадок про СЕО. Водночас він передбачає окреме громадське обговорення в процесі лісовпорядкування, що створює певну неузгодженість правових норм. Однак перспективним і обнадійливим з огляду на біорізноманіття, видається, залучення до переліку матеріалів лісовпорядкування відомостей про місце перебування видів і оселищ, які охороняють на підставі Бернської конвенції, висновків про належність певної ділянки до пралісів, квазіпралісів чи природних лісів, а також вимога заповідання чи включення до екологічної мережі типових та унікальних природних комплексів, місць зростання і оселення рідкісних і зниклих видів тваринного і рослинного світу, виявлених на певній території під час лісовпорядних робіт. Ці компоненти доповнює вимога проєктування заходів для збереження, охорони і відтворення рідкісних або зниклих видів згідно з різними переліками, а також формулювання «Збереженню біорізноманіття та посиленню природоохоронної ролі лісів повинні сприяти всі запроєктовані лісгосподарські заходи».

Підсумовуючи огляд виконання Україною основних зобов'язань, що випливають з Конвенції про біорізноманіття, зокрема її статей 6, 7, 8 та 14, слід відзначити як наявність невирішених проблем, так і певні позитивні зрушення останніх років. Перебуваючи на етапі переходу від концепцій до практичного втілення, такі зрушення творять перспективи кращого виконання зобов'язань України в цій царині.

UKRAINE'S IMPLEMENTATION OF THE KEY OBLIGATIONS UNDER THE CONVENTION ON BIOLOGICAL DIVERSITY: CHALLENGES AND PROSPECTS FOR THE FOREST ECOSYSTEMS

Natalia Subbotina,
PhD candidate, Faculty of State and Economic Sciences,
Ukrainian Free University
Supervisor: PhD in Law, Associate Professor V. Nepiyvoda

The article provides an overview of the implementation of the key obligations on biodiversity conservation under the 1992 Convention on biodiversity, including its Articles 6, 7, 8 and 14 by Ukraine with a focus on forest biodiversity. It is noted that although partial success has been achieved, profound challenges of adoption of a comprehensive national biodiversity strategy, incorporation of biodiversity concerns into sectoral plans or policies, monitoring of biodiversity, measures of in-situ conservation and use of the environmental impact assessment and strategic environmental assessment procedures remain. The developments of recent years, in particular with respect to forestry such as adoption of a National strategy for forest management and related documents create new prospects and constitute a glimpse of hope for the better implementation of Ukraine's obligations on conservation of forest biodiversity.

Keywords: *biodiversity, CBD, forest ecosystems, forestry.*

Список використаних джерел

1. Василюк О.В Стан відображення в програмних документах України та статус реалізації положень Конвенції ООН про охорону біологічного різноманіття: аналітичний звіт. Київ, 2017. 86 с.
2. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року: Міжнародний документ від 05.06.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text.

3. Міндовкілля затвердило перелік чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів. // Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. 05.05.2023. URL: <https://mepr.gov.ua/mindovkillya-zatverdylo-perelik-chuzhoridnyh-vydiv-derev-zaboronenyh-u-vidtvorenni-lisiv/>.
4. Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду: Указ Президента України від 21.11.2017 № 381/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381/2017#Text>.
5. Порядок здійснення лісовпорядкування. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 07.02.2023 № 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-2023-%D0%BF#Text>.
6. Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.1997 № 439. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-97-%D0%BF#Text>.
7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
8. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>.
9. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>.
10. Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1777-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#n369>.
11. Craik N. Biodiversity-inclusive impact assessment in “Biodiversity and Nature Protection”, ed. Morgera E. and Razzaque J. Cheltenham, 2017. 431 – 444 pp.
12. Glowka, L, et al., A Guide to the Convention on Biological Diversity, IUCN, Gland and Cambridge, 1994, xii + 161pp.
13. Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework, CBD/COP/15/L25, 2022, URL: www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-02-en.pdf.

ЗЛОЧИН ГЕНОЦИДУ ЧИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТИ: ІНШИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМАТИКУ ТЛУМАЧЕННЯ ЯВИЩА ГОЛОДОМОРУ

Андрій Прилуцький

*Український Вільний Університет,
факультет державних та економічних наук,
магістратура (спеціальність міжнародні відносини)*

<https://orcid.org/0009-0002-9423-9196>

Email: andrii.prylutskyi@gmail.com

Науковий керівник: PhD Геннадь Побережний

У 2006 році Верховною Радою України (далі – ВРУ) було ухвалено Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» (далі – ЗУ про Голодомор), де було визначено злочином геноциду супроти «українського народу» – саме Голодомор, обмежений часовими рамками [1]. З того часу минуло майже 15 років, і стало відомо багато нової інформації щодо геноцидної совєцької політики, однак ніякої ревізії на національному рівні щодо тлумачення Голодомору не відбулося. Тому, варто нарешті переглянути доцільність ЗУ про Голодомор відповідно до міжнародно-правової практики та розглянути, якого типу він може бути злочином.

Римський статут Міжнародного карного суду (далі – РС МКС) в ст. 5 виділяє чотири «найбільш тяжкі злочини, які викликають занепокоєння всього міжнародного товариства»: злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини проти агресії [2]. Потрібно окреслити два перерахованих останніми - як злочини, що стосуються свідомого порушення норм, звичаїв війни та здійснення акту агресії, з використанням воєнної сили держави відповідно. Оскільки Голодомор не був пов'язаний із війною та збройним конфліктом, немає сумніву, що він не належить ні до воєнних злочинів, ні до злочинів проти агресії.

За такої умови, щоби краще розглянути проблематику тлумачення Голодомору, потрібно зрозуміти відмінність злочинів проти людяности й геноциду.

В ст. 2 Конвенції ООН про запобігання та покарання злочину геноциду (далі – Конвенція ООН про геноцид) та в ст. 6 РС МКС є чітке тлумачення поняття геноцид – дії, які вчинено з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу, як таку, через вбивство членів такої групи; заподіяння тяжкої тілесної або психічної шкоди членам такої групи; навмисне створення такій групі умов розрахованих на її повне або часткового знищення; втілення заходів, спрямованих на запобігання народженню дітей у такій групі; примусове передавання дітей такої групи до іншої групи [3,4]. Потрібно підкреслити важливість застосування у визначенні такої словосполуки, як-от «намір знищити захищену групу, як таку», бо саме доведення наміру знищити лише перераховані групи за дійсню чи уявну належність до таких груп й відрізняє геноцид від інших злочинів.

Національний дискурс намагається визначити об'єктом Голодомору українське селянство як етнічну групу, бо більшість селян, що нищилися, походили з теренів України. А намір – знищенням українського селянства у відповідь на опір колективізації через заборону селянам виїжджати за межі України; покарання чиновникам, котрі намагалися допомогти хліборобам вижити; експорт величезних об'ємів зерна з території України під час Голодомору навіть за умови, що продаж українського зерна в той час був економічно не вигідним; а також через відмову совєцької влади визнати наявність голоду, прийняти допомогу з-за кордону [5]. Всі же постанови ЦК комуністичної партії в цей час щодо допомоги селянам несли здебільшого несвоєчасний характер та мали на меті забезпечити проведення майбутніх посівних кампаній. Володимир Василенко, доктор юридичних наук, наголошує на таємній директиві від 8 травня 1933 року з підписами Сталіна та Молотова, адресованої всім «партійним робітникам» щодо припинення репресій, бо мета репресій була досягнута [6].

Утім, доцільно звернути увагу на промову 1953-го року «Совецький Геноцид в Україні» Рафаїла Лемкина, видатного правника та автора терміну «геноцид», на двадцяті роковини Великого голоду (на час промови не було терміну Голодомор), де науковець підкреслив, що знищення української нації – «це класичний приклад совецького геноциду, його найдовший і найширший експеримент русифікації». Він наголошував, що об'єктом геноцидної політики советів на теренах України – є українська національна група, а не лише українське селянство, коли вказав механізми – вістря «нищівних ударів» совецької геноцидної політики через знищення “мозку” нації – інтелектуалів, що генерують національну ідентичність; винищування “душі” нації – українського духовенства; а лише потім – і через ліквідацію “тіла” нації – незалежного селянства, що нищилося, як упродовж Великого голоду, так і протягом розкуркулення та колективізації 1929-1931 років. Лемкин казав, геноцид цілої нації – “винищення не лише окремих осіб, але й культури і нації” [7]. Тобто, він не вважав селян узагальненням усієї нації, яку творять інтелектуали, а не хлібороби [8].

Окрім, у промові йшлося і про мету совецької геноцидної політики – створення «советської людини» та «советського народу», а не знищення селянства, як окремої групи, що підважує сучасні, усталені погляди [7]. Міжнародно-правова практика щодо цього говорить таке: Міжнародний карний трибунал щодо Югославії у справі Єлісича дійшов висновку, що «геноцидний намір може виявлятися у двох формах: як у намірі знищити велику кількість членів групи, так і в намірі вчинити вибіркоче знищення, коли мішенню є певні члени групи, "через той вплив, який матиме їхнє зникнення на виживання цієї групи, як такої"» [9]. Таке тлумачення Трибуналу є вагомим підтвердженням слів Лемкина щодо злочину геноциду супроти української нації, коли йдеться про знищення українських інтелектуалів разом із духовенством, які формують культурний фронт нації, «зникнення котрих могло підважити існування самої групи, як такої».

Варто додати, що Лемкин іменує Совецький Союз – імперією, а Україну – однією з його колоній, називає «примусове й цілковите знищенням усіх культур і всіх ідей, за винятком однієї – совецької» – колоніальним проявом. Йдеться про

насильницьке прищеплення совєцької культури, переселення українців по всій совєцькій імперії з метою їхньої советизації, що спровокувало й одночасне заселення України чужинцями [7].

Від себе можу доповнити, що наслідки такої колоніальної політики відчутні й досі, коли українці не можуть відмежувати своє від чужого й називають чужу, совєцьку владу – радянською.

Якщо застосувати формулу визначення геноциду щодо Голодомору відповідно до Конвенції ООН про геноцид, його визначення нічого не каже про таку окрему соціальну групу як селянство, що є очевидною невідповідністю ЗУ про Голодомор. Якщо наголосити не на повному знищенні української національної групи, а на частковому – через моріння голодом селянства, то і поготів не можна відокремлювати селянство від інших складових української національної групи, які також намагалися знищити. Саме існування постулату Голодомор – це геноцид – звужує тлумачення геноциду, ставить поза контекст між іншими злочинами совєцької влади супроти української нації, які в сукупності є геноцидом. Саме на цьому у своїй промові й наголошував Лемкин.

Тому, використовуючи міжнародно-правову методологію, можна дійти логічного висновку, що Голодомор – є одним із вістрів проведення геноцидної політики, однак він не зводиться до геноциду, бо частка не дорівнює цілому.

Злочини же проти людяности, з іншого боку, – котрі розробив професор Кембриджського університету, Герш Лаутерпахт, на початках, у статуті Міжнародного військового трибуналу для засудження й покарання керівників нацистського режиму за вчинені ними злочини, містили п'ять положень: вбивство, винищення, поневолення, депортацію, переслідування; однак Лаутерпахт наголосив, що перелік – відкритий, додавши до перерахованих положень й інші нелюдські діяння, вчинені проти цивільного населення [10]. Наразі в РС МКС перераховані положення описані детальніше, а також додані й додаткові, наприклад катування; будь-яка форма сексуального насильства; насильницьке зникнення осіб; злочин апартеїду. Утім, також наголошується, що такі злочини є

злочинами проти людяности за умови, коли вони вчиняються в межах широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено [11]. Однак, злочини про людяности ніяк не стосуються ні наміру знищити етнічну, національну, расову та релігійну групу, як таку, ні самих власне груп, як таких.

У разі відмежовування селянства від національної групи, можна стверджувати, що селянство – це цивільне населення, винищення якого відбувалося усвідомлено. Тому, логічно припустити, що Голодомор, як такий, – це приклад злочину проти людяности.

На жаль, в Україні промова Рафаїла Лемкіна стала відома лише 2008 року – після ухвалення ВРУ Закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», що надало юридичної сили спотвореному розумінню українцями геноцидної політики. Минуло багато років, однак концепція Голодомору-геноциду не була переглянута. Через це, рекомендується провести її ревізію на національному рівні задля визнання й розуміння справжніх наслідків проведення совами геноцидної політики.

CRIME OF GENOCIDE OR CRIMES AGAINST HUMANITY: AN ALTERNATIVE PERSPECTIVE ON THE INTERPRETATION OF THE HOLODOMOR PHENOMENON

Andrii Prylutskyi

Master's degree, Faculty of State and Economic Sciences,

Ukrainian Free University

Supervisor: *PhD in Political Science,*

Associate Professor Gennadi Poberezhny

The study disputes the recognition of the Holodomor of 1932-1933 as genocide and proposes to consider it a crime against humanity. It explores the definitions of genocide and crimes against humanity, highlighting the difference between the two. The article emphasizes Rafael Lemkin's view on the genocidal policy of the Soviet Union and its

impact on the Ukrainian nation. Referring to Lemkin's speech on the "Soviet Genocide in Ukraine," a conclusion is made that while the Holodomor is considered part of a genocidal campaign, it does not strictly meet the criteria for genocide itself. However, it can be classified as a crime against humanity. The paper calls for a reassessment of the classification of the crimes against Ukrainian nation for a more accurate understanding of its historical significance.

Key words: *Holodomor, Genocide, Crimes against humanity, Ukrainian famine, Raphael Lemkin, Reevaluation*

Список використаної літератури:

1. ЗАКОН УКРАЇНИ Про Голодомор 1932 – 1933 років в Україні // Інтернет: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду, ст. 5 // Інтернет: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. Конвенція про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього Інтернет: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду, ст. 6 // Інтернет: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
5. Володимир Василенко Голодомор 1932–1933 годов в Украине как преступление геноцида: правовая оценка 2008. Р. 1
6. Scheffer D. J. Toward a Modern Doctrine of Humanitarian Intervention // Univ. Toledo L. Rev. - 1992. - Vol. 23. - P. 254.
7. Рафаель Лемкін, Радянський геноцид в Україні // Рафаель Лемкін: радянський геноцид в Україні (стаття 28 мовами) / Редактор Роман Сербин. - К_ Майстерня книги, 2009. - С. 38-41.
8. Владислав Сердюк, Рафаїл Лемкін та його промова “Совєцький геноцид в Україні” Інтернет: <https://litgazeta.com.ua/articles/rafail-lemkyn-ta-joho-promova-sovietskyj-henotsyd-v-ukraini/>
9. Prosecutor V. Jelisi 'c, Case No. IT-95-10, at para. 82

10. Петро Рабінович, Анна Держипільська Офіційний проект Конвенції ООН про запобігання та покарання злочинів проти людяності (До 75-річчя перемоги над нацистським режимом) 2020 // Інтернет: <https://lexinform.com.ua/v-sviti/ofitsijnyj-proekt-konventsii-oon-pro-zapobigannya-ta-pokarannya-zlochyniv-proty-lyudyanosti-do-75-richchya-peremogy-nad-natsystyskym-rezhymom/>. 23. - Р. 254.
11. Римський статут Міжнародного кримінального суду, ст. 7 // Інтернет: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

УДК 341.96:347.628.42

ЗАРЕЄСТРОВАНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ФОРМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН У РАМКАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

Чечулін Микола Володимирович
Київський НУ ім. Тараса Шевченка,
Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин,
аспірантура (спеціальність – «Міжнародне право»)
<https://orcid.org/0000-0002-7321-7185>
E-mail: himmelnstern@gmail.com
Науковий керівник: к.ю.н., доц. Калакура В.Я.

Постановка проблеми. За останні півстоліття можна спостерігати стрімкі зміни, які відбуваються у всіх сферах суспільного життя у різноманітних куточках світу, зокрема у європейських країнах. Це, у свою чергу, ставить цілий ряд нових викликів перед правничою наукою, особливо щодо правовідносин громадян, які охоплюються сімейним правом. Адже дана галузь права досить довгий час залишалась відносно консервативною, однак зменшення кількості офіційних шлюбів та збільшення кількості громадян, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах між собою, зумовила новий поштовх для вирішення проблеми оновлення сімейного законодавства, як у країнах ЄС, так і в Україні. При цьому, якщо у країнах ЄС, питання правового регулювання фактичних шлюбних відносин, на даний момент, більш-менш вирішено у більшості країн-членів, то в Україні вищезгадана проблема потребує нагального вирішення, особливо з урахуванням

трагічних події в Україні, масового переміщення значної кількості українського населення до європейських країн та прискореного курсу українського керівництва на інтеграцію з ЄС. Тому проблема правового регулювання фактичних шлюбних відносин, зокрема у формі зареєстрованого або цивільного партнерства вбачається досить актуальною та доцільною, особливо у рамках євроінтеграційного поступу України.

Виклад основного матеріалу. Фактичних шлюбні відносини завжди існували поряд з формами офіційного шлюбу протягом всієї історії існування людського суспільства. Однак весь цей час правнича наука майже завжди залишала такі правовідносини поза своєю увагою. Хоча в юриспруденції відомі випадки в минулому, коли фактичні шлюбні відносини визнавались на офіційному рівні, як наприклад, у формі «конкубінату» у праві Давнього Риму, однак фактично процес включення фактичних шлюбних відносин до правового поля почався лише в останній чверті ХХ ст. в деяких європейських країнах. В Україні ж перші спроби вирішити питання правового регулювання фактичних шлюбних відносин почалися лише у 2004 році з набранням чинності Сімейного Кодексу України. Так, зокрема ст. 74 передбачає наявність майнових прав для «чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або будь-якому іншому шлюбі», які є тотожні правам спільної сумісної власності подружжя, а також можливість укладання між такими особами договору щодо режиму майна [1]. Однак, дана правова конструкція ставить перед пересічними громадянами більше питань ніж відповідей, адже є досить абстрактною та охоплює не весь спектр прав та обов'язків, які виникають під час перебування у фактичних шлюбних відносинах. Крім того, у випадку правового спору щодо прав та обов'язків, які витікають із фактичних шлюбних відносин, положення даної статті досить неоднорідно застосовується українськими судами та призводить до досить суперечливої судової практики. Також варто зазначити, що вищезгадані норми виключають із правового поля певне коло громадян, які ідентифікують себе як одностатеві пари. Саме вищезгадані причини зумовили запит зі сторони значної частини українського суспільства на вирішення проблеми правового регулювання

фактичних шлюбних відносин, які користуються, незважаючи на досить традиційні погляди окремої категорії українських громадян на сімейне життя, певною популярністю, особливо серед молодих українців. Звичайно, вирішення зазначеного правового питання є також передумовою інтеграції України до ЄС та обов'язковим кроком гармонізації вітчизняного законодавства з *acquis* ЄС.

Для висвітлення питання легалізації фактичних шлюбних відносин в Україні, варто зазначити, що проблема правового регулювання фактичних шлюбних відносин у європейських країнах вирішувалась шляхом запровадження у законодавство відповідної країни правового інституту так званого «цивільного або зареєстрованого партнерства», який вбачається найбільш оптимальним та розповсюдженим способом усунення відповідних прогалин у законодавстві. Цей підхід був взятий на озброєння і вітчизняними правниками. Однак спочатку концепція цивільного та зареєстрованого партнерства розглядалась європейськими та вітчизняними юристами, в першу чергу, як альтернатива офіційного шлюбу виключно для одностатевих партнерів. Так, зазначений концепт фігурує, наприклад, у щорічній доповіді за 2022 рік Уповноваженого з прав людини [2] та у майбутньому законопроекті від Мінюсту України, який передбачений у Плані пріоритетних дій Уряду на 2023 рік [3]. Але ситуація поступово змінювалась, як у Європі, так і в Україні, особливо за останній рік після початку неоголошеної війни Російської Федерації проти України та набуття Україною статусу кандидату на вступ у ЄС. Зокрема, у березні 2023 року у Верховній Раді України було зареєстровано відповідний законопроект № 9103 щодо запровадження в Україні правового інституту зареєстрованого партнерства, який є альтернативним майбутньому законопроекту Уряду, та передбачає надання правового режиму зареєстрованого партнерства, як одностатевим, так і різностатевим парам [4]. Про підтримку цієї ініціативи свідчить також і відповідна електронна петиція №22/185864-еп, яка була розміщена на сайті Президента України та набрала необхідні для розгляду 25 тисяч голосів українських громадян [5]. Крім того, в червні 2023 року ЄСПЛ нарешті виніс рішення у справі «Маймулахін та Марків проти України», яке фактично зобов'язало українську владу запровадити у

вітчизняне законодавство правовий інститут «zareєстрованого партнерства» [6].
Всі ці фактори спричинили новий погляд на вищезазначену правову проблему та зумовили всі передумови для ухвалення українськими парламентарями вищезгаданого законопроекту № 9103.

Особливістю законопроекту № 9103 є урахування потреб більш широкого кола громадян у співставленні з майбутнім законопроектом Міністерства юстиції України та зазначення у ньому основних майнових та немайнових прав та обов'язків громадян, які обирають zareєстроване партнерство як альтернативу традиційним формам шлюбу. Водночас ухвалення вказаного законопроекту та внесення змін до Сімейного Кодексу України, інших кодексів та нормативно-правових актів цілком узгоджується із розпочатим раніше процесом комплексної рекодифікації цивільного законодавства України. Також ухвалення даного законопроекту дозволить забезпечити недискримінацію та забезпечення прав та обов'язків кількість осіб в Україні та за кордоном, які раніше перебували у «невизначеному статусі» у розумінні українського законодавства, значно спростить вирішення спірних правовідносин ускладнених іноземним елементом.

Звичайно, законопроект №9103 потребує певного доопрацювання з урахуванням кращого іноземного правового досвіду європейських країн у цій сфері, але загалом цілком узгоджується за основними тенденціями легалізації фактичних шлюбних відносин у країнах ЄС, зокрема з Регламентом №2016/1104 щодо розширеного співробітництва у сфері юрисдикції, правозастосування, визнання та виконання судових рішень у справах по майнових спорах у zareєстрованих партнерствах [7]. До речі, не зайвим буде зазначити, що даний Регламент ЄС який є першою кроком уніфікації міжнародного сімейного та європейського права в ЄС та має враховуватись та імплантуватись Україною на її шляху до членства в ЄС.

Висновки. Зважаючи на вищевказане, вбачається що zareєстроване партнерство як форма фактичних шлюбних відносин є оптимальним та перевіреном на європейському правовому досвіді правовим інструментом, який

дозволить усунути колізії та заповнити прогалини у вітчизняному законодавстві, є важливою частиною процесу наближення українського законодавства до європейських стандартів та узгоджується із євроінтеграційним поступом України.

REGISTRED PARTNERSHIP AS A FORM OF COMMON-LAW MARRIAGE WITHIN THE EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

Mykola Chechulin

*Postgraduate, Educational and Scientific Institute
of International Relations, T. Shevchenko National University of Kyiv*

Supervisor: PhD in Law, Associate Professor V. Kalakura

Author presents the result of analyses of possibility to enforce the legal regulation of registered partnership in Ukraine. Civil partnership is the main form of common-law marriage in most of countries, and that's why it could be very useful for Family Law in Ukraine. Many people around the world change their minds about official and religious marriage. They want to find new ways to organize relations between each other, without traditional routine procedures. So registered partnership could be a good substitution of marriage in these conditions. Author tries to explain the development of legislation of civil partnership inside Family Law of Ukraine. Unfortunately, the law system of Ukraine until last years doesn't provide the possibility of concluding registered partnership or any other form of common-law marriage. For these reasons and for better future European integration of Ukraine, it will be enacted the new legislation of registered partnership in Ukraine and could help to protect rights of citizens in Ukraine better in area of Family Law.

Keywords: *international private law, European law, law of Ukraine, family law, comparative law, common-law marriage, unofficial marriage, civil partnership.*

Список використаних джерел:

1. Сімейний Кодекс України [Ел. ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n314>
2. Щорічній доповідь Уповноваженого з прав людини за 2023 рік [Ел. ресурс]. <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

3. План пріоритетних дій Уряду на 2023 рік [Електронний ресурс].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2023-%D1%80#n13>
4. Проект Закону України № 9103 «Про інститут зареєстрованих партнерств» від 13.03.2023 [Електронний ресурс]. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>
5. Електронна петиція «Про підтримку законопроекту № 9103» [Електронний ресурс]. <https://petition.president.gov.ua/petition/185864>
6. Judgement of ECHR (Application №75135/14) in «Case of Maymulakhin and Markiv v. Ukraine» [Web-resource]
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-224984%22%5D%7D>
7. Council Regulation (EU) 2016/1104 of 24 June 2016 implementing enhanced cooperation in the area of jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of the property consequences of registered partnerships [Web-resource]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016R1104>.

УДК 298.9

РЕЛІГІЙНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ У КОНСТИТУЦІЙНІЙ ПАРАДИГМІ: ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ВИМІР

Войтович А.О.

НА СБ України, філологічний факультет,

бакалаврат (спеціальність: філологія)

<https://orcid.org/0009-0005-5054-0253>

Email: alonavojtovic714@gmail.com

Науковий керівник: доц. кафедри теорії та історії

*держави і права НА СБ України, к.юр. наук **Іванов О. Ю.***

Релігійний плюралізм є важливим аспектом сучасного світу, оскільки суспільства стають все більш різноманітними за релігійними переконаннями своїх громадян. Конституційна парадигма встановлює основні принципи та норми, що регулюють відносини між релігією та державою, забезпечуючи рівність та захист прав усіх релігійних громадян.

Релігійний плюралізм - це концепція, що визнає і приймає існування різних релігійних переконань і віровчень у суспільстві або у світі в цілому. Вона передбачає взаємодію, взаємоповагу і співіснування різних релігійних традицій без переваги однієї над іншою або без намагання конвертувати чи підкорити інших [1, с. 38-45].

Вперше питання про проникнення релігійного плюралізму в конституційну сферу можна відслідкувати до появи і поширення прогресивних ідей про релігійну толерантність, свободу і розподіл влади між релігійними та світськими інституціями.

Одним із ключових періодів, коли такі питання виникали, були часи Реформації у 16 столітті. Реформатори, такі як Мартін Лютер та Ян Кальвін, виступали за релігійну свободу, розмежування релігійної і світської влади та відокремлення церкви від держави. Це викликало дискусії про те, як зберегти релігійний плюралізм у контексті формування конституційних систем.

Протягом наступних століть ідеї про релігійну свободу та відокремлення церкви від держави поступово розвивалися і ставали все більш актуальними. Наприклад, у 17-18 століттях у деяких країнах, таких як Англія, Франція та США, з'явилися перші законодавчі акти, які гарантували релігійну свободу та дозволяли існування різних релігійних спільнот. Це породило нові питання щодо статусу релігійних об'єктів, обрядів і переконань у конституційному контексті.

Питання про проникнення релігійного плюралізму в конституційну сферу також виникали в багатьох інших історичних періодах і контекстах, включаючи процеси деколонізації, реформи прав людини та глобалізацію. У різних країнах світу ці питання досі є предметом активної дискусії, оскільки релігійна свобода та відносини між релігією та державою залишаються складними питаннями, що потребують правового регулювання та політичної узгодженості.

Розглянемо еволюцію релігійного плюралізму у конституційній парадигмі на основі прикладів з різних країн, які входять до числа великих держав світу з різноманітною культурою та історією, що робить їх привабливими для

дослідження та порівняння. Оскільки релігійний плюралізм може впливати на багато сфер життя, включаючи політику, економіку, освіту та міжкультурний діалог, дослідження в цих країнах мають великий потенціал для збагачення нашого розуміння світового релігійного ландшафту.

У багатьох країнах світу релігійний плюралізм коріниться у їх історичних традиціях та соціокультурному спадку. Наприклад, Сполучені Штати Америки встановили релігійну свободу як один з основних принципів своєї Конституції у Другій поправці. Цей принцип дозволяє громадянам обирати та практикувати будь-яку релігію за їх власним переконанням. Інші країни, такі як Індія, також мають довгу історію релігійного плюралізму, де різні релігії співіснують та співпрацюють у межах конституційних рамок. У Швейцарії, принцип релігійного плюралізму також знайшов своє відображення в історичному процесі формування конфедерації.

Багато Конституцій закріплюють гарантії релігійного плюралізму шляхом визнання релігійних свобод громадян та забезпечення рівності перед законом. Наприклад, Конституція Індії гарантує свободу віросповідання, недискримінацію з релігійних мотивів та захист релігійних місць культу. Південна Африка в своїй Конституції запровадила принцип рівності перед законом та заборону дискримінації на підставі релігії. У Франції принцип релігійного плюралізму захищається Конституцією, яка визнає нейтралітет держави відносно релігій і гарантує свободу віросповідання та рівність перед законом усім релігійним громадянам.

Одним із важливих аспектів релігійного плюралізму є захист прав меншин та уникнення дискримінації. Деякі країни визнають релігійні меншини та надають їм особливі права. Наприклад, у Канаді Конституція визнає право коригувати свої закони з урахуванням релігійних практик і традицій індігенних народів. Конституція ПАР визнає рівність перед законом та заборону дискримінації на основі релігії.

Глобалізація має значний вплив на релігійний плюралізм і конституційну парадигму. Унаслідок глобалізації релігії перетинають межі країн і стають все більш розповсюдженими. Конституції деяких країн адаптують до цього шляхом встановлення принципу рівності релігій перед законом та захисту прав усіх релігійних громадян. Наприклад, у Бразилії Конституція гарантує свободу релігійного вибору та заборону дискримінації на основі релігії, враховуючи різні релігійні традиції, які прибули до країни через глобалізацію.

Виходячи з аналізу практики, можна встановити, що роль держави у підтримці релігійної свободи полягає в тому, щоб забезпечити рівні права та можливості для усіх громадян проявляти, віддавати перевагу та практикувати свою віру без дискримінації. Конституційні гарантії встановлюють принципи недискримінації за релігійною ознакою та заперечують будь-яке втручання держави в релігійні вірування і практики.

Взаємодія релігії та політики в контексті конституціоналізму вимагає балансу між двома сферами. Конституційні гарантії встановлюють принципи розділення церкви та держави, що означає незалежність обох сфер. Це захищає як свободу релігійних організацій від державного втручання, так і свободу держави від релігійного контролю.

Релігійні організації мають право на свободу слова та діяльності, але вони повинні діяти в рамках загальновизнаних принципів конституційного права. Наприклад, держава може обмежити свободу релігійної пропаганди, яка порушує права інших осіб або загрожує громадському порядку.

Водночас, релігія може мати позитивний вплив на політичну сферу, стимулюючи громадянську участь, моральні цінності та етичні стандарти. Багато Конституцій визнають значення релігійних цінностей і гарантують право громадян на вираження своїх релігійних переконань у політичній діяльності.

У контексті конституціоналізму, релігія та політика повинні взаємодіяти на основі взаємовизначеності та взаємної поваги. Релігійна свобода і політична

свобода повинні бути забезпечені в рамках конституційних принципів, які гарантують права і свободи громадян, незалежно від їхніх релігійних переконань.

Отже, релігійний плюралізм і конституціоналізм є двома суттєвими аспектами сучасного суспільства. Вони викликають деякі складнощі та конфлікти, але одночасно надають великі можливості для розвитку рівноправного суспільства, яке поважає різноманіття релігійних переконань.

Одним з основних викликів релігійного плюралізму є конфлікти між різними релігійними групами. Релігійні переконання можуть бути дуже особистими та важливими для людей, і коли різні групи мають різні доктрини і погляди, виникають суперечки та конфлікти. Ці конфлікти можуть мати як символічний, так і практичний характер, іноді вони призводять до насильства та ворожнечі.

Держава також стикається з викликами при забезпеченні рівних прав для всіх релігійних спільнот. Вона повинна дотримуватися конституційних засад свободи віросповідання та недискримінації, але це може виявлятися складним завданням, особливо коли виникають суперечності між релігійними практиками і правами інших груп. Держава має забезпечити баланс між захистом прав індивідуальної свободи й захистом публічного порядку та безпеки, уникати дискримінації та сприяти рівноправ'ю всіх громадян незалежно від їхніх релігійних переконань.

Підтримка релігійного плюралізму в суспільстві є важливою для створення відкритого та толерантного середовища. Це означає визнавати та поважати різноманітні релігійні переконання та практики, а також сприяти діалогу та взаєморозумінню між різними релігійними групами. Організація міжрелігійних заходів, спільних проектів та інтеркультурних обмінів може сприяти побудові позитивних стосунків та зменшенню конфліктів.

Тобто релігійний плюралізм та конституціоналізм можуть взаємодоповнюватися, створюючи основу для гармонійного та справедливого суспільства. Вони сприяють взаєморозумінню, свободі віросповідання та захисту прав людей незалежно від їх релігійних переконань. Активна роль держави, громадських організацій та освітніх

установ є необхідною для забезпечення плюралізму та конституціоналізму як важливих складових сучасного суспільства.

Отже, релігійний плюралізм у конституційній парадигмі є важливим аспектом сучасного світу. Різні країни розвивають свої конституційні норми та закони для забезпечення захисту релігійних прав та рівності перед законом для всіх громадян, незалежно від їхніх релігійних переконань. Засади релігійного плюралізму та захисту прав меншин стають невід'ємною частиною конституційних норм багатьох країн у світовому масштабі. Цей еволюційний вимір релігійного плюралізму у конституційній парадигмі допомагає створити гармонійне та рівноправне суспільство для всіх його членів.

Список використаних джерел

1. Яремчук С. С. Релігійний плюралізм у сучасному соціологічному теоретизуванні. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 20(9). С. 38-45

RELIGIOUS PLURALISM IN THE CONSTITUTIONAL PARADIGM: AN EVOLUTIONARY DIMENSION

The research has examined an important aspect of the modern world - religious pluralism. Societies are becoming increasingly diverse in terms of their citizens' religious beliefs, and the constitutional paradigm establishes fundamental principles and norms that regulate the relationship between religion and the state, ensuring equality and protection of the rights of all religious citizens.

Religious pluralism entails interaction, mutual respect, and coexistence of different religious traditions without favouring one over the other or attempting to convert or subjugate others. In the contemporary world, religious pluralism is reflected in the historical traditions and socio-cultural heritage of many countries.

Many constitutions guarantee religious pluralism by recognising citizens' religious freedoms and ensuring equality before the law. However, challenges arise concerning the protection of minority rights and the avoidance of discrimination.

Globalisation also impacts religious pluralism and the constitutional paradigm as religions cross national boundaries and become more widespread. In this context, states adapt their laws and principles to ensure equality of religions before the law and protect the rights of all religious citizens.

Religious pluralism and constitutionalism can complement each other, contributing to the creation of an open, diverse, and just society.

Keywords: *religious pluralism, constitutional paradigm, fundamental principles, modern world, constitutionalism*

УДК 34.03

**ЩОДО ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ГОДУВАННЯ
ЗАСУДЖЕНИХ ТА ОСІБ, УЗЯТИХ ПІД ВАРТУ:
НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ**

Білак Наталія Ігорівна

*к.ю.н., керівник АО «Світло»,
співзасновник БО «БФ «Благодійний рух «Юкрейн»
докторантка УВУ (програми «Міжнародне право»*

Email: natalyodk2016@gmail.com

The issue of forced feeding of convicts and persons taken into custody was investigated. The prevalence of the practice of declaring convicts and persons taken into custody to be on hunger strike is indicated. The development of national legislation on the regulation of relations with the application to convicts and persons taken into custody of forced feeding is analysed. It was noted that for a long time this issue was not sufficiently settled, which generated many negative consequences both for the staff of the penitentiary system and for the convicts themselves and the persons taken into custody who declared a hunger strike.

It is proposed to implement a clear regulation of the procedure for interaction with health care institutions, which provides medical care for persons sentenced to imprisonment for a certain period, life imprisonment, or persons taken into custody by the prosecutor's office, representative and relevant services for children and other sub objects on matters related to the declaration of a hunger strike by convicts and persons

taken into custody, as well as the determination of clear powers for them at the level of provisions and other normative legal acts on the basis of which they carry out their activities.

Keywords: hunger strike, protest, convict, person taken into custody, penitentiary service.

Питання щодо примусового годування засуджених та осіб, узятих під варту довгий час залишається дискусійним та неоднозначним. Досі поширеною є практика щодо оголошення засудженими та особами, узятими під варту голодування. Існують також випадки, за яких ув'язнені не лише відмовлялись від прийомів їжі, але й зашивали собі рот нитками. При цьому, важливим є обрання правильності дій працівників установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, медичного персоналу та інших суб'єктів, щоб було дотримано основоположні права та свободи людини.

На конституційному рівні гарантовано право кожного на повагу до його гідності. Водночас в Основному законі наголошується, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1]. Однак якщо аналізувати розвиток національного законодавства, то можна говорити про те, що тривалий час питання застосування до засуджених та осіб, узятих під варту примусового годування було не достатньо урегульованим, що породжувало багато негативних наслідків як для персоналу пенітенціарної системи, так і самих засуджених та осіб, узятих під варту, які оголошували голодування. Зокрема, першочергово порядок примусового годування був врегульований на рівні підзаконного нормативно-правового акту, положення якого передбачали навіть можливість застосування кайданків, якщо особа чинила опір. В подальшому через критичну оцінку таких дій правозахисних інституцій, та численні скарги ув'язнених наказ було скасовано. Довгий час не було сформовано правового механізму щодо порядку примусового годування, а будь яке силове втручання могло розцінюватись як тортури та нелюдське поводження. Відсутність єдиного механізму поводження із засудженими, які відмовляються від уживання їжі і порядку примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи, послаблювало контроль з боку адміністрацій установ за поведінкою таких осіб, були відсутніми підстави для ізоляції осіб, які оголосили голодування. Важливо вказати, що в порівнянні із засудженими, для осіб, узятих під варту навіть судової процедури примусового голодування не було визначено. В той час, коли за статистикою більшість випадків оголошення голодування відбувається саме особами, які перебувають під вартою, як знак непогодження із рішенням суду щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або ж діями органів досудового слідства. Таким чином, наявність рішення суду про примусове

годування особи, яка оголосила голодування без законодавчо врегульовано порядку могло розцінюватись як тортури, жорстоке та нелюдське поводження.

З огляду на це минулого року, було прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування" № 2428-IX від 19.07.2022 р. [2] та Закон України "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування" № 2429-IX від 19.07.2022 р. [3].

За загальним правилом питання про застосування примусового годування вирішується судом в порядку, передбаченому законом. Підстави та порядок застосування примусового годування щодо: а) засуджених врегульовано положеннями Кримінально-виконавчого кодексу України (ч.3 ст. 116) [4];

б) осіб, узятих під варту врегульовано положеннями Закону України "Про попереднє ув'язнення" (ч. 6 ст. 11) [5]. Вжиття дій щодо примусового годування відносно засуджених та осіб, узятих під варту без рішення суду забороняється.

25.04.2023 року Постановою Кабінету Міністрів України № 385 затверджено Порядок примусового годування та умови тримання засуджених та осіб, взятих під варту, які відмовляються від прийняття їжі, положеннями якого регламентовано послідовність дій у разі оголошення особами голодування [6].

Аналіз інформації Єдиного державного реєстру судових рішень дає підстави говорити про такі висновки: 1) існування випадків відмови судами у задоволенні клопотань про примусове годування за їх необґрунтованості; 2) відсутності єдиного підходу щодо строків звернення до суду з клопотанням (так, в одному випадку звернення було здійснено на 7 день з моменту оголошення особою голодування, а в іншому аж на 33 день (провадження в справі № 569/12772/18), та на 47 день (провадження у справі № 567/1050/15-к);

3) існування випадків масовості (зокрема, 12 ухвал суду постановлено за клопотаннями однієї колонії, 9 з яких постановлено в період з 31 січня по 8 лютого 2018 року); 4) оголошення голодування засудженими наприкінці строку відбування покарання (в середньому в період від 6 місяців до 2,5 років до закінчення строку відбування покарання); 5) не зазначення конкретних причин відмови від їжі (так, тільки в поодиноких випадках в ухвалях суду вказуються причини, і то вони мають більше загальний характер (наприклад: «надав заяву про оголошення голодування, виражаючи протест, проти, на його думку, недосконалої судової системи» (провадження у справі № 661/3297/18), «відмовився від прийняття їжі у зв'язку з його незгодою щодо його переведення до ДУ «СВК (№ 67)» (провадження у справі № 722/889/18). Характеристика особи засудженого (не пов'язана із кваліфікацією діяння) наведена лише в одній ухвалі (провадження у справі № 661/3297/18) [7].

Окрім цього, в даному випадку слід вказати на Рішення Європейського суду з прав людини від 21 червня 1999 р. у справі «Невмержицький проти України» (заява №54825/00). В даній справі заявник скаржився на примусове годування, на відсутність медичного лікування, неналежні умови утримання, що підпадає під значення ст. 3 Конвенції (катування або таке, що принижує гідність, поведження чи покарання), тримання під вартою без належної санкції, що становило порушення п. 3 ст.5 Конвенції (розгляд справи судом впродовж розумного строку). Сукупність усіх факторів спричинили необхідність протестної поведінки у виді голодування, і, як наслідок, застосування примусового годування. Суд дійшов висновків, що примусове годування, у принципі, не вважається поведженням, що принижує людську гідність[8].

Підсумовуючи приходимо до висновку, що наразі на національному рівні регламентовано порядок примусового годування засуджених та осіб, узятих під варту. Водночас, прийняті акти законодавства з цих питань, містять певні неузгодженості та не мають першочергового спрямування на вчинення дій щодо з'ясування причини відмови від їжі, необхідності проведення психологічної роботи з засудженими та особами, узятими під варту, які оголосили голодування, також наразі не здійснюється аналіз судової практики, спрямований на викорінення передумов до протестних дій серед ув'язнених.

Окремо також слід вказати на необхідність чіткого врегулювання порядку взаємодії із закладами охорони здоров'я, що забезпечує медичне обслуговування осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, або осіб, взятих під варту, прокуратурою, представника та відповідними службами у справах дітей та іншими суб'єктами з питань, пов'язаних з оголошенням голодування засудженими та особами, взятими під варту, а також визначення чітких повноважень за ними на рівні положень, та інших нормативно-правових актів, на підставі яких вони здійснюють свою діяльність. Позитивними також буде залучення представників громадськості, капеланів, священнослужителів.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 14 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування: Закон України № 2428-IX від 19.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2429-20#Text>

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо застосування до засуджених та осіб, які тримаються під вартою, заходів примусового годування: Закон України від 19.07.2022 р. № 2429-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2429-20#Text>

4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

5. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>

6. Порядок примусового годування та умови тримання засуджених та осіб, взятих під варту, які відмовляються від прийняття їжі: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 р. № 385 затвердженого URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-prymusovoho-hoduvannia-ta-umov-trymannia-zasudzhenykh-ta-s385-250423>

7. Тубелець О. Практика примусового годування в контексті реалізації статті 3 Конституції України. URL: Юридичний вісник України <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/praktyka-prymusovogo-goduvannya-v-konteksti-realizatsiyi-statti-3-konstytutsiyi-ukrayiny/>

8. Рішення Європейського суду з прав людини (далі — Європейський суд) від 21 червня 1999 р. у справі «Невмержицький проти України» (заява №54825/00) URL: <https://khpg.org/1075312544>

УДК 34.03

РІВНІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ІТ-ПРАВА

Уртаєв Олег Ігорович

адвокат, арбітражний керуючий,

аспірант кафедри теорії держави і права

Міжнародного гуманітарного університету

Email: roscon.oleg@gmail.com

Науковий керівник: *кандидат юридичних наук, доцент,*

декан факультету права і економіки МГУ

Тицька Яна Олександрівна

The study analysed the state of legal regulation in the field of IT law. It is noted that the proposal to distinguish IT law as a separate branch of law can be justified by the presence of a specific subject of legal regulation (digital relations) and the presence of a specific method of legal regulation. The legal norms from which the institutes of IT law will be formed will act as the primary element of this sub-branch of law.

Attention is focused on the sectoral sphere of use and regulation of digital technologies, which at the international level touched the spheres of: e-legislation, e-voting, e-justice, e-mediation, e-environment, e-elections, e-referendums, e-initiatives, etc. . At the same time, they are characterized by the definition of a special categorical apparatus of electronic government, the peculiarities of the formation of ICT within state authorities, the formation of digital space in the state, the principles and methods of interaction with the public within the scope of public administration.

Keywords: *legal regulation, IT law, national legislation, digital technologies.*

Проблематика виокремлення галузей чи підгалузей права до теперішнього часу не має єдиного доктринального вирішення. Пропозиція щодо виокремлення ІТ-права як окремої галузі права може бути обґрунтована наявністю специфічного предмета правового регулювання (цифрові відносини) та наявністю специфічного методу правового регулювання.

Правові норми, з яких буде сформовано інститути ІТ-права виступатимуть первинним елементом цієї підгалузі права. Аналізуючи чинне законодавство і науково-теоретичні доробки щодо використання цифрових технологій, слід звернути увагу на те, що ці норми є різноманітними за своїм функціональним призначенням, змістом, спрямуванням, способом впливу на поведінку суб'єктів цифрових відносин, сферою дії, що потребує як їхньої класифікації, так і змістовної характеристики.

Первинно розрізненість використання цифрових технологій пов'язується і з тим, що впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій є одним із пріоритетів українського державотворення, що трансформує усі видові варіації суспільних відносин, починаючи з політики, економіки, освіти, культури, охорони здоров'я і закінчуючи дозвіллям та особистими взаєминами людей, що опосередковано використанням широкого спектру інформаційно-комунікаційних технологій.

Характеристика стану правового регулювання в сфері ІТ-права зумовлює необхідність звернення і до національного законодавства, і до міжнародних

стандартів. Засади зміни концепту організації та впорядкування суспільних відносин прослідковуються у міжнародних документах, типу Глобальні Цілі Сталого Розвитку Організації Об'єднаних Націй до 2030 року; Стратегії Цифрова Європа 2025 та Програми розвитку загальноєвропейських стандартів у сфері телекомунікацій та цифрових технологій, Концепції вдосконалення вимірювання «цифрових слідів» ООН та інших. До міжнародних документів, якими визначено особливості окремих аспектів цифровізації, віднесено: Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства, Директиву 1999/93/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про систему електронних підписів, що застосовується в межах Співтовариства», Декларацію про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій, що прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 06.05.1999 р.

У цілому секторальна сфера використання та впорядкування цифрових технологій на міжнародному рівні торкнулась сфер: е-законотворення, е-голосування, е-правосуддя, е-медіації, е-навколишнього середовища е-виборів, е-референдумів, е-ініціатив тощо. При цьому, їм притаманно особливого категоріального апарату, особливостей формування ІКТ в межах органів державної влади, формування цифрового простору у державі, спеціальних принципів та методик.

Інноваційна діяльність організації відображає сприйнятливість останньої до інновацій та її здатність використовувати наявні ресурси, оцінювати інтенсивність інноваційного процесу і його раціональність, а також володіє обґрунтованими організаційно-управлінськими методами здійснення інноваційної діяльності. Можливо припустити, що безальтернативна орієнтація державної політики України на курс вступу України до Європейського Союзу, стан впровадження у державах-членах ЄС сучасних технологій, міжнародні стандарти залучення цифрових технологій до управлінських процесів, – дозволяють виокремити ІТ-право.

У свою чергу, звернення до характеристики національного законодавства, потребує акцентувати свою увагу на тому, що на теперішній час це законодавство, не зважаючи на певні кроки щодо його удосконалення, є роздрібненим, розпорошеним, таким, що, скоріше, становить сукупність, а не систему нормативно-правових актів, дія яких поширюється, переважно, на окремі аспекти пов'язані з використанням цифрових технологій в Україні. До ознак, що сприяють організації державного управління на окремий та відмінний від попередніх варіацій рівень, віднесемо: 1) відкритість та прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування забезпечується через використання інформаційно-телекомунікаційних технологій; 2) метою управлінського апарату є задоволення потреб громадян; 3) використання електронного документообігу та цифрового підпису; 4) налагодження взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадянами через Інтернет [1].

Вагомим кроком на шляху впорядкування ІТ-відносин стали зміни до інституційної системи забезпечення цифрового розвитку через утворення Міністерства цифрової трансформації України [2]. На новоутворений орган державної виконавчої влади покладено функції не лише з інформатизації або популяризації поширення нових технологій у визначених сферах суспільних відносин, але й ті, що стосуються вироблення державної політики цифровізації в цілому та цифрового розвитку (з акцентами на формування цифрових навичок та цифрових прав громадян) [3].

Серед національних правових документів, що стосуються сфери ІТ-права, звернемо увагу на Закони України «Про електронні довірчі послуги» [4], «Про публічні електронні реєстри» [5], «Про інформацію» [6], «Про електронні документи та електронний документообіг» [7], «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [8], «Про захист персональних даних» [9], «Про доступ до публічної інформації» [10], «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [11],

Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» [12] тощо.

Підсумовуючи приходимо до висновку, що сфера ІТ-права є особливою новоутвореною галуззю права, яка характеризується специфічним предметом правового регулювання. Врахування особливостей використання цифрових технологій, призводить до виокремлення міжнародних та національних рівнів правового регулювання ІТ-права.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 р. № 2250-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80/ed20101213#Text>
2. Деякі питання оптимізації державних органів виконавчої влади в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 2.09.2019 р. № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF/ed20210220#Text>
3. Положення про Міністерство цифрової трансформації України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 р. № 856. Дата оновлення: 07.02.2022 р.
4. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
5. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18.11.2021 р. № 1907-IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text>
6. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
7. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

8. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>

9. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

10. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

11. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України 15.07.2021 р. № 1689-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>

12. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження КМУ від 20.09.2017 р. № 649-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text>

УДК 347.73

МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Лусіне Гагиківна Уртаєва,

*кандидат юридичних наук, викладач кафедри
економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародного гуманітарного університету*

Email: ulg2285@gmail.com

The international level of legal regulation in the field of prevention of financial offenses was studied. It is noted that the creation of an effective mechanism for the prevention of financial offenses is an urgent issue for both Ukraine and other states, since the replenishment of the budget and the economic development of each country depend on it.

Attention is drawn to the lack of regulatory regulation of financial responsibility as a separate type of legal responsibility in national legislation.

On the basis of the analysis of international legal acts regulating the sphere of combating financial crimes, it is proposed to distinguish three groups of acts. Examples of assignment of international legal acts to each of the groups are given. The need to implement the main provisions of international legal acts into national legislation is indicated.

Keywords: *international legal acts, agreements, contracts, financial offense, responsibility.*

Створення ефективного механізму запобігання фінансовим правопорушенням є актуальним питанням як для України так і інших держав, оскільки від цього залежить поповнення бюджету та економічний розвиток кожної країни.

З огляду на те, що в Україні на законодавчому рівні досі не визначено фінансової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності дослідження системи міжнародно-правових актів в сфері запобігання фінансовим правопорушенням є актуальним та на часі.

Перед тим як перейти до їх дослідження, слід зазначити, що засади запобігання фінансовим правопорушенням закладено в трьохрівневій структурі, до якої належать, зокрема, міжнародно-правовий рівень (наприклад, угоди, конвенції, міжнародні договори, протоколи), конституційний рівень (Конституція України та офіційні роз'яснення її положень), рівень нормативно-правових актів (наприклад, кодекси, закони України, постанови, інструкції, укази Президента України, накази міністерств та інших відомств).

Так, на підставі аналізу міжнародно-правових актів, що регулюють сферу протидії фінансовим правопорушенням, можна виокремити три групи актів: 1) положення яких присвячені організаційним та змістовним аспектам протидії фінансовим правопорушенням та, пов'язаним із ними негативним явищам (зокрема, боротьбою з корупцією; легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом; протидією фінансуванню тероризму та ін.), наприклад: Конвенція

Організації Об'єднаних Націй проти корупції [1]; Конвенція Організації Об'єднаних Націй по боротьбі з фінансуванням тероризму [2]; Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [3]; Багатостороння Конвенція про виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, з метою протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування [4]; 2) положення яких *регламентують створення та функціонування міжнародних об'єднань*, сферою компетенції яких є окремі питання запобігання фінансовим правопорушенням, а також тими, що врегульовують домовленості між державами (окремими їх органами) про співробітництво та взаємодію в цьому напрямку, наприклад: Угода про створення Платіжного союзу держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав [5], Статті Угоди Міжнародного валютного фонду [6]; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Норвегія про технічне та фінансове співробітництво [7]; Протокол про взаємодію митних органів держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав при здійсненні пост-митного контролю [8]; 3) положеннями яких врегульовано засади здійснення фінансового контролю, як одного із ефективних засобів запобігання фінансовим правопорушенням, наприклад: *Лімська декларація керівних принципів аудиту державних фінансів* [9]; *Керівні принципи стандартів внутрішнього контролю*, які складаються із загальних та деталізованих стандартів, що є базисом, необхідним функціонуючому підрозділу внутрішнього контролю [10] та ін. На окрему увагу заслуговує *Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності*, яка має на меті встановлення загальної гармонізації вимог до обов'язкового аудиту та регламентує [11].

Таким чином, проведене дослідження дало можливість провести градацію міжнародно-правових актів, шляхом виокремлення їх в окремі групи. Наразі для України постає необхідність у: а) імплементації основних положень міжнародно-правових актів в національне законодавство; б) посиленні міжнародної співпраці в напрямі активної боротьби з фінансовими правопорушеннями; в) приведенні

міжнародного досвіду функціонування окремих державних органів та їх ролі у запобіганні фінансовим правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Міжнародний документ від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
2. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму: Міжнародний документ від 09.12.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text.
3. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: Міжнародний документ від 16.05.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.
4. Багатостороння Конвенція про виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, з метою протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування: Міжнародний документ від 24.11.2016 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_001-16#n2.
5. Угода про створення Платіжного союзу держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав: Міжнародний документ від 21.10.1994 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_387#Text.
6. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду : Міжнародний документ від 22.07.1944 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_921#Text.
7. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Норвегія про технічне та фінансове співробітництво : Міжнародний документ від 18.10.2016 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/578_027-16#Text.
8. Протокол про взаємодію митних органів держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав при здійсненні пост-митного контролю: Міжнародний документ від 05.09.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_q12#Text.

9. Лімська декларація керівних принципів контролю: Міжнародний документ від 01.01.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001#Text.
10. Керівні принципи з аудиту державних фінансів / Збірник базових документів INTOSAI. Проект ПРООН з врядування «Доброчесність на практиці». К. 2003. 122 с.
11. Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності: Міжнародний документ від 17.05.2006 р. № 2006/43/ЄС. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_844/card6#Public

УДК 343 .3/.7: 341

ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Тимофєєва Лілія Юрївна

Доцент кафедри кримінального права

НУ «Одеська юридична академія», канд. юрид. наук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6968-6587>

Email: L.ju.t@ukr.net,

У тезах зроблено спробу дослідити забруднення моря в умовах російської агресії та кримінальну відповідальність за такі дії. Розглянуто вплив війни на забруднення моря. Встановлено, що проблема забруднення моря загострилася через розпочату в 2014 році Російською Федерацією війну проти України, яка набула повномасштабного характеру 24 лютого 2022 року. Це забруднення є результатом скидання трупів у море, падіння ракет, осколків снарядів та інших шкідливих для рослинного і тваринного світу матеріалів. Внаслідок таких дій спостерігається масова загибель дельфінів та інших риб у Чорному морі. Більше того, 6 червня 2023 року російські окупанти підірвали дамбу Каховської ГЕС у Херсонській області, що призвело до масштабної екологічної та техногенної катастрофи з вини РФ.

Пропонується впровадження в Україні концепції «забруднювач платить». Крім того, запропоновано кваліфікувати дії Російської Федерації щодо забруднення моря військовим злочином згідно з міжнародними договорами.

Ключові слова: забруднення моря, концепція «забруднювач платить», міжнародні норми, кримінальна відповідальність.

SEA POLLUTION IN THE CONDITION OF RUSSIAN AGGRESSION

Timofieieva Liliia

*PhD, Assistant professor of Criminal Law Department
of the National University «Odesa Law Academy»,*

The problem of sea pollution has intensified in connection with the war of the Russian Federation against Ukraine, which began in 2014 and became full-scale on February 24, 2022. It happened because of dumping of corpses into the sea, the fall of fragments of rockets, shells, martyrs and other dangerous things for flora and fauna. In particular, as a result of such actions, dolphins and other fish are dying massively in the Black Sea. Moreover, on June 6, 2023, the Russian occupiers blew up the dam of the Kakhovka hydroelectric power plant (HPP) in the Kherson region, which has been occupied by Russian troops. New challenges in the issue of regulatory measures to protect the sea from pollution and the corresponding response to the damage are caused by the above circumstance.

Individual aspects of this problem have been studied by many scientists and scholars. Among them M. Arakelian, D. Ivanova, V. Tuliakov, A. Anderson, T. Averochkina, B. Kormych, M. Vashchyshyn, O. Balobanov, A. Palchenko, T. Korotky. However given the modern changes and challenges, the topic remains relevant.

In 2022, Ukraine became closer to the European Union (EU). However, there are still many steps to be taken to optimize national legislation. One of the important problems is the environmental crisis in general and sea pollution in particular. This problem is taken care of by the EU, as well as the international community as a whole.

This is confirmed by a number of international documents, including the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), the International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (“MARPOL Convention”). The 2015 United Nations Sustainable Development Goals (specifically Goal No 14) paid particular attention to preventing the threats of marine and nutrient pollution, resource depletion and climate change, all of which are primarily human-caused. These threats put additional pressure on ecological systems, particularly biodiversity and natural infrastructure, and cause global socio-economic challenges, including health, security and financial risks.

The Black Sea was in a difficult situation even before the war. There were problems related to pollution by toxic and biogenic substances, as well as biodiversity, but there was a certain plan of action that would allow achieving a good ecological status of the Black Sea. In 2021 Ukraine approved a marine environmental protection strategy that complies with the European directive on marine strategy. For 2022, certain funds were allocated for marine environmental monitoring.

Mass deaths of dolphins were recorded after the Russian invasion. The Russians launch missiles from submarines in the Black Sea, dump spent fuel into the water, and destroy biological treatment plants in the occupied territories. In addition, there remains the problem of mining the sea space.

According to B. Kormych & T. Averochkina “Due to limited resources to counter the naval blockade, Ukraine has taken a mostly reactive stance, trying to adapt the maritime industry to the current situation. Given the Russian navy’s command of the sea, the unblocking

of Ukrainian ports before the end of hostilities looks unlikely” (Kormych, & Averochkina, 2022, p. 24–25).

As the Director of the Ukrainian Scientific Center for Marine Ecology V. Komorin notes, the sea is negatively affected by the maneuvering of ships, missile launches from submarines, sunken ships, and missiles that have been shot down. This is also chemical pollution with toxic substances. Many dolphins were washed up not only on the coast of Ukraine, but also on the coast of Bulgaria, Romania, and Turkey. Now this issue is being studied, and three possible reasons for this phenomenon are being considered. The first is infection, the second is intoxication, the third is the effect of radio frequencies specific to dolphins (Zubar, 2022).

The constant presence of Russian ships in the Odesa water area negatively effects on the state of the water quality. Considering that these are quite old vessels and at the time of construction, they did not think about environmental aspects. Therefore, after the end of the war, it is important to plan expeditions to study the entire ecosystem of the Black and Azov Seas, in order to prove how and what were affected by these hostilities. Petroleum products cause a negative impact when they get into water. There are components of jet fuel for rockets (for instance submarines that launch rockets), radioactive fuel that is dumped into the sea. All of these can cause an ecological disaster, and these problems are exacerbated by war and require careful study.

On June 6, 2023, the Russian occupiers blew up the dam of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant (HPP) in the Kherson region. Thus, the Russian Federation committed a large-scale ecological and man-made disaster. This led to a large-scale uncontrolled spill of water from the Kakhov reservoir. In addition, the undermining of the dam threatens Ukraine with an ecological disaster and a shortage of drinking water in part of the southern regions, including the temporarily occupied Crimea (Chernysh, 2023). Demolition of the dam in Nova Kakhovka is equivalent to the use of weapons of mass destruction and is a war crime, according to the Geneva Convention.

According to Article 441 of the Criminal Code of Ukraine, “Ecocide is the mass destruction of flora or fauna, poisoning of the atmosphere or water resources, as well as the commission of other actions that may cause an ecological disaster”. According to Article 113 of the Criminal Code of Ukraine (“Sabotage”) provides for criminal liability for committing explosions, arson or other actions aimed at mass destruction of people, causing bodily harm or other harm to their health, destruction or damage to the state with the purpose of weakening the state objects of important national economic or defense significance, as well as for committing actions aimed at radioactive contamination, mass poisoning, spreading of epidemics, epizootics or epiphytobia with the same purpose.

According to Article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court dated 17 July 1998, “Intentionally launching an attack in the knowledge that such attack will cause incidental loss of life or injury to civilians or damage to civilian objects or widespread, long-term and severe damage to the natural environment which would be clearly excessive in relation to the concrete and direct overall military advantage anticipated” is considered as a war crime (item iv, b of Article 8). A similar provision is contained in Article 11.4.6. of the draft of the New Criminal Code (“Aggravated violation of the norms of international humanitarian law in connection with an international armed conflict or an armed conflict of a

non-international character, consisting in the use of prohibited methods or means of waging war”).

That is, such actions can be qualified according to Article 438 of the Criminal Code of Ukraine (“Violation of the Laws and Customs of War”), which specifically provides for criminal liability for the use of means of warfare prohibited by international law, other violations of the laws and customs of war provided for by international treaties, the binding consent of which has been given by the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as issuing an order to carry out such actions.

Moreover, it should be thought about reparations and compensation for damage caused as a result of aggression. According to the order of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine “On approval of the Methodology for determining the damage caused to the surrounding natural environment within the territorial sea, exclusive maritime (economic) zone and internal sea waters of Ukraine in the Azov and Black Seas” No. 309 dated 19 August 2022 was calculated the damage to the sea. Therefore, it is important to record and establish the damage caused by the Russian Federation, as well as cooperate with other countries in recording and monitoring such damage, as well as holding the guilty accountable.

Conclusions. It is essential to carefully record the crimes committed by the Russian Federation, in particular, war crimes related to encroachment on the natural environment. Such encroachments are dangerous not only for Ukraine, but also for other countries. Moreover, Optimization of the national legislation with the EU legislation in the field of measures against the sea pollution. Propagation the “polluter pays” concept in Ukraine. Adequate funds must be allocated for measures to restore the sea, restore damaged flora and fauna. Actions related to the pollution of the sea by the Russian Federation should be qualified as war crimes in accordance with international treaties. After carrying out the monitoring of the sea and determining the damage caused, questions can be raised regarding the qualification of certain actions of the Russian Federation as ecocide, in particular, those related to the undermining of the Kakhovska dam.

Last but not the least, it is essential to integrate with international and European organizations that focus their activities on environmental protection and, in particular, the protection of the sea from pollution.

References

1. Kormych, B., & Averochkina, T. (2022). Ukrainian Maritime Industry under Fire: Consequences of Russian Invasion. *Lex Portus*, 8(2), 7–32. <https://doi.org/10.26886/2524-101X.8.2.2022.1> [in English].
2. Chernysh Oleh. (2023, 6 chervnya) Pidryv Kakhovs'koyi HES: komu vin vyhidnyy i chy zupynyty' nastup ZSU [Blowing up the Kakhovskaya HPP: who benefits from it and will it stop the offensive of the Armed Forces]. BBC Ukrayina. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cw4vw5qn4kzo>
3. Zubar, D. (2022, 10 chervnya). Zabrudnennya ta stres dlya tvaryn: yak na stan Chornoho morya vplyvaye ahresiya RF [Pollution and stress for animals: how the state of the Black Sea is affected by the aggression of the Russian Federation]. *Suspil'ne*. 10 chervnya 2022, <https://suspilne.media/248393-zabrudnenna-ta-stres-dla-tvarin-ak-na-stan-cornogo-mora-vplyvae-agresia-rf> [in Ukrainian].

*ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ*

УДК: 321.011.26

**ВЗАЄМОДІЯ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ ІЗ ГРОМАДСЬКИМИ
ОРГАНІЗАЦІЯМИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
ІНКЛЮЗИВНОСТІ У ГРОМАДАХ**

Волинська Ярослава Андріївна,

Мовчан Микита Олегович

*ХНУ ім. В. Н. Каразіна, філософський факультет
каф. політології, бакалаврат (спец-сть «Політологія»)*

Email: slavavolynska@gmail.com

Email: mykytamovch@gmail.com

Науковий керівник: к.п.н., доц. Мовчан У. І.

Метою статті є розгляд ролі громадянського суспільства України у забезпеченні інклюзивності у громадах та опис характеру взаємодії представників громадянського суспільства з органами місцевого самоврядування.

Відповідно до досліджень Freedom House щодо рівня демократії в країнах Центральної Європи та Центральної Азії, Україна належить до перехідних або гібридних режимів. За 7-бальною шкалою індекс демократії в Україні сягає 3.36 бали станом на 2023 рік.

Окрім оцінки прозорості виборчого процесу, ефективності судової системи та рівня корупції, Freedom House бере до уваги показники, які ми пропонуємо детально оглянути у запропонованій роботі: оцінка громадянського суспільства та місцевого управління. Оцінки громадянського суспільства та місцевого управління є одними з найвищих у звіті за поточний рік [3] - 5.50 та 3.5 з 7 відповідно. У цій статті під громадянським суспільством ми розуміємо сукупність активних громадян та недержавних організацій, що втілюють власні соціально значущі

ініціативи. Особливу увагу варто звернути на те, що оцінка громадянського суспільства за поточний рік зросла на 7,14% (з 5.00 до 5.50 за 7-бальною шкалою).

На високий показник ефективності місцевого управління впливає реформа децентралізації, яка розпочалась ще у 2014 році. Саме ця реформа дозволила надати місцевому самоврядуванню спроможності з самостійного, ефективного вирішення локальних потреб без необхідності робити запити на ресурси та повноваження до вищих по владній вертикалі структур.

З початком повномасштабного російського вторгнення громадянське суспільство в Україні демонструє мобільність та швидкість реагування на критичні потреби, у свою чергу держава та місцеве управління делегують вирішення соціальних питань громадським організаціям. Через таку «співпрацю» держави та громадських об'єднань виникає потреба в інституціоналізації громадянського суспільства адже «Партнерство між державою та громадянським суспільством є вагомим чинником реалізації демократичних цінностей, закріплених у положеннях Конституції України [...]». [2] Створена у 2021 році Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки залишається актуальною на час воєнного стану, зокрема створено План заходів на 2022-2024 роки в рамках стратегії.

Діяльність громадських організацій спрямована забезпечити потреби певної групи населення, в залежності від пріоритету діяльності громадського об'єднання. З початком повномасштабного вторгнення питання інклюзивності в громадах постало особливо гостро, серед проблем з якими зіткнулися громади – велика кількість ВПО, необхідність відбудови критичної та цивільної інфраструктури, потреба адаптації та інтеграції вразливих груп населення, у майбутньому виникне гостра потреба адаптації ветеранів у громадах. У роботі ми розглядаємо поняття інклюзивності у широкому значенні - зокрема поняття соціальної інклюзії. Таке визначення інклюзії охоплює загальний стан суспільства, за якого всі його члени мають достатній рівень доступу до суспільних благ, ресурсів та участі в усіх сферах суспільного життя. [1]

Актуальним прикладом роботи громадянського суспільства для сприяння інклюзії (у вузькому значенні інклюзії маломобільних груп населення) є наступна ініціатива: у червні 2023 року, декілька громадських організацій закликали громадян підтримати звернення до центральних та місцевих органів влади про інклюзивну відбудову, а саме відбудову публічних просторів за принципами універсального дизайну та вимогами ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». Потреба у інклюзивній відбудові дійсно актуальна, адже через наслідки війни в Україні кількість представників маломобільних груп населення зростає, серед них як ветерани так і цивільні.

Щодо широкого визначення інклюзії наведеного раніше, то наразі найактуальнішим питанням з цієї сфери є інклюзія ВПО та людей, що втратили житло у приймаючій громаді. Ці групи населення наразі перебувають у важкому матеріальному становищі, та потребують психологічної або іншої допомоги пов'язаної з специфікою їх положення та пережитого досвіду.

Чи не найбільш розповсюдженим прикладом ефективної співпраці місцевого самоврядування з громадянським суспільством у сфері забезпечення потреб зазначених груп є функціонування чисельних "прихистків/хабів для ВПО". Вони організовані на базі установ комунальної власності та підтримуються представниками громадянського суспільства, або ж повністю організовані останніми за підтримки місцевого самоврядування. Їх роль у забезпеченні інклюзії наведених соціальних груп полягає у забезпеченні їх базових потреб у житлі та харчуванні та надання їм можливості швидше відновитись після травматичного досвіду та інтегруватися в усі сфери суспільного життя нової громади: пошук нової роботи (або навчального закладу для дітей та підлітків), отримання необхідних адміністративних та юридичних послуг, інші виміри соціальної інтеграції - наприклад пошук можливостей волонтерства.

Розвиток і співпраця громадянського суспільства та місцевого самоврядування особливо посилились з початком повномасштабного вторгнення. Наразі співпраця між представниками місцевої влади та громадських об'єднань є надважливою для поствоєнної відбудови та демократичного розвитку України.

**COOPERATION OF LOCAL GOVERNMENT
WITH PUBLIC ORGANISATIONS TO INCREASE THE LEVEL
OF INCLUSION IN LOCAL COMMUNITIES**

Yaroslava Volynska, Mykyta Movchan
Bachelor's degree, Philosophy Faculty,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(Supervisor: PhD in Political Science,
Associate Professor U. Movchan)

The aim of the article is to define the modern state of civil society in Ukraine and its cooperation with local communities. Well-developed civil society and decentralized communities are among key democratic features in today's hybrid democratic regime in Ukraine. Article is also focused on the subject of inclusive governance and the role which civil society has in its implementation.

Keywords: *civil society, local governments, inclusive governance, democracy status.*

Список використаних джерел

1. Павлов О., Павлова І., Павлов – молодший О. Інклюзивність об'єднаних територіальних громад та районів України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-82>
2. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Boyko N. Narrative Report Score Changes 2023. *Freedom House*. URL: <https://freedomhouse.org/>

**КУЛЬТУРНО-СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
ПРОДУКТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІЯЛЬНІСТЬ
ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

Хмельницький Андрій Володимирович

Харківський НУ ім. В. Н. Каразіна,

*Інститут державного управління, аспірантура
(сп-сть “Публічне управління та адміністрування”)*

<https://orcid.org/0000-0003-0269-0183>

Email: andrisinnerclouds@gmail.com

*Науковий керівник: д.н. з державного управління,
професор Орлов О.В.*

Сучасні практики механізмів та підходів, що застосовуються в масовій практиці публічного управління та адміністрування є достатньою мірою заснованими на концентрованому історико-управлінському підході, що є притаманний переважній більшості стабільних держав вільного світу. У своєму державотворенні такі нації спираються на культурно-правовий суспільний консенсус, що базується на:

- легалізованій згоді організованої більшості та (або) сукупностей організованих меншостей з діючим алгоритмом та парадигмою суспільних відносин, що є підтвержені державою через інститути права, примусу та мотивації та здійснюються нею через уповноважених та (або) створених агентів держави та її репрезентативними органами, публічного управління та адміністрування, на всіх рівнях [3, с. 211-212];
- освітній політиці, що побудована таким чином, коли суб'єкти дієздатної більшості вчасно й у повній мірі поінформовані прямим або (та) непрямим способами про параметри та межі суспільно-політичної угоди між громадянами та державою, є наділеними відповідними знаннями та необхідними навичками щодо здійснення своїх прав та обов'язків в умовах довготривалого консенсусу між державою та суспільством;
- розбудові культурної політики на фундаменті місцевих традицій та звичаїв, що дозволяє здійснювати примус у рамках суспільного договору за допомоги історичної структури поведінкового правонаступництва [1, с. 216-219].

У сучасному світі, в умовах глобалізації та пост-глобалізації, в умовах домінування цифрових джерел та засобів публічної інформації та комунікації, культурно-поведінкове правонаступництво у місцевому державотворенні поступово втрачає роль ключового чинника забезпечення балансу інтересів між групами еліт та у суспільстві в цілому та створює передумови до переходу до єдиного міжнародного стандарту реалізації концепту публічного договору та уніфікованого тлумачення поняття “суспільний договір” та інших понять громадянами сучасного демократичного світу [2, с.77-78]. До активних громадянських процесів жвавіше залучаються нові соціально-вікові групи (наприклад, ранні підлітки), що володіють частково або у повній мірі незалежними

від впливу організованої держави та інших соціально-вікових та культурно-політичних груп засобів масової комунікації та реального впливу. Такі групи, окрім використання каналів масової комунікації задля розваг та навчання, поступово розбудовують ці канали у інструмент політичного впливу (*часто не усвідомлюючи цього*) та промоції власних культурних та системотворчих очікувань. Поняття активного громадянства все частіше поширюється не виключно на громадян з активним та пасивним виборчим правом, а на носіїв та adeptів цифрових інструментів комунікаційного впливу. Здатність впливати та заохочувати певну проектну поведінку оточуючих стає ключовим чинником впливовості громадянина або організованої громадської сили, з чим мають рахуватися і держава, і суспільство.

Розвиток штучного інтелекту, як багаторівневої складної цифрової системи із здатністю до самонавчання, зумовлює додаткові особливості, що впливають на всіх акторів цифрового світу, незалежно від їхньої формальної соціальної ролі. Штучний інтелект здатний розширити поняття про результативність та якість результативності пошукової, наукової, менеджерської та інших типів діяльності, надаючи акторам цифрового світу інтенсивну здатність до ширшої творчості. Штучний інтелект у середньостроковій перспективі має змогу і доповнити, і замінити своєю активною участю діяльність звичних для суспільства інститутів, у тому числі агентів держави у різних галузях. Головною перевагою такої модернізації суспільного життя є підвищення рівня доступності послуг держави та зниження собівартості таких послуг, а також вивільнення людського творчого ресурсу задля інтеграції останнього у напрями, де використання штучного інтелекту вважатиметься недоречним (традиційні види мистецтва) або неприйнятним з точки зору захисту суспільних інтересів (робота з приватною та (або) чуттєвою інформацією) [4].

Наразі має провідне значення ситуація відсутності стабільної суспільної позиції щодо готовності ширшої інтеграції до культурно-традиційної парадигми цифрових систем з метою надання останніми державних послуг, реалізації публічного управління та адміністрування від імені держави, а також щодо розширення суверенітету та автономізації цифрових систем, створенні для них окремої активної політичної ролі, юридичну позицію щодо якої наразі не закріплено жодним національним або транснаціональним законодавством. Суттєвий вплив на гальмування цифрової модернізації також мають такі фактори:

- відсутність досвіду попередніх поколінь;
- дуальне тлумачення поняття “цифрова модернізація”;
- невизначеність меж та принципів цифрової модернізації;
- незначний досвід використання цифрових продуктів та систем у реалізації практик публічного управління та адміністрування;
- неадаптованість освітніх програм вимогам цифрової модернізації;
- елітарність цифрової культури;
- високий освітній ценз задля залучення до створення та модерації цифрових систем;
- незацікавленість частини суспільства та представників держави у прискореній цифровій модернізації [5].

Як бачимо, формування передумов до прискорення цифровізації суспільного життя, активним гравцем якої є штучний інтелект та продукти, що створені або можуть бути створені за допомогою інструментів штучного інтелекту, є складовою розбудови нового легалізованого компромісу між суспільством та державою. Такий компроміс має містити додаткові ознаки гнучкості до зміни форм та балансів, адже, в умовах сучасного суспільства з високим рівнем залучення до цифрових продуктів та сервісів, має бути винайдена формула, що гарантуватиме сталі та тимчасові баланси інтересів між всіма сторонами договору, у тому числі принципово нової сторони угоди – цифрової системи та її похідних. Мають бути визначені кордони та принципи меж тимчасового та сталого балансу інтересів, визначені поняття “тимчасові інтереси” та “сталі інтереси”, розроблено механізм інтеграції цих понять у суспільні угоди та законодавства держав-носіїв розвинених цифрових культур та цифрових культур, що розвиваються.

CULTURAL AND SOCIAL PREREQUISITES FOR THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE PRODUCTS IMPLEMENTATION INTO PUBLIC ADMINISTRATION BODIES PRACTICES

Andrii Khmelniitskyi

*PhD student, Institute of Public Administration,
V.N. Karazin Kharkiv National University*

*Supervisor: Postdoc in Public Governing,
Professor Olexander V. Orlov*

Modern public administration mechanisms and approaches are sufficiently based on a concentrated historical-management approach, which is inherent in the vast majority of sustainable nations of the free world. In their state formation, nations rely on cultural and legal social consensus based on the legalized agreement of the organized majority and (or) groups of organized minorities with the current algorithm and paradigm of social relations, cultural policy founded on local traditions and customs, which allow coercion within the framework of the social contract with the efficient support of the historical structure of behavioural legal succession and relevant educational policies to backbone the public governing on a pragmatic basis mentioned above [1, c. 216-219]. The legalized and culturally accepted consent of the organized majority to operate and act within the sustainable algorithm social relations is a crucial feature of an effective administrative system [3, c. 211-212].

In the modern world under the conditions of globalization and post-globalization, in the conditions of the dominance of digital sources and means of public information and communication, cultural and behavioural succession in local state formation is gradually losing its role as a key factor in ensuring the balance of interests between elite groups and in society as a whole and creates prerequisites to the transition to a single international standard for the implementation of the concept of a public contract and a unified interpretation of the concept of "social contract" and other concepts by citizens of the modern democratic world [2, c.77-78].

The development of artificial intelligence, as of an organized digital system with the ability to self-learn, determines additional features that affect all actors of the digital world, regardless of their formal social role. Artificial intelligence can expand the concept of effectiveness and quality of effectiveness of search, scientific, managerial and other types of activities, giving the actors of the digital world an intensive ability for wider creativity. In the medium-term perspective, artificial intelligence has the ability to both supplement and replace with its active participation the activities of institutions familiar to society, including state agents in various fields. The main advantage of this modernization of social life is to increase the level of availability of state services and reduce the cost of such services, as well as freeing human creative resources for the integration of the latter in areas where the use of artificial intelligence would be considered inappropriate (traditional arts) or unacceptable from the point of view of protecting public interests (operating private and (or) sensitive information) [4]. The formation of prerequisites for the acceleration of digitalization of social life, an active player of which is artificial intelligence and products that are created or can be created with the help of artificial intelligence tools, is a component of building a new legalized compromise between society and the state. Such a compromise must contain additional signs of flexibility to change forms and balances, because, in the conditions of modern society with a high level of involvement in digital products and services, a formula must be invented that will guarantee permanent and temporary balances of interests between all parties to the contract, including fundamentally the new party to the agreement – the digital system and its derivatives. The boundaries and principles of the boundaries of the temporary and permanent balance of interests should be defined, the concepts of "temporary interests" and "permanent interests" should be defined, and the mechanism of integration of these concepts into social agreements and legislation of states that are carriers of developed digital cultures and developing digital cultures should be developed. Lack of previous generations experience and a dual interpretation of "digital modernization" term are seen as key rapid digitalization threat and risk factors [5].

Keywords: artificial intelligence, public administration, cultural consensus, sensitive data, social balance, digital citizens, checks and balances.

Список використаних джерел

1. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації: нова світова політична економія/ пер. з нім. та наук. ред. О. Юдін. Київ: Ніка-Центр, 2011. 407 с.
2. Державне управління : підручник: у 2-х т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. Ю. В. Ковбасюк, (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заступник голови). – Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2013. – Т. 2. – 324 с.
3. Тертичка В. В. Стратегічне управління: підручник. Київ: К.І.С., 2017. 932 с.
4. The Hidden Threat to E-Government: Avoiding Large Government IT Failures URL: <http://www.oecd.org>
5. United Nations E-government Survey 2016. E-Government in support of sustainable development. United Nations. New York, 2016. URL: 56 <http://workspace.unpan.org/sites/Internet/Documents/UNPAN96407.pdf>

VII. СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

УДК 346

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОЕФІЦІЄНТУ ТРАНЗИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ

*Пузікова Валентина Сергіївна,
Український Вільний Університет,
факультет державних та економічних наук,
магістратура (спеціальність – Міжнародні відносини)
к.ю.н., адвокатеса, правозахисниця*

Роль України у всій системі міжнародного транспорту і транспортних шляхів об'єктивно виходить далеко за межі її власних інтересів через її тяжіння до географічного центру Європи. Транспорт має фундаментальне значення для підтримки економічного зростання України, а воно залежить від ефективних вантажоперевезень, зокрема, від транзитного потенціалу. Глобалізація економіки сприяє розвитку транзитного потенціалу України. Розвиток транзитного потенціалу України має стати політикою її сталого економічного зростання. Про це та можливі шляхи його покращення точаться широкі дискусії. Однак на даний момент ключовим питанням є відсутність формування на національному рівні індикатора (коефіцієнта) транзитного потенціалу.

Важливим для розвитку транзитного потенціалу є запровадження в Україні транзитного індикатора (ТІ), оскільки обсяги транзиту є індикатором розвитку транспортної інфраструктури, правового регулювання та конкурентоспроможності національної економіки в цілому. Теоретичні обґрунтування транзитного потенціалу є недостатніми, а дослідження мають переважно прикладний характер і базуються на традиційних підходах до визначення поняття "потенціал" як економічної категорії з урахуванням певних особливостей, пов'язаних з транзитом [2, 7-24].

Ключові слова: транзитний потенціал, економічне зростання, індикатор транзиту, глобальні міжнародні транспортні коридори.

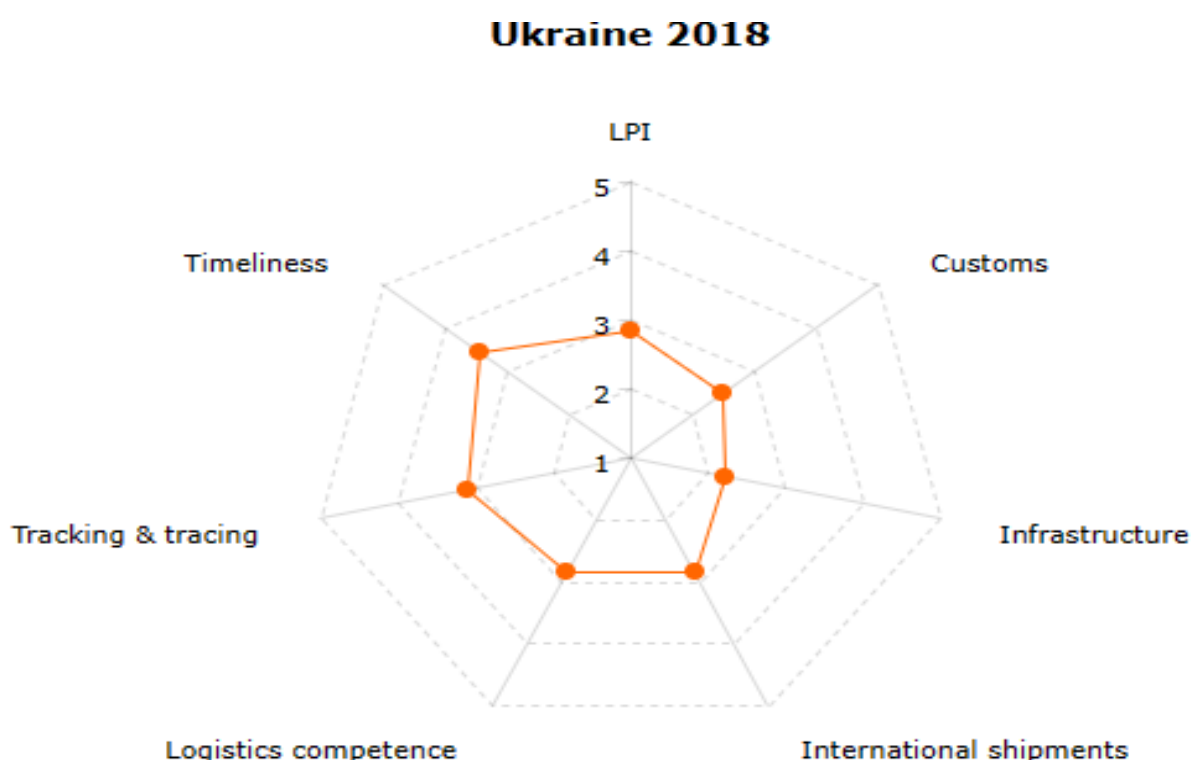
Відповідаючи на питання, яким може бути підхід до розрахунку показника транзиту, слід зазначити наступне. Транзитний потенціал, з економічної точки зору, - це сукупність можливостей усіх видів транспорту забезпечити ефективне міжнародне перевезення (вантажів), що проходять через територію країни від пункту відправлення до пункту прибуття. Ефективне використання транспортно-транзитного потенціалу, конкурентоспроможність країни, зокрема української транспортної мережі, безпосередньо залежить від такої складової конкурентоспроможності, як транзитний потенціал України.

У науці існують різні джерела щодо підходів до розрахунку цього показника. Найбільш актуальним є наступний підхід. Він полягає у розрахунку середньозваженого показника транзитності, при якому кожному виду транспорту, що працює на території країни, присвоюється свій бал за певною заздалегідь визначеною шкалою. Оцінка залежить від актуальності або попиту, технічного стану та пропускної спроможності інфраструктури кожного виду транспорту, яка зважується (множитья) на частку цього виду транспорту в загальному обсязі вантажообігу країни). Грунтуючись на цьому підході, у цій статті пропонується розглядати показник ефективності під назвою "Коефіцієнт (індикатор) транзитного потенціалу України" (КТП) як комплексну характеристику транзитної системи України. Методологію розрахунку цих показників можна знайти в Методичному підході до розрахунку інтегрального індексу транзитного потенціалу країни Толстової [3, 96-100].

Однак, з точки зору автора, недостатньо уваги приділено процесу формування технічного способу розрахунку цього коефіцієнта (індикатора), який розраховує транзитний потенціал та пропускну спроможність з подальшим його встановленням на національному рівні. Саме тому важливо розробити цей показник та методику його розрахунку.

Для того, щоб зрозуміти зв'язок між Індикатором транзитного потенціалу (ТРІ) та Індексом ефективності логістики Світового банку (LPI), необхідно зрозуміти значення та функції обох індикаторів. Індикатор транзиту був розглянутий вище, а Індекс ефективності логістики (LPI) буде розглянутий далі.

За даними Світового банку [4, 2022], Індекс ефективності логістики (LPI) - це інтерактивний інструмент порівняльного аналізу, створений Світовим банком, щоб допомогти країнам визначити виклики та можливості, з якими вони стикаються у своїй діяльності в галузі торговельної логістики, а також те, що вони можуть зробити для покращення своїх показників.

Джерело: The World Bank [Country Score Card: Ukraine 2018 / Logistics Performance Index \(worldbank.org\)](https://www.worldbank.org/csc/ukraine-2018)

У 2018 році Україна посіла 66 місце в рейтингу LPI та отримала 2,83 бала, тоді як, наприклад, Польща посіла 28 місце в рейтингу LPI та отримала 3,54 бала.

Підсумовуючи, можна сказати, що LPI є зовнішнім показником, який дає оцінку логістичних послуг держави в цілому, а ТРІ дає оцінку зсередини і має бути більш детальним. Однак, загалом, мета розрахунку цих індикаторів однакова і

спрямована на визначення потенціалу транспортної системи, її викликів, пріоритетів та найкращих шляхів оптимізації транспортних процесів.

Список використаних джерел

1. Мініна О., 2010. Особливості реалізації транзитного потенціалу України на сучасному етапі. Науковий журнал "Український соціум", 4 (35): 155-166, URL: [Features of implementation of transit potential of Ukraine at present stage - Ukrainian Society \(ukr-socium.org.ua\)](#)
2. Національна транспортна стратегія України до 2030 року, с.41. URL: https://mtu.gov.ua/files/for_investors/230118/National%20Transport%20Strategy%20of%20Ukraine.pdf
3. Толстова А., 2009, Методичний підхід до розрахунку інтегрального індексу транзитного потенціалу країни. Вісник економіки транспорту і промисловості № 28. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/9706>
4. Світовий Банк. URL: [Home | Logistics Performance Index \(worldbank.org\)](#)

THE NEED TO INTRODUCE A TRANSIT POTENTIAL COEFFICIENT IN UKRAINE

Valentyna Puzikova

*PhD in legal sciences, Master's degree,
Faculty of State and Economic Sciences,
International Relationship Ukrainian Free University,
an attorney, an activist of the protection human rights*

Ukraine's role in the whole system of international transport and transport routes objectively goes far beyond its own interests due to its gravitation toward the geographical center of Europe. Transport is fundamental to supporting Ukraine's economic growth and it is dependent on efficient cargo transportation, particularly on the transit potential. Globalization of the economy contributes to the development of the transit potential of Ukraine. The development of the transit potential of Ukraine should

be a policy of its sustainable economic growth. There are huge discussions about it and possible ways for its improvement. However, for this moment, a key issue is the absence of forming at the national level an indicator (coefficient) for transit potential.

It is important for the development of the transit potential to establish in Ukraine a transit indicator (TI), because the volume of transit is an indicator of the development of the transport infrastructure, legal regulation and competitiveness of the national economy as a whole. Theoretical justifications of the transit potential are insufficient, and research is mainly applied and based on traditional approaches to defining the concept of "potential" as an economic category with the results of certain transit-related features [2, 7-24].

Keywords: *transit potential, economic growth, transit indicator, global international transport corridors.*

УДК 316.74

ФАНДРАЙЗИНГ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ. ЗНАЧЕННЯ МІКРОПОЖЕРТВ

Ольга Галицька

*Український Вільний Університет, доктор,
онлайн-маркетолог, MysteryRooms & MysterySolutions*

E-mail: olyadit@gmail.com

Фандрайзинг в Україні в умовах війни

Перший сплеск благодійності в Україні відбувся у 2014 році, із вторгненням Росії на території України. Згідно опитування проведеного Центром Разумкова та Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва кількість людей, які надавали грошову чи матеріальну допомогу істотно зріс – з 29% у 2012 році до 47% у 2015-му. Пізніше ці показники дещо знизились - 42% у 2016 році, 41% – у 2017 р., 38,5% у 2018 р. Проте, станом на 2018 рік цей показник надалі залишався вищим, ніж до 2013 року. [1]

Також, події 2014 року стали поштовхом до створення одних з найбільш відомих сьогодні благодійних фондів Повернись живим, Фонд Сергія Притули, Армія SOS, Razom та ін.

Відповідно, нова хвиля волонтерської діяльності після 24 лютого 2022 стала логічним продовженням розвитку і певною мірою була очікуваною для українців. З першого ж дня повномасштабної війни українці збирають мільярди гривень на різні потреби, а згідно останніх опитувань, рівень благодійництва в Україні зріс до 86%, що на 19% більше, ніж у 2021 році, та на 26% більше, ніж у 2019-му, а суми пожертв зросли у дев'ять разів. [2]

Окрім того, в інституційному забезпеченні відбулись також певні важливі зрушення. 11 грудня 2022 року вступив в дію закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування благодійної допомоги, зібраної волонтерами», згідно якого фізичні особи-благодійники, які здійснюють волонтерську діяльність, не оподатковуватимуть суми, отримані на допомогу у боротьбі проти російської агресії.[3]

Також, згідно статистики Світового Індексу Благодійності Україна, починаючи з 2013 року постійно піднімається в рейтингу вгору, і у 2022 посіла десяте місце в рейтингу, виключенням були лише 2016 та 2019 роки.[4][5]

“Не буває маленьких донатів”

Слоган “Не буває маленьких донатів” уже став своєрідним мотто частини фандрайзингових компаній в Україні, які розпочались після 24 лютого 2022 року, а саме поняття малої пожертви здобуло нову назву – мікродонат.

Одними з перших, хто почав застосовувати метод малих донатів було Телебачення Торонто. В квітні 2022 року під час прямих трансляцій на офіційному телеканалі та офлайн заходах вони організовували короткострокові збори, де оголошували ставку пожертви, на яку вони очікують від глядачів. Зазвичай це була маленька сума у розмірі до 150 грн. Невдовзі одна із співробітниць Телебачення Торонто відкрила приватний збір “Всі по 10” з метою перевірити теорію про важливість мікропожертв і закликала жертвувати по 10 гривень. За перший місяць їй вдалось зібрати 1 мільйон гривень. Після цього Ярослава Кравченко заснувала свій фонд з однойменною назвою “Всі по 10”. Згідно опитування, серед тих, хто здійснює мікропожертви:

- 50 % людей скидають донати по 10 грн щодня
- 33 % – раз на кілька днів
- 17 % – раз на тиждень.

Також, згідно даних фонду, станом на 31 грудня 2022 року усього разом фонд зібрав 5 906 424,00 грн. Цей метод збору шляхом маленьких донатів залишається ефективним та єдиним для фонду “Всі по 10”. [6]

Кейс фонду Сергія Притули

Ще одним яскравим прикладом, який демонструє важливість маленьких пожертв є приклад фонду Сергія Притули. 23 травня 2022 року Сергій Притула опублікував на своєму офіційному акаунті в Інстаграм пост про те, що кожна гривня важлива і показав скрін з рахунку, на який якраз надійшла жертва в розмірі 2 гривень і стала частиною великої суми 21710285,58 грн. Це повідомлення стало вірусним і спровокувало хвилю дрібних пожертв на рахунок фонду. Люди надсилали пожертви у розмірі 2, 5, 10, 16 грн і навіть були донати у розмірі 70 копійок. В кінцевому результаті в межах цієї спонтанної акції було зібрано 2,5 млн гривень. Що на той час становила 10,3% від загальної суми пожертв фонду на рахунок Приват Банку, зібраної з 24 лютого 2022 р. [7]

Конкретні цифри на прикладі фонду Повернись Живим

З 24 лютого 2022 року до 31 грудня 2022 року фонд зібрав 5 637 197 045 грн. З них, пожертви розміром до 300 грн. склали 1,58 %, від 301 грн до 500 грн – 1,7%, від 501 грн. до 1000 грн – 4,37%, та від 1001 грн. – 92,36%.

В гривневому еквіваленті це становить: до 300 грн. – 89 149 495,57 грн, від 301 грн до 500 грн – 95 639 947,42 грн., від 501 грн. до 1000 грн. – 246 112 406,7 грн., та від 1001 грн. – 5 206 334 718 грн. (Див. Таблиця Г.1. у Додатку Г)

Попри те, що сума зібраних мікродонатів становить майже 90 мільйонів гривень, у масштабах загальної суми зібраних коштів фонду “Повернись живим”, вона відіграє не провідну роль і, фактично, усі проекти фонд реалізовує за рахунок великих пожертв.

Але, в цьому випадку варто враховувати не лише зібрані суми, а й кількість здійснених пожертв. Згідно зібраних даних, кількість здійснених мікродонатів становить 51,6%, тобто більше половини, а кількість пожертв від 1001 грн становить лише 19,9% від загальної зібраної суми. (Діаграма 5. Кількість пожертв у відсотковому співвідношенні фонду “Повернись живим”). З цього можна зробити висновок, що 80% прихильників фонду “Повернись живим” – це люди, котрі здійснюють невеликі пожертви, але забезпечують впізнаваність фонду та збільшують показник довіри.

Висновки

З вищенаведених даних випливає, що мікродонати є важливим інструментом в діяльності благодійних організацій і має ряд переваг:

1. *Забезпечує збільшення впізнаваності фонду, залучення нових прихильників та меценатів.* Велика кількість здійснених мікропожертв забезпечує ріст популярності фонду.
2. Є ефективним методом, як для короткострокового, так і для довгострокового планування фіндрайзингових кампаній. У вищенаведених прикладах видно, що мікропожертви можуть бути і єдиним джерелом збору коштів, і ефективним та швидким методом при ситуативних акціях, і стабільною підтримкою у тривалих зборах
3. Може повністю забезпечити існування невеликих фондів та є ефективним методом при пошуку забезпечення для діяльності.
4. Є ефективним у залученні менш заможної верстви населення, яка може робити лише мінімальні внески. Також, це доводить, що рівень доходу є не найголовнішим фактором при готовності людини здійснювати пожертву.
5. Є важливим інструментом для мотивації та залучення жертводавців. Благодійність є глибокоемоційною діяльністю і найважливішою мотивацією до благодійності людей є відчуття того, що вони роблять щось значуще. Мікродонати є дуже показовим прикладом, котрий доводить, що кожна пожертва є важливою і здатна впливати на ситуацію. А також це є ефективним інструментом для підвищення мотивації та підтримки віри у жертводавців в те, що ціль більш досяжна, ніж здається.

Список використаних джерел

1. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. Громадська активність громадян України - 19 лютого 2019. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/gromadska-aktivnist-gromadyan-ukraini>
2. Zagoriy Foundation. Благодійність у часи війни — Якісне дослідження. Режим доступу: <https://zagoriy.foundation/publications/blagodijnist-u-chasi-vijni/>
3. Закон України “Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерської діяльності”
4. Wikipedia: World Giving Index. Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/World_Giving_Index
5. Charities Aid Foundation: CAF World Giving Index 2022.
6. Глузд. Океан — це безліч крапель: фонд “Всі по 10” за перший місяць зібрав мільйон гривень. Режим доступу: <https://gluzd.org.ua/articles/ocean-tse-bezlich-krapel-fond-vsi-po-10-za-pershyi-misiats-zibrav-milion-hryven/>

7. Deutsche Welle: Сергій Притула про 100 днів війни, Зеленського і Залужного. Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/serhii-prytula-pro-100-dniv-viiny-zelenskoho-zaluzhnoho-i-ievrobachennia/video-62024229>

FUNDRAISING IN UKRAINE AFTER FEBRUARY 24, 2022. THE IMPORTANCE OF MICRO-DONATIONS

Olha Halyska

*Faculty of State and Economic Sciences, PhD,
International Relationship Ukrainian Free University,
digital marketing manager, MysteryRooms & MysterySolutions*

After February 24, 2022, there was a rise in charity in Ukraine and, accordingly, a rapid growth of fundraising campaigns, which were marked by extremely high amounts of money raised. In the latest report of the World Giving Index, Ukraine has risen to 10th place in the ranking. A unique feature of all fundraising campaigns that started after February 24, 2022, was that they were conducted exclusively online, on an ad hoc basis without any prior strategic planning and in the shortest possible time.

The slogan "There are no small donations" has already become a kind of motto for some fundraising campaigns in Ukraine and the concept of a small donation has been given a new name - microdonation. The analysis of this phenomenon has shown that microdonations can be not only a tool for increasing the amount of donations, as previously studied, but also an important marketing tool for communicating with the public, an opportunity to attract less affluent segments of the population to fundraising, one of the key tools for increasing the number of donors, and a tool for ensuring the full functioning of a foundation or organization.